

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

หลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต แผน ก แบบ ก 2

สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอู๋ชัย
จังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

หลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต แผน ก แบบ ก 2

สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

CULTURAL LANDSCAPE MANAGEMENT: A CASE STUDY OF COMMUNITIES
SURROUNDING PHLAN CHAI LAKE, ROI ET

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Landscape Architecture (Master of Landscape Architecture Program)

Department of Division of Landscape Architecture

Silpakorn University

Academic Year 2022

Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ	แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบริเวณ โดยรอบบึงปลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
โดย	นายธारा สรรพวุธ
สาขาวิชา	หลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต แผนก ก แบบ ก 2
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ ต่านกิตติกุล

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

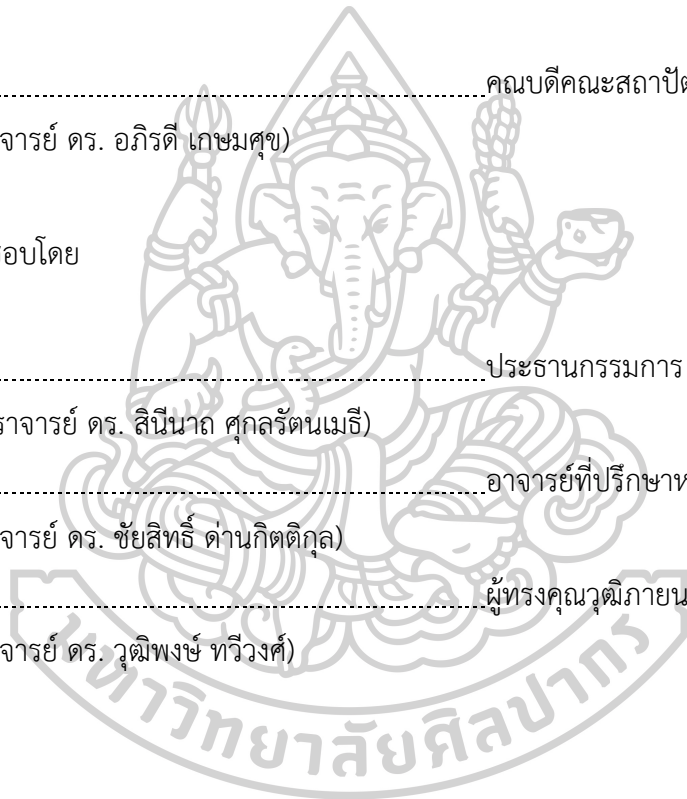
..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. อภिरดี เกษมสุข)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สีนีนารถ ศุภรัตน์เมธี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ ต่านกิตติกุล)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์ ดร. วุฒิพงษ์ ทวีวงศ์)

59060206 : หลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต แผน ก แบบ ก 2

คำสำคัญ : ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม, บึงพลาญชัย, ร้อยเอ็ด

นาย ธารา สรรพวุธ: แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ด อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและศึกษารวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่าง ๆ แผนที่ ภาพถ่าย การสำรวจ สัมภาษณ์ และจดบันทึก เพื่อใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ระบุประเภท และคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ประเด็นปัญหา โอกาสและอุปสรรคในการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นเกณฑ์สำหรับพิจารณาเสนอแนะรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนมีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม โดยมีองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรม ประกอบด้วย เส้นทางการสัญจร สถาปัตยกรรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ พื้นที่เปิดโล่ง สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ อนุสรณ์สถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ในส่วนที่เป็นนามธรรม ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน วัฒนธรรม วิธีการเนิ่นชีวิต ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การประเมินคุณค่าและการวิเคราะห์สถานการณ์ ประเด็นปัญหา โอกาสและอุปสรรคในการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยมีความโดดเด่นด้านคุณค่าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีศักยภาพบริเวณใจกลางเมืองเก่าร้อยเอ็ดซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมืองที่มีความหลากหลายของกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม การประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดทำให้ชุมชนเกิดโอกาสในการอนุรักษ์และส่งเสริมคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ยังคงพบอุปสรรคที่ส่งผลให้คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมลดลง ได้แก่ การขาดการควบคุมทางสถาปัตยกรรม ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

3. กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมต้องคำนึงและพิจารณาถึงองค์ประกอบ และคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมต้องไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใด

ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นใช้รูปแบบและวิธีการอนุรักษ์และการพัฒนาที่เหมาะสมกับองค์ประกอบและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และสร้างแรงจูงใจ สร้างจิตสำนึกตระหนักในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในชุมชนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และการจัดการที่มีประสิทธิภาพบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน

59060206 : Major (Master of Landscape Architecture Program)

Keyword : Cultural Landscape Cultural Landscape Management Phlan Chai lake Roi Et

MR. Tara SUPPAVUT : CULTURAL LANDSCAPE MANAGEMENT: A CASE STUDY OF COMMUNITIES SURROUNDING PHLAN CHAI LAKE, ROI ET Thesis advisor : Associate Professor Chaisit Dankitikul, Ph.D.

This research aims to study the cultural landscape management process by studying the theory and concept of the cultural landscape and collect basic data. Which was studied by using maps, pictures, surveying, observation, and record, to be used to analyze the composition, identifies the categories and value of the cultural landscape. The data were then to be used to analyze the situations, issue, and threats of cultural landscape conservation.

The results of this research

1. Cultural landscape of Communities surrounding Phlan Chai lake is categories of the cultural landscape that has both mutual characteristics of landscapes and culture, the tangible composition are path, architecture, natural environment, open space, religious places, beliefs places, monument, and historical places. In the intangible composition are composed of the settlement history of community, culture, lifestyle, belief, and local wisdom.

2. The results of valuation and analysis of the situations, issues and threats of cultural landscape conservation. Communities surrounding Phlan Chai lake are significant of unique value and locations high potential within the center of Roi Et old town, which serves as an economic center, a place of community spirit, and a node of activities lifestyle that has diverse of social and cultural activities. The designation of the Roi Et old town area presents an opportunity for preserving and promoting the cultural landscape's value. However, still found threats that has negative effects on values of the cultural landscape, such as the lack of architecture control and the degradation of scenery, architecture, and natural environmental.

3. The management process of the cultural landscape must carefully consider and evaluate its components and values, ensuring that no aspect of the cultural landscape undergoes changes that would diminish its value. The cultural landscape management guidelines offer to be used to technique and method for conservation and development appropriate to the composition and values of the cultural landscape and create awareness and incentives on values of the cultural landscape and promote the involvement between the communities mutually with relevant agencies for conservation and efficient management to achieve the objectives and goals of cultural landscape management and sustainability

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีด้วยความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ทางผู้วิจัยขอขอบคุณที่ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนและให้ คำปรึกษาที่ประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้วิจัย รวมถึง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สินีนารถ ศุภรัตน์เมธี รอง ศาสตราจารย์ ดร.ม.ล.วุฒิมพงษ์ ทวีวงศ์ กรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำและ ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอขอบคุณในความกรุณาของ ทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณคณาจารย์สาขาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากรทุกท่านที่สั่งสอนวิชาความรู้และประสบการณ์ตลอดหลักสูตรนี้ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการ ทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดร้อยเอ็ด และเทศบาลเมือง ร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ที่อนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย ขอขอบคุณเจ้าของหนังสือ ภาพถ่าย วารสาร เอกสาร และวิทยานิพนธ์ทุกเล่มที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์ฉบับ นี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณครอบครัวที่สนับสนุนและเป็นกำลังใจในการศึกษาที่ดีเสมอมา คุณค่าหรือ ประโยชน์อื่นใดที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาแก่คุณบิดา มารดา ตลอดจนครู อาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้คำแนะนำที่ดีเสมอมา ถ้าหากมีข้อผิดพลาดประการใดทางผู้วิจัยต้อง น้อมรับและขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

นาย ธารา สรรพวุธ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญรูป.....	ด
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 คำถามการศึกษา.....	2
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	3
1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่.....	3
1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา	5
1.5 ขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษา	5
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น	6
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.8 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยและการศึกษาความหมายที่เกี่ยวข้อง	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	8
2.1.1 ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	8
2.1.2 ความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	10

2.1.3 การจำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	11
2.2 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	13
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	15
2.3.1 เกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	16
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม	17
2.4.2 วัตถุประสงค์ แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม	17
2.4.3 วิธีการและแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม	18
2.5 แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า	19
2.5.1 การรักษาเอกลักษณ์ ภูมิทัศน์และการฟื้นฟูเมืองเก่า	20
2.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรมในพื้นที่ประวัติศาสตร์.....	23
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	24
2.6.1 โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด.....	24
บทที่ 3 การดำเนินงานวิจัย	28
3.1 กรอบทฤษฎี แนวความคิด	28
3.2 กระบวนการวิจัย.....	29
3.2.1 การศึกษารวบรวมข้อมูล.....	29
3.2.2 การสำรวจจัดทำเอกสารข้อมูล.....	30
3.2.3 การแปลความหมายข้อมูล.....	30
3.2.4 การระบุองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	30
3.2.5 การประเมินคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	31
3.2.6 วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและปัจจัยที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรม	31
3.2.7 การจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	31
3.3 พื้นที่กรณีศึกษา	32
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	32

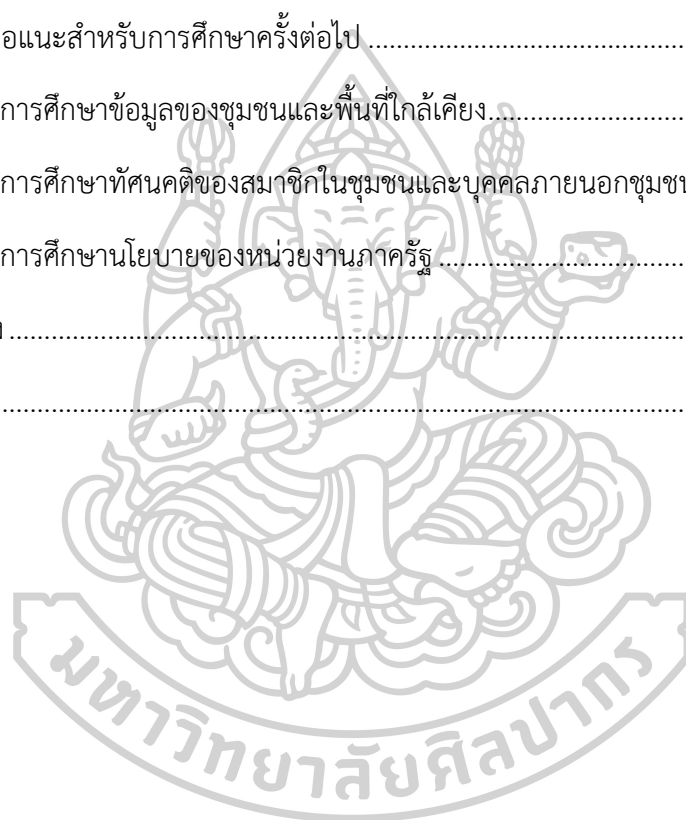
3.5 การรวบรวมข้อมูล.....	33
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	34
3.6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ.....	34
3.6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ.....	34
บทที่ 4 ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของพื้นที่ศึกษา.....	35
4.1 ที่ตั้งและสภาพทั่วไปของจังหวัดร้อยเอ็ด.....	35
4.2 ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของพื้นที่ศึกษา.....	37
4.2.1 พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์	37
4.2.2 ลักษณะทางกายภาพ	40
4.2.2.1 การใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	40
4.2.2.2 โครงข่ายคมนาคม	45
4.2.2.3 สถาปัตยกรรม.....	47
4.2.2.4 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง.....	47
4.2.3 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม.....	48
4.2.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	50
4.3 การแปลความหมายข้อมูลด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอุบ.....	50
4.3.1 คุณลักษณะด้านกายภาพ.....	51
4.3.1.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน.....	51
4.3.1.2 ลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรม.....	51
4.3.1.3 เส้นทางสัญจร	55
4.3.1.4 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง.....	57
4.3.2 คุณลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม	58
4.3.2.1 ชาติพันธุ์.....	58
4.3.2.2 ภาษาถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น	59

4.3.2.3 ศาสนาและความเชื่อ	59
4.3.2.4 ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น	63
4.3.3 คุณลักษณะด้านประวัติศาสตร์.....	68
4.3.3.1 อนุสรณ์สถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์	68
4.4 การระบอบุคคลประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย	71
4.4.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านกายภาพ	72
4.4.1.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน.....	72
4.4.1.2 ลักษณะเด่นด้านสถาปัตยกรรม	72
4.4.1.3 เส้นทางสัญจร	72
4.4.1.4 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง.....	72
4.4.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคมและวัฒนธรรม.....	77
4.4.2.1 ชชาติพันธุ์.....	77
4.4.2.3 ศาสนาและความเชื่อ.....	77
4.4.2.4 สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ	78
4.4.2.5 ประเพณีและวัฒนธรรม.....	78
4.4.3 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์.....	81
4.4.3.1 ประวัติศาสตร์	81
4.4.3.2 อนุสรณ์สถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์	81
4.5 การระบุประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย	83
บทที่ 5 การประเมินคุณค่าและการวิเคราะห์สถานการณ์ ประเด็นปัญหา และอุปสรรค ในการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน.....	85
5.1 การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	85
5.1.1 คุณค่าด้านประวัติศาสตร์.....	86
5.1.2 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์.....	86

5.1.3	คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์	87
5.1.4	คุณค่าด้านสังคม	87
5.2	สถานการณ์ปัจจุบันของพื้นที่ศึกษา	88
5.3	การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ศึกษา	92
5.3.1	ศักยภาพของพื้นที่ศึกษาด้านกายภาพ	92
5.3.2	ศักยภาพของพื้นที่ศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรม	92
5.3.3	ศักยภาพของพื้นที่ศึกษาด้านประวัติศาสตร์	93
5.4	การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาของพื้นที่ศึกษา	93
5.4.1	ปัญหาของพื้นที่ศึกษาด้านกายภาพ	93
5.4.2	ปัญหาของพื้นที่ศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรม	94
5.4.3	ปัญหาของพื้นที่ศึกษาด้านประวัติศาสตร์	94
5.5	เหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย	94
5.5.1	ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมดำรงอยู่	94
5.5.2	ปัจจัยที่ทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเสื่อมสภาพลง	95
5.6	สรุปการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล	96
5.6.1	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย	96
5.6.2	ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย	96
บทที่ 6	การเสนอแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย	98
6.1	การกำหนดวัตถุประสงค์ในการเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม	98
6.1.1	วัตถุประสงค์ระยะสั้น (Immediate Objective)	100
6.1.2	วัตถุประสงค์ระยะยาว (Development Objective)	100
6.2	เป้าหมายในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม	100
6.3	แนวคิดการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย ...	101

6.4 รูปแบบและวิธีการในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึง ปลาญชัย	104
6.5 แนวทางการจัดการองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	106
6.5.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการองค์ประกอบด้านกายภาพ.....	106
6.5.1.1 การจัดการองค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรม.....	106
6.5.1.2 การจัดการองค์ประกอบด้านเส้นทางสัญจร	107
6.5.1.3 การจัดการองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง.....	108
6.5.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม	109
6.5.2.1 การจัดการองค์ประกอบด้านสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ	109
6.5.2.2 การจัดการองค์ประกอบด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น	110
6.5.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์	111
6.5.3.1 การจัดการองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์.....	111
6.6 แนวคิดที่เกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์.....	116
6.6.1 มาตรการแรงจูงใจ (Enabling Measure).....	116
6.6.2 มาตรการเชิงควบคุม (Controlling Measure).....	116
6.7 บทบาทของหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง.....	117
6.7.1 หน่วยงานระดับท้องถิ่น	118
6.7.2 หน่วยงานภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย	118
6.7.3 หน่วยงานส่วนกลางระดับชาติ	118
บทที่ 7 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	120
7.1 สรุปผลการวิจัย.....	120
7.1.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	120
7.1.2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบและประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	121
7.1.3 ผลการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	123

7.1.4 ผลการวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพ ปัญหา โอกาสและอุปสรรคในการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	123
7.1.5 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	124
7.2 อุปสรรคและข้อจำกัดในการศึกษา.....	124
7.2.1 การเก็บข้อมูล.....	124
7.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	125
7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป.....	125
7.3.1 การศึกษาข้อมูลของชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง.....	125
7.3.2 การศึกษาทัศนคติของสมาชิกในชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชน.....	125
7.3.3 การศึกษานโยบายของหน่วยงานภาครัฐ.....	126
รายการอ้างอิง.....	127
ประวัติผู้เขียน.....	131

สารบัญตาราง

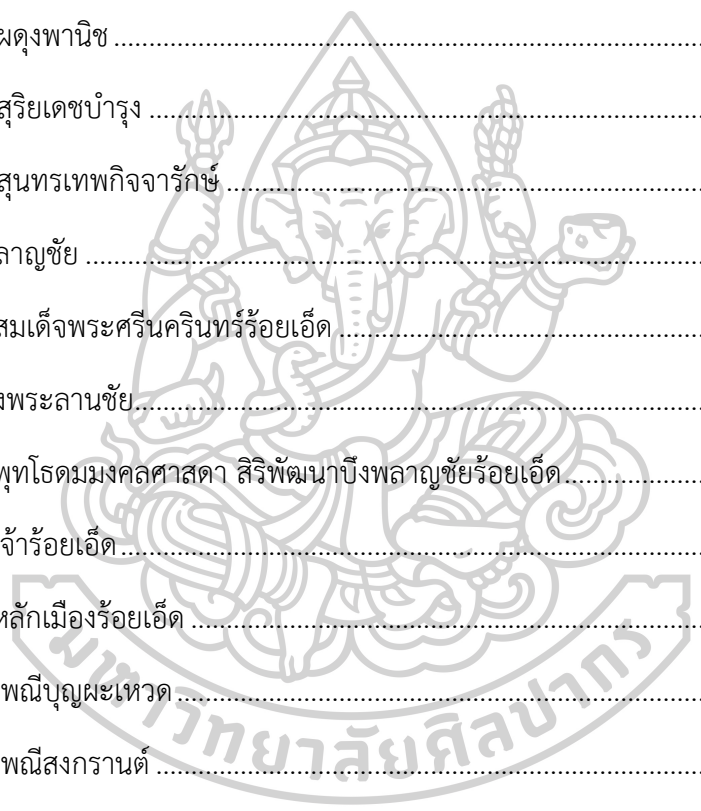
	หน้า
ตารางที่ 1 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกภูบัตร์เบอร์ร่า	13
ตารางที่ 2 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกภูบัตร์เบอร์ร่า (ต่อ).....	14
ตารางที่ 3 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา	14
ตารางที่ 4 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (ต่อ).....	15
ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ ศักยภาพ ปัญหา โอกาส และข้อจำกัด (SWOT Analysis)	98
ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ ศักยภาพ ปัญหา โอกาส และข้อจำกัด (SWOT Analysis) (ต่อ).....	99

สารบัญรูป

	หน้า
รูปที่ 1 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด.....	3
รูปที่ 2 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย	4
รูปที่ 3 แผนที่แสดงที่ตั้งและองค์ประกอบสำคัญของเมืองเก่าร้อยเอ็ด	26
รูปที่ 4 ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย	29
รูปที่ 5 แสดงพื้นที่ตั้งจังหวัดร้อยเอ็ด	36
รูปที่ 6 แผนผังแสดงการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินผังเมืองรวมเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2562.....	42
รูปที่ 7 แผนที่แสดงการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ดในปัจจุบัน	43
รูปที่ 8 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์อาคารของพื้นที่ศึกษา.....	44
รูปที่ 9 แผนผังแสดงโครงข่ายคมนาคม.....	46
รูปที่ 10 ลักษณะทางสถาปัตยกรรม.....	47
รูปที่ 11 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง.....	47
รูปที่ 12 ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น.....	49
รูปที่ 13 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำไหวด.....	49
รูปที่ 14 ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมลายสาเกตุ	50
รูปที่ 15 ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	50
รูปที่ 16 บึงปลาญชัยและวัดบึงพระลานชัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานในระยะแรก ของชุมชน.....	51
รูปที่ 17 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางการสัญจร	51
รูปที่ 18 อาคารไม้แบบท้องถิ่น	52
รูปที่ 19 เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น.....	52

รูปที่ 20 ตึกแถวแบบท้องถิ่น	53
รูปที่ 21 หอโหวด	53
รูปที่ 22 ประตูเมืองสาเกตนคร.....	54
รูปที่ 23 ศาลากลางน้ำทรงเก้าเหลี่ยม	54
รูปที่ 24 ศาลาวรรณศิลป์	54
รูปที่ 25 ถนนประชากรธรรมรักษ์.....	55
รูปที่ 26 ถนนผดุงพานิช	56
รูปที่ 27 ถนนสุริยเดชบำรุง	56
รูปที่ 28 ถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์	56
รูปที่ 29 บึงปลาอุชัย	57
รูปที่ 30 สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด	58
รูปที่ 31 วัดบึงพระลานชัย.....	61
รูปที่ 32 พระพุทธรูปมณฑลศาสดา สิริพัฒนาบึงปลาอุชัยร้อยเอ็ด	62
รูปที่ 33 ศาลเจ้าร้อยเอ็ด.....	62
รูปที่ 34 ศาลหลักเมืองร้อยเอ็ด	63
รูปที่ 35 ประเพณีบุญผะเหวด	64
รูปที่ 36 ประเพณีสงกรานต์	64
รูปที่ 37 งานเลี้ยงสักการะเจ้าพ่อมหศักดิ์กานูภาพ	65
รูปที่ 38 งานบุญซำฮะสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง	65
รูปที่ 39 ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา	66
รูปที่ 40 ประเพณีออกพรรษากวนข้าวทิพย์.....	66
รูปที่ 41 งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง	67
รูปที่ 42 ประเพณีสมมาน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป	67
รูปที่ 43 อนุสรณ์สถานอำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ).....	68

รูปที่ 44 การขุดลอกบึงพลาญชัย ในปี พ.ศ. 2469	69
รูปที่ 45 ชุมชนและบึงพลาญชัย ในปี พ.ศ. 2507.....	70
รูปที่ 46 บึงพลาญชัย ในปี พ.ศ. 2510 และ พ.ศ. 2520.....	70
รูปที่ 47 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านการตั้งถิ่นฐาน.....	73
รูปที่ 48 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรม	74
รูปที่ 49 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านเส้นทางสัญจร.....	75
รูปที่ 50 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง.....	76
รูปที่ 51 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ	79
รูปที่ 52 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านวัฒนธรรมและสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม	80
รูปที่ 53 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์.....	82
รูปที่ 54 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด.....	89
รูปที่ 55 แผนที่แสดงเขตพื้นที่ (Zoning) ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด	90
รูปที่ 56 ความทรุดโทรมของอาคารและสิ่งก่อสร้าง.....	93
รูปที่ 57 การพัฒนาสิ่งก่อสร้างบริเวณบึงพลาญชัย.....	94
รูปที่ 58 แนวคิดการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย.	103
รูปที่ 59 ข้อเสนอแนะทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรม	112
รูปที่ 60 ข้อเสนอแนะทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านเส้นทางสัญจร.....	112
รูปที่ 61 ข้อเสนอแนะทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง.....	113
รูปที่ 62 ข้อเสนอแนะทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม	113
รูปที่ 63 ข้อเสนอแนะทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ.....	114
รูปที่ 64 ข้อเสนอแนะทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์.....	114
รูปที่ 65 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย....	115

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เป็นพัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานผ่านการเวลาภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพ และ/หรือ เป็นสิ่งที่เห็นได้จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและแรงขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมที่สืบเนื่องกันมา (UNESCO, 2005)

ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานตั้งแต่ช่วงก่อนประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าน่าจะมีการใช้ประโยชน์พื้นที่มากขึ้นในช่วงสมัยทวารวดี ซึ่งปรากฏร่องรอยการจัดการพื้นที่ทางกายภาพโดยการขุดหรือปรับขยายคูน้ำคันดินเพื่อประโยชน์ในการจัดการน้ำและการอุปโภค-บริโภค ชุมชนตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองเก่าร้อยเอ็ดที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ดและบึงพลาญชัยเป็นศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมือง บึงพลาญชัยเป็นบึงธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานที่ก่อให้เกิดการจัดการพื้นที่ทางกายภาพเพื่อตอบสนองต่อวิถีการดำเนินชีวิต ผลลัพธ์จากจัดการดังกล่าวก่อให้เกิดวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม เส้นทางสัญจรและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ เกิดเป็นชุมชนที่รวบรวมกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ ก่อให้เกิดชุมชนการค้าที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด และวิถีการดำรงชีวิตที่พึ่งพาอาศัยและผูกพันกับบึงพลาญชัย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตบนธรรมชาติแวดล้อมก่อให้เกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

การประกาศเขตพื้นที่ร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่เมืองเก่าเพื่อให้ร้อยเอ็ดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติตลอดไป การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต การศึกษาเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” นั้นเป็นการศึกษาเพื่อที่จะทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ของสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นและเพื่อศึกษาองค์ประกอบ ประเภท คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ด้วยตระหนักว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ที่เป็นผลมาจากการดำเนินไปของวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตบนธรรมชาติแวดล้อม เป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจให้ลึกซึ้ง สืบเนื่องจากการพัฒนาและการขยายตัวของเมืองร้อยเอ็ด โดยปราศจากความคำนึงต่อสภาพแวดล้อม ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีอยู่ตั้งแต่ดั้งเดิม เช่น การพัฒนาเมืองเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นส่งผลให้เกิดการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อองค์ประกอบและลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการศึกษาค้นคว้าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยอย่างเป็นขั้นตอนและมีระเบียบแบบแผน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับการพัฒนาพื้นที่ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม
- 2) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย
- 3) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย
- 4) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ประเด็นปัญหา และปัจจัยคุกคามที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย
- 5) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1.3 คำถามการศึกษา

- 1) อะไรคือองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย
- 2) คุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยมีอะไรบ้าง
- 3) ปัญหาและสถานการณ์ปัจจุบันของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยเป็นอย่างไร

4) แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมบึงพลาญชัยที่อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนควรเป็นอย่างไร

1.4 ขอบเขตการศึกษา

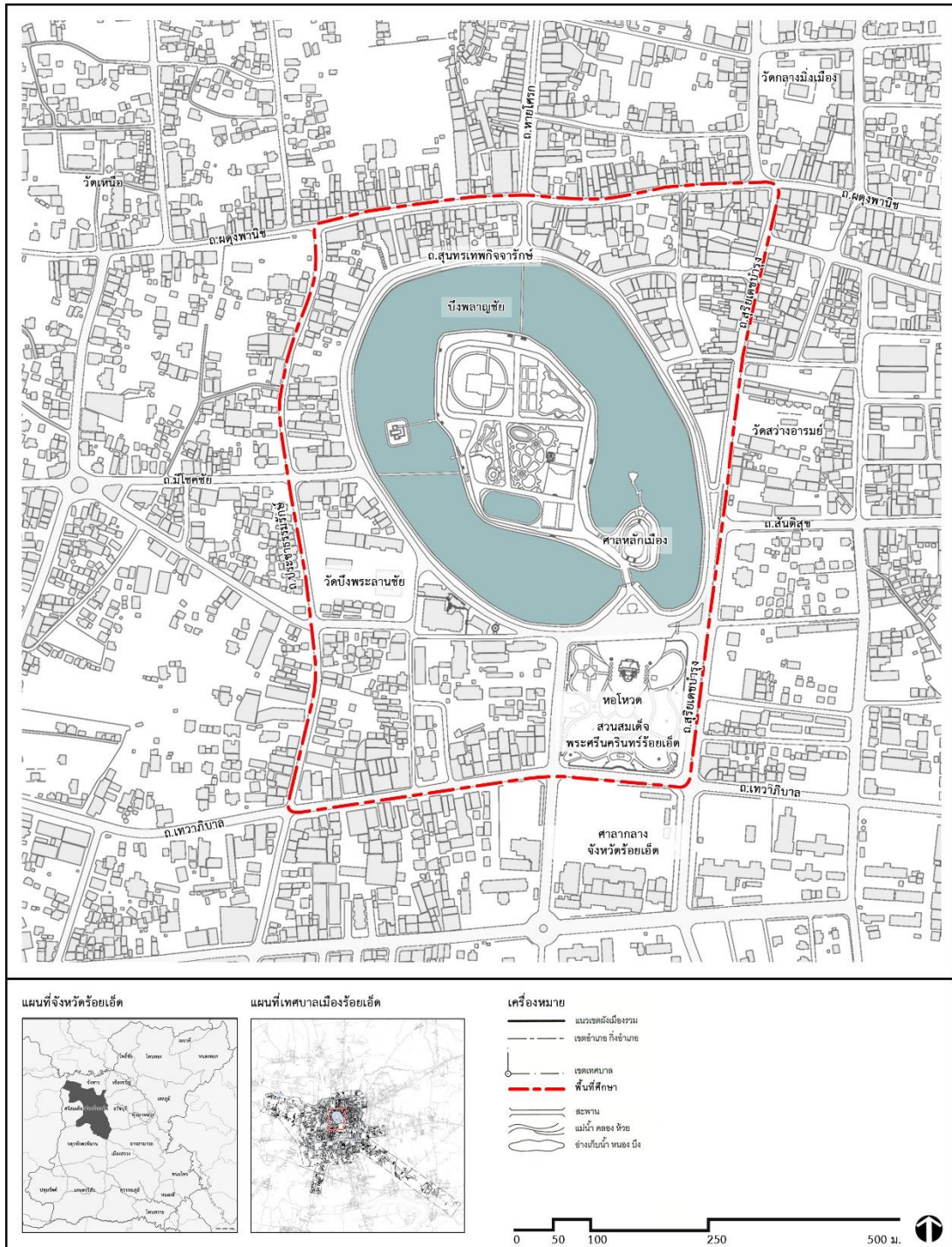
1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตพื้นที่ศึกษาชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด จากการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดและแบ่งขอบเขตพื้นที่ (Zoning) ของเมืองเก่าร้อยเอ็ดออกเป็น 5 พื้นที่ ชุมชนตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ที่ 1 บริเวณใจกลางเมืองร้อยเอ็ดซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเก่าร้อยเอ็ด ซึ่งมีขอบเขตตั้งแต่ทิศเหนือจรดถนนผดุงพานิช ทิศใต้จรดถนนเทวาริบาล ทิศตะวันออกจรดถนนสุริยเดชบ่ารุง และทิศตะวันตกจรดถนนประชาธรรมรักษ์

รูปที่ 1 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563

รูปที่ 2 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) การศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย องค์ประกอบ ประเภท คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2) การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิของพื้นที่ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ภาพถ่าย การสำรวจ สัมภาษณ์ และจดบันทึก เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ระบุองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ระบุประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

3) การนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิมาวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา โอกาสและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับคุณลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา

1.5 ขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษา

1) การศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2) การออกแบบการวิจัยกำหนดกรอบแนวคิด ทฤษฎี วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ดำเนินการวิจัย

3) การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่าง ๆ บทความ บันทึก จดหมาย เหตุ ภาพถ่ายทางอากาศและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ประกอบด้วย ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน เส้นทางสัญจร ลักษณะทางสถาปัตยกรรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ พื้นที่เปิดโล่ง ลักษณะทางสังคม กิจกรรมและวัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้อ้างอิงและใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

4) การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจ ภาพถ่าย การสำรวจ สัมภาษณ์ และจดบันทึก ประกอบด้วย สภาพปัจจุบันของพื้นที่ศึกษา วิธีการดำเนินชีวิต กิจกรรม องค์ประกอบที่สำคัญและปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้อ้างอิงและใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

5) การทำความเข้าใจและการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิของพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ระบุองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ระบุประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

6) การนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนดังกล่าวข้างต้นมาใช้วิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพ ปัญหา โอกาส และปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา เพื่อสรุปข้อมูลและ เสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

7) อภิปรายผล และจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ ศึกษา

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

1) กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ใช้ในการศึกษาคครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิด และวิธีดำเนินงานตามแบบ Assessing the Significance of Cultural Landscape ซึ่งเป็นคู่มือการ จัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ Alps National Park มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาร่วมกับ แนวคิดและ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ โดยได้มีการปรับปรุงเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ศึกษา และ ระยะเวลาในการวิจัย

2) การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาในเรื่องขององค์ประกอบและกระบวนการในการจัดการภูมิ ทัศน์วัฒนธรรม เพื่อเสนอแนะแนวทางในการจัดการพื้นที่ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยในอนาคต ซึ่งขอบเขตทางด้านเนื้อหานี้จะยังไม่ครอบคลุมถึงการจัดทำแผนบูรณาการเข้าสู่แผนพัฒนาระดับ ท้องถิ่น

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) เพื่อทราบถึงองค์ประกอบ ประเภทและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณ โดยรอบบึงพลาญชัย

2) เพื่อทราบถึงสถานการณ์ ปัญหา โอกาสและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาภูมิทัศน์ วัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์ วางแผนและดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาอย่าง เหมาะสม

3) เพื่อทราบถึงแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำไปสู่แผนการ อนุรักษ์และพัฒนาชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่จะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยได้ อย่างยั่งยืน

4) เพื่อสร้างแรงจูงใจและสร้างจิตสำนึกตระหนักในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแก่สมาชิก ในสังคมผู้เป็นเจ้าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

5) เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของหน่วยงานภูมิภาคและหน่วยงานระดับท้องถิ่นในการนำแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยไปใช้ในการพัฒนาจัดการพื้นที่ต่อไปได้

1.8 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยและการศึกษาความหมายที่เกี่ยวข้อง

1) ภูมิทัศน์ (Landscape) หมายความว่า การรับรู้สภาพแวดล้อมภูมิประเทศทั้งที่ปรากฏตามจริงและภาพลักษณ์ในจิตใจที่รู้สึกได้

2) วัฒนธรรม (Culture) หมายความว่า ระเบียบปฏิบัติ ความเชื่อ ศิลปะ หรือผลผลิตจากความคิดหรือการกระทำอื่นใดของผู้คนและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมอันสะท้อนถึงค่านิยมผ่านประวัติศาสตร์

3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายความว่า พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ อันมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าด้านความงาม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดและพัฒนาการของสังคมหนึ่ง ๆ ผ่านลักษณะทางกายภาพและการใช้งานของพื้นที่

4) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) หมายความว่า พื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนและบอกเล่าเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ และพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์อันมีคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของพื้นที่โดยรวมมากกว่าสถานที่จุดเดียว จึงสามารถสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนโดยทั่วไปได้

5) มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายความว่า ทรัพย์สินสมบัติทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากคนรุ่นก่อน ซึ่งเป็นประจักษ์พยานของพัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ เป็นผลผลิตที่เกิดจากการประดิษฐ์ คิดค้น คัดเลือก ปรับปรุง สร้างสรรค์ของบรรพชนที่ยึดถือ เรียนรู้ หรือสืบทอดปฏิบัติกันมาจนถึงในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สาธารณชนเข้าถึงและรับรู้ได้ โดยประกอบด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

6) กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Management Process of Cultural Landscape) หมายความว่า การดำเนินงานตามขั้นตอนและวิธีการอย่างมีระเบียบแบบแผน ได้แก่ การจัดการข้อมูล การแปลความหมายข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผลการดำเนินงานเกี่ยวกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ อันมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางด้านความงาม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดและพัฒนาการของสังคมหนึ่ง ๆ ผ่านลักษณะทางกายภาพและการใช้งานของพื้นที่

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมบึงปลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ดนี้ ได้มีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงความหมายของแนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อนำมากรอบแนวคิดในการกำหนดกรอบการศึกษา กระบวนการดำเนินงานวิจัย โดยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ทบทวนในบทนี้ประกอบด้วย

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ซึ่งแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถอธิบายตามรายละเอียดได้ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.1.1 ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.1.1.1 องค์การยูเนสโก (UNESCO) จาก Operational Guidelines For The Implementation Of The World Heritage Convention, (2005, อ้างถึงใน หัตทยา สิริพัฒนากุล, 2550) ให้ความหมายภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่า ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เป็นพัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานผ่านการเวลาภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพ หรือ เป็นสิ่งที่เห็นได้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและแรงขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมที่สืบเนื่องกันมา

2.1.1.2 สภายุโรป (Council of Europe, อ้างถึงใน หัตทยา สิริพัฒนากุล, 2550) ได้กำหนดความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้ใน European Landscape Convention 2000 ว่าเป็นพื้นที่ซึ่งมนุษย์รับรู้ได้ โดยอัตลักษณ์ของพื้นที่เป็นผลมาจากการกระทำ และปฏิกริยาระหว่างปัจจัยทางธรรมชาติและปัจจัยที่เกิดจากมนุษย์ โดยมีการกล่าวถึงการกระทำที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ในอดีต ซึ่งเป็นการเน้นย้ำถึงประเด็นความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลง

2.1.1.3 Wagner and Mikesell (1962) ให้ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่า ผลผลิตที่เห็นได้ชัดเจนของความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างผลของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ชาติ โดยก่อรูปขึ้นมาจากผลของวัฒนธรรม และความสามารถเท่าที่จะเป็นไปได้ตามแต่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เอื้ออำนวย ซึ่งเป็นมรดกอันทรงคุณค่าที่ตกทอดมาจากวิวัฒนาการทางธรรมชาติและ ความพยายามของมนุษย์ตลอดทุกยุคทุกสมัย

2.1.1.4 Lennon and Mathews (1996) นิยามความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่า เป็นการจัดการพื้นที่ทางกายภาพของธรรมชาติและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สรรค์สร้างขึ้นโดยมนุษย์ แสดงถึงการกระทำของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งปรากฏให้เห็นในรูปแบบร่องรอยที่มีลักษณะของพื้นที่

2.1.1.5 Peter Folwer (2002) ให้ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่า ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการผสมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ผ่านการเวลามาจนกระทั่งปัจจุบัน ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและโอกาสที่จะนำเสนอขึ้นโดยที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ตลอดจนเป็นการสืบต่อในทางสังคม เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางวัฒนธรรม ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน โดยพื้นที่ดังกล่าวได้ผ่านการเลือกเฟ้นตามหลักเกณฑ์ของคุณค่าในความโดดเด่นอันเป็นสากล (Universal Value) จนสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรม รวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งภูมิภาค

2.1.1.6 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549) ได้ให้ความหมาย “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ว่า

“ภูมิทัศน์” หมายถึง การรับรู้สภาพแวดล้อมภูมิประเทศทั้งที่ปรากฏตามจริงและภาพลักษณ์ในจิตใจที่รู้สึกได้

“วัฒนธรรม” หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ทำขึ้น สร้างขึ้น คิดขึ้น เพื่อใช้ดำรงอยู่ สืบทอด และพัฒนาสังคมของตน แสดงถึงความเจริญงอกงามของสังคมมนุษย์เป็นประโยชน์ทั้งทางกาย เช่น การบริโภค การใช้สอย และประโยชน์ทางใจ เช่น การชมสิ่งที่เจริญตา เจริญใจ

สอดคล้องกับการแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ “ทางรูปธรรม” ได้แก่ บ้านเรือน ศาสนสถาน การแต่งกาย อาหาร หัตถกรรม งานศิลปะ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานฝีมือ การใช้เวลาว่าง การพักผ่อนและนันทนาการ และ “ทางนามธรรม” ได้แก่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา วรรณคดี สภาพครอบครัว การเมือง การปกครอง การศึกษา ศาสนาและสาธารณสุข

ดังนั้น “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” คือ ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางรูปธรรมและทางนามธรรม อันเป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มยึดถือร่วมกัน (ค่านิยม) และการได้กระทำต่อสภาพแวดล้อมภูมิประเทศ เพื่อสร้างความเจริญงอกงามและพัฒนาสังคมของมนุษย์

2.1.1.7 คณะทำงานโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (2548, อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549) ได้ให้คำจำกัดความภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้ว่า เป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ อันมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าด้านความงาม ภูมิทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดและพัฒนาการของสังคมหนึ่ง ๆ ผ่านทางลักษณะทางกายภาพและการใช้งานของพื้นที่ จากนิยามข้างต้นได้สอดคล้องกับความหมายของคำว่า สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม (Cultural Environment) ซึ่งโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมได้อธิบายไว้ว่า เป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ อันมีคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของพื้นที่โดยรวมมากกว่าสถานที่จุดเดียว

2.1.1.8 เกรียงไกร เกิดศิริ (2551) ได้กล่าวถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้ว่า เป็นสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างที่เกิดจากการจัดการของมนุษย์เพื่อให้เกิดการดำรงชีวิตโดยปกติสุข ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น ๆ แต่ทว่ามนุษย์ก็มีขีดจำกัดในด้านต่าง ๆ ทั้งในแง่ของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการดำรงชีวิต ศาสนา ความเชื่อ ทำให้การจัดการต่อพื้นที่เป็นไปได้ระดับหนึ่งเท่านั้น รวมไปถึงขีดจำกัดการรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตก็เป็นปัจจัยหนึ่งให้มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติได้อย่างจำกัด ผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมมนุษย์บนธรรมชาติแวดล้อมนี้เองที่เป็นความหมายของคำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม”

2.1.2 ความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เกรียงไกร เกิดศิริ (2551) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้ว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นมรดกและทรัพยากรที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน ผลพลอยได้จากการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมมากมาย เพราะในพื้นที่ที่พิเศษเช่นนี้ได้บรรจุเรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ตั้งแต่ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตั้งแต่ยุคเริ่มแรกจนกระทั่งมีพัฒนาการเข้าสู่ความซับซ้อนด้วยการปรับสภาพแวดล้อมที่ละเอียดละน้อย และดำเนินไปอย่างพอเพียงผ่านรูปทรงของพื้นที่ภูมิประเทศ และวิถีทางการดำเนินชีวิตของผู้คนกับพื้นที่ที่ตนอาศัย ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อผู้คนในท้องถิ่นในแง่ของการพัฒนาพื้นที่เพื่อความยั่งยืน และสมดุล เนื่องจากแนวคิดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นมีรากฐานมาจากความเข้าใจต่อพื้นที่ และใช้วิถีทางที่เหมาะสมในการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเท่าที่ควรจะเป็น ไม่ทำอย่างรุนแรงหรือสร้างความ

เปลี่ยนแปลงที่มากมายเกินความจำเป็น เพื่อเปิดโอกาสให้ธรรมชาติได้ปรับตัวเข้าสู่ความสมดุลได้ด้วยเช่นกัน แนวคิดที่จะเรียนรู้ และทำความเข้าใจในเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน สมดุลและเป็นไปอย่างพอเพียง

2.1.3 การจำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การจำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม อาจมีเกณฑ์การจำแนกที่แตกต่างกันไปบ้างแต่ทุกรูปแบบต่างก็มีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ เพื่อสะดวกในการวิจัยและอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1.3.1 คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee, อ้างถึงใน เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551) ได้จำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ (Landscape Design And Created Intentionally By Man) ซึ่งรวมทั้งสวนและสวนสาธารณะที่สร้างขึ้นเพื่อเหตุผลทางสุนทรีย์ ซึ่งส่วนมากมักจะเกี่ยวเนื่องกับศาสนาและอนุสรณ์สถาน

2) ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง หรือศาสนา และมีพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันผ่านความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ เช่น ภูมิทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของรูปทรง และองค์ประกอบ ที่รวมกันขึ้นเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในที่นี้แบ่งออกเป็น 2 หัวข้อย่อย ดังนี้

2.1) ภูมิทัศน์ที่หยุดนิ่ง (Relict) หรือซากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ถูกทิ้งร้างไปตามวัฏจักรของการเสื่อมลงของพื้นที่ หรือถูกทิ้งร้างไปโดยฉับพลัน

2.2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหว กล่าวคือ เป็นภูมิทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ในปัจจุบัน ที่แสดงถึงพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

3) ภูมิทัศน์ที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกที่แสดงออกถึงพลังอันยิ่งใหญ่และแรงบันดาลใจศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณะทางธรรมชาติที่มีมากกว่าประจักษ์พยานที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม

2.1.3.2 หน่วยงานบริการอุทยานแห่งชาติ (National Park Service, อ้างถึงใน เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551) ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับชาติของสหรัฐอเมริกาที่ดูแลเรื่องการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางธรรมชาติซึ่งรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็น 4 ประเภท ได้แก่

1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการออกแบบ (Historic Designed Landscape) เป็นภูมิทัศน์ที่ผ่านการออกแบบและสร้างสรรค์โดยคำนึงถึงเรื่อง

สุนทรียเป็นสิ่งสำคัญ ภูมิทัศน์แบบนี้การออกแบบดังกล่าว อาจครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญ หรือเป็นตัวแทนของการออกแบบภูมิทัศน์แห่งยุคสมัย หรือหมุดหมายสำคัญทางประวัติศาสตร์ การออกแบบภูมิทัศน์ที่ผ่านมานในอดีต

2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น (Historic Vernacular Landscape) แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและทัศนคติของผู้คนในท้องถิ่นที่มีต่อพื้นที่ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของคนในการใช้สอยพื้นที่และพัฒนาการของพื้นที่ที่มีมาในประวัติศาสตร์ สำหรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบพื้นถิ่น สามารถพบได้ในพื้นที่ชนบท พื้นที่ชานเมือง หรือแม้แต่พื้นที่ในเมืองเองก็ตาม รวมไปถึงพื้นที่เกษตรกรรม หมู่บ้านชาวประมง พื้นที่ท่าเหมืองแร่ ที่พักชั่วคราว เป็นต้น

3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Historic Sites) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่เช่นนี้มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ รวมไปถึงกิจกรรมและผู้คน ตัวอย่างพื้นที่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ สนามรบ บ้านพักคนสำคัญ เป็นต้น ในพื้นที่ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบและเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งในอดีตที่ผ่านมา

4) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มชน (Ethnographic Landscape) เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ใช้พื้นที่หรือให้คุณค่าพื้นที่นั้น ๆ ในแง่ของการประเพณี รวมไปถึงมีความหมายและคุณค่าในแง่ของพื้นที่ทางจิตวิญญาณและแสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติที่มีพลวัติ และส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนหลายกลุ่ม ผ่านกาลเวลามาหลายช่วงอายุคน

2.1.3.3 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549) ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามความเข้มข้นของการจัดการของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1) ภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม หรือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะนี้มนุษย์มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์น้อยมาก เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ทั้งในแง่ของแรงงาน ความรู้ เทคโนโลยี และทรัพยากร ทำให้การดำเนินชีวิตต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้นมนุษย์จึงเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศของพื้นที่นั้น ๆ ทั้งในเรื่องการตั้งถิ่นฐานและกิจกรรมการยังชีพ การตั้งถิ่นฐานในระยะนี้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะเป็นปัจจัยหลักในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิต จึงจัดได้ว่าเป็นช่วงเวลา “ภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม” หรือเรียกได้ว่าเป็น “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท” หรือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมพื้นถิ่น”

2) ภูมิทัศน์ที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม หรือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกิ่งเมืองกิ่งชนบท โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะนี้เป็นลักษณะที่พัฒนามาจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท เมื่อเวลาผ่านไปชุมชนมีพัฒนาการมากขึ้นทั้งในแง่ของแรงงาน ความรู้ เทคโนโลยี และทรัพยากร ก็ส่งผลต่อการปรับสภาพภูมิประเทศเพื่อสนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามชุมชนท้องถิ่นก็ยังให้คุณค่าต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่อยู่ดั้งเดิม มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในการจัดการสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ระเบียบนี้จัดว่าอยู่ในช่วงที่มีลักษณะเด่นร่วมกันหรืออาจเรียกได้ว่า “ภูมิทัศน์กิ่งเมืองกิ่งชนบท”

3) วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ หรือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะนี้สามารถพบเห็นได้ทั่วไป ได้แก่ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองต่าง ๆ เนื่องจากมนุษย์มีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานมีการปรับสภาพภูมิประเทศ เพื่อให้ตอบสนองต่อการดำเนินชีวิต ชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นและสังคมมีความซับซ้อนประกอบกับมนุษย์มีความรู้และเทคโนโลยีในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมถึงการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด จนบางครั้งอาจเป็นความพยายามที่จะเอาชนะสภาพแวดล้อมในการเพิ่มขีดจำกัดการรองรับของพื้นที่ต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่เพิ่มมากขึ้น และมีความหลากหลายมากขึ้น จัดได้ว่าเป็นช่วงที่ “วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์” หรือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง”

2.2 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.2.1 กฎบัตรเบอร์ร่า (The Burra Charter, อ้างถึงใน Lennon & Mathews, 1996) ใช้การประสานลักษณะเรื่องราวต่าง ๆ ในการอธิบายลักษณะทางกายภาพ ทั้งหมดของภูมิทัศน์หรือคุณลักษณะทางภูมิทัศน์ ซึ่งรวมไปถึง คุณลักษณะทางสิ่งแวดล้อม กายภาพ โครงสร้างและสิ่งต่าง ๆ ที่ยังเหลืออยู่ รวมไปถึงหลักฐานทางโบราณคดีซึ่งมีหลายวิธีในการจำแนกโดยอาจแบ่งได้ดังนี้

ตารางที่ 1 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกฎบัตรเบอร์ร่า

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	รายละเอียด
โครงสร้าง (Structure)	สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยความตั้งใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของมนุษย์ เช่น อาคาร กระท่อม เขื่อน ปศุสัตว์ เป็นต้น
ความสัมพันธ์ (Complex)	คุณลักษณะที่มีความสัมพันธ์กันเกี่ยวข้องกันในทางใดทางหนึ่ง เช่น การใช้งาน หรือ กิจกรรม เช่น โครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กับที่อยู่อาศัยและเกษตรกรรม

ตารางที่ 2 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกภูบัตร์เบอร์ร่า (ต่อ)

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	รายละเอียด
พื้นที่ (Site)	พื้นที่ที่มีกิจกรรมและเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ยังคงปรากฏร่องรอยหลักฐานทางกายภาพให้เห็นบนพื้นดิน
ลักษณะเฉพาะ (Feature)	องค์ประกอบของภูมิทัศน์ รวมถึงโครงสร้างทางสังคม สถานที่ หรือ สิ่งก่อสร้าง ตลอดจนลักษณะทางธรรมชาติ
เส้นทาง (Linear)	โครงข่าย หรือ ลักษณะของภูมิทัศน์ตามทางยาว แคน หรือ องค์ประกอบภูมิทัศน์ เช่น เส้นทาง ถนน การขนส่ง และ องค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2.2 อุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (The United States National Park Service, อ้างถึงใน Lennon & Mathews , 1996) ใช้แนวทางดังกล่าวเช่นกัน แต่มีการเพิ่มเนื้อหาบางส่วน โดยได้กำหนดหัวข้อทั้งหมด 11 หัวข้อ เกี่ยวกับการลักษณะทางภูมิทัศน์เพื่อใช้ในการกำหนดและเก็บข้อมูล โดยใช้ลักษณะดังกล่าวในการอ่านและตีความถึงธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดรูปแบบในภูมิทัศน์ 4 ข้อแรกจะอธิบายถึงกระบวนการในการก่อรูปของรูปทรงของภูมิทัศน์ ซึ่งยังคงดำเนินอยู่ และอีก 7 ข้อจะพูดถึงลักษณะทางกายภาพ

ตารางที่ 3 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	รายละเอียด
กระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ (Land Shaping Processes)	
1. การใช้ที่ดินและกิจกรรม (Land Uses and Activities)	การใช้ที่ดิน และกิจกรรม
2. รูปแบบขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ (Patterns of Spatial Organization)	เช่น ขนาดที่ตั้งของพื้นที่เกษตรกรรม การตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างของพื้นที่ การเข้าถึงแหล่งน้ำ สิ่งเหล่านี้ อาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางการเมือง
3. การตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Response to Natural Environment)	วิถีการดำเนินชีวิต แนวทางที่มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่
4. ประเพณีและวัฒนธรรม (Cultural Traditions)	อิทธิพลที่มีต่อการใช้ประโยชน์ที่ดิน การครอบครองที่ดิน และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ตารางที่ 4 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (ต่อ)

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	รายละเอียด
องค์ประกอบทางกายภาพ (Physical Components)	
5. โครงข่ายการสัญจร (Circulation Networks)	ระบบการขนส่งผู้คน การขนส่งสินค้า และวัตถุติด
6. การแบ่งขอบเขต (Boundary Demarcations)	เช่น กรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดิน คอกปศุสัตว์ที่มีการกำหนดโดยรั้ว ฯลฯ
7. พืชพรรณ (Vegetation)	การเพาะปลูกที่สัมพันธ์กับประโยชน์การใช้ที่ดิน
8. อาคาร โครงสร้าง และวัตถุ (Buildings, Structures and Objects)	บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย โครงสร้างที่รองรับกิจกรรม หรือ ตอบสนองการใช้ประโยชน์บางอย่าง นอกเหนือจากการเป็นอยู่อาศัย ในขณะที่วัตถุเหล่านั้นมีความสัมพันธ์ในระดับเล็กแต่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เช่น จุดหมายบางอย่าง หรือ อนุสรณ์
9. การกระจุกตัว (Clusters)	กลุ่มของอาคาร โครงสร้าง หรือคุณลักษณะอื่น ๆ เช่น พื้นที่เกษตรกรรม หรือ กลุ่มของการตั้งถิ่นฐาน
10. พื้นที่ทางโบราณคดี (Archaeological Sites)	พื้นที่ซึ่งมีกิจกรรมทางประวัติศาสตร์ หรือ การประกอบอาชีพที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานบนผิวดิน หรือใต้ดิน
11. องค์ประกอบขนาดเล็ก (Small-Scale Elements)	ป้ายถนน ประตู ทางเข้าที่สามารถบอกถึงลักษณะของถนนและโครงข่ายการสัญจร

การจำแนกองค์ประกอบต่าง ๆ ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกมาทั้ง 2 แนวทางนี้เป็นประโยชน์ในการประเมินคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม แต่ไม่ใช่ว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะสามารถจำแนกตามองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ แต่ก็มีคามจำเป็นที่จะต้องมีการจำแนก เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไป

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เกรียงไกร เกิดศิริ (2551) ได้กล่าวว่า เมื่อดำเนินการศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรม และทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่เรียบร้อยแล้ว ต้องมีการวิเคราะห์ถึงความสำคัญ (Significance) และคุณค่า (Value) ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นขั้นตอนที่มี

ความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นตัวกำหนดทิศทางในการจัดการว่าจะเป็นไปได้บ้าง เนื่องจากการวางแผนการจัดการที่จะเกิดขึ้นจะต้องเคารพคุณค่าด้านต่าง ๆ ของพื้นที่เป็นหลักโดยจะต้องไม่ลดทอนคุณค่าด้านต่าง ๆ ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมลง

2.3.1 เกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.3.1.1 กฎบัตรเบอร์ร่า (The Burra Charter, 1999) ซึ่งบัญญัติขึ้นโดย Australia ICOMOS ได้จำแนกประเภทของคุณค่าออกเป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) เป็นพื้นฐานของคุณค่าในทุก ๆ ด้านสถานที่ใด ๆ จะมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ก็ต่อเมื่อสถานที่นั้นมีอิทธิพลหรือได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์หรือบุคคลในช่วงใดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์เป็นสถานที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ คุณค่าทางประวัติศาสตร์จะมีความเด่นชัด เมื่อหลักฐานที่เกี่ยวข้องหรือบุคคลนั้นยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่หรือสถานที่นั้นยังมีความสมบูรณ์อยู่ แต่บางครั้งสถานที่นั้นอาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญอย่างมาก จนแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตามก็ยังคงคุณค่าอยู่ได้

2) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value) คุณค่าที่รับรู้จากประสาทสัมผัสทุก ๆ ด้าน ได้แก่ รูปทรง ขนาด สี ผิวสัมผัสและวัสดุ ที่ประกอบขึ้นเป็นกายภาพของสถานที่ทางประวัติศาสตร์และยังครอบคลุมถึงสัมผัส กลิ่นและเสียงที่เกี่ยวข้องกับสถานที่และการใช้สอยสถานที่นั้นด้วย

3) คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value) คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์หมายถึงคุณค่าด้านการศึกษาวิจัย คุณค่าขึ้นอยู่กับความสำคัญของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ความหายากและการที่สถานที่นั้นสามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลในอนาคตได้

4) คุณค่าด้านสังคม (Social Value) สถานที่ที่มีคุณภาพสามารถสื่อให้เห็นถึงความเชื่อ การเมือง ชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมความเชื่อของกลุ่มชนหรือชนกลุ่มน้อย

2.3.1.2 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549) ได้แบ่งคุณค่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือความงาม (Aesthetic Value)
- 2) คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น (Rarity and Uniqueness Value)
- 3) คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)
- 4) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value)
- 5) คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value)
- 6) คุณค่าด้านสังคม (Social Value)
- 7) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)

- 8) คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Contemporary Functional Value)
- 9) คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)
- 10) คุณค่าด้านอื่น ๆ (Others)

การประเมินคุณค่าและความสำคัญจากแนวทางข้างต้นเป็นตัวกำหนดทิศทางและกรอบความคิดในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและความต้องการใช้สอยในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมกับคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ที่สามารถเสนอแนะแนวทางการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและไม่ทำให้คุณค่าด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ลดน้อยลง

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.4.2 วัตถุประสงค์ แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สามารถแสดงเอกลักษณ์ของสังคมหรือชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการที่ดำรงอยู่ของสังคมนั้น ๆ ซึ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมก็มีลักษณะเช่นเดียวกับทรัพยากรอื่น ๆ เป็นสิ่งที่มีโอกาสจะสูญหาย และถูกทำลายให้เหลือน้อยลงหรือถึงลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดลง เนื่องด้วยเหตุผลที่ว่าหากถูกทำลายแล้วไม่มีทางที่จะสามารถนำกลับคืนมาใหม่ได้ เพราะภูมิทัศน์วัฒนธรรมไวต่อการสูญหาย ถูกทำลายหรือหมดไป จึงต้องมีการแสวงหาวิธีการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่งในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549) ได้กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ การรักษาคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้คงอยู่ยั่งยืน สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของสังคมในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วย

- 1) การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม สำหรับการวางแผนและดำเนินการรักษาคุณค่าและความสำคัญเพื่อประโยชน์ของการดำรงอยู่ของสังคม
- 2) การนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวิเคราะห์ วางแผน และดำเนินงานเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสังคมอย่างเหมาะสม
- 3) การสร้างจิตสำนึกตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสังคมนั้นแก่สมาชิกในสังคม
- 4) การสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคมผู้เป็นเจ้าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในการบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.4.3 วิธีการและแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมนั้นมียุทธศาสตร์ร่วมกันหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ ความต้องการในการใช้ประโยชน์พื้นที่ และคุณค่าด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ ซึ่งการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ใด ๆ นั้นอาจไม่ได้ใช้แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพียงแค่แนวทางเดียว แต่ต้องประยุกต์แนวทางที่หลากหลายเข้าด้วยกัน ซึ่งแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 8 แนวทาง ดังนี้

1) การศึกษาและวิจัย (Study and Research) การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่นั้นถือว่าเป็นขั้นตอนพื้นฐานและเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญที่สุด ในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อสร้างความเข้าใจต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการวางแผนในขั้นตอนต่อ ๆ ไป กล่าวคือ ก่อนที่จะมีการจัดการใด ๆ กับภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะต้องทำการศึกษาพื้นที่ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์เกี่ยวกับพื้นที่ในประเด็นต่าง ๆ ก่อนที่จะมีการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

2) การดูแลรักษา (Maintenance) การดูแลรักษาถือเป็นขั้นตอนแรกของแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในสภาพที่มีความมั่นคง สมบูรณ์ สะอาดและเรียบร้อยอยู่เสมอ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก แต่ทำได้ง่ายโดยไม่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญใด ๆ ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและทรัพยากรมาก อีกทั้งยังช่วยเผื่อระวังไม่ให้มรดกทางวัฒนธรรมเสื่อมสภาพ ด้วยมีการตรวจสอบดูแลอย่างสม่ำเสมอ และหากเสื่อมสภาพก็สามารถทำการแก้ไขปรับปรุงได้ทันท่วงที

3) การรักษาให้คงสภาพ (Preservation) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีแหล่งโบราณคดีหรือมรดกทางสถาปัตยกรรมที่ถูกทิ้งร้างเป็นซากอิฐหักปูน และได้ขาดการใช้สอยร่วมสมัยของปัจจุบันไปแล้ว การดูแลรักษาและการรักษาให้คงสภาพอย่างที่เป็นอยู่เป็นวิธีการจัดการที่เหมาะสมที่สุด เพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของผู้คนในท้องถิ่นและผู้ที่มาศึกษา อีกทั้งยังไม่ควรทำการต่อเติมใด ๆ ลงไป เพราะอาจจะเป็นการบิดเบือนหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี และยังอาจจะทำให้เกิดความเข้าใจที่คาดเคลื่อนได้ในอนาคต ซึ่งวิธีการอนุรักษ์นี้เป็นวิธีการที่กรมศิลปากรใช้ดูแลรักษาแหล่งโบราณคดี และซากโบราณสถานต่าง ๆ

4) การบูรณะ (Restoration) เป็นการซ่อมแซมและปรับปรุงให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมกลับมามีคุณค่า และมีรูปรทรงเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต เพื่อรักษาบรรยากาศโดยรวมของมรดกทางวัฒนธรรมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญของชุมชนตลอดจนรักษาจิตวิญญาณของชุมชนไว้ด้วย

5) การปฏิสังขรณ์ หรือ การสร้างขึ้นใหม่รูปแบบเดิม (Reconstruction) เป็นการสร้างใหม่เป็นการทำให้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้เสื่อมสลายลงหรือสูญเสีรูปร่าง

ไปแล้วให้ฟื้นขึ้นมาในรูปแบบเดิม ซึ่งการจัดการลักษณะนี้จะต้องอาศัยข้อมูลประกอบเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังต้องอาศัยผู้มีความรู้ ผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการแขนงต่าง ๆ ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ผลของการการปฏิสังขรณ์ถูกต้องตามหลักวิชาการ และสามารถใช้อ้างอิงในการศึกษาเรียนรู้ต่อไปได้

6) การฟื้นฟู (Rehabilitation) เป็นการส่งเสริมให้กิจกรรมหรือวิถีชีวิตในลักษณะเดิมในอดีตของพื้นที่กลับมาดำเนินต่อไป เพื่อเป็นการทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เดิมแต่ได้ซบเซาลงไปแล้วกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง

7) การปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ (Adaptation) เป็นการปรับให้พื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เดิมแต่ได้ซบเซาลงไปให้มีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยการเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมกิจกรรมใหม่เข้าไปในพื้นที่ อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องการปรับเปลี่ยนรูปแบบใช้สอยใหม่ต้องคำนึงถึงคุณค่าด้านต่าง ๆ ของมรดกทางวัฒนธรรมนั้นเป็นหลักสำคัญ เนื่องจากกิจกรรมใหม่บางประเภทอาจส่งผลกระทบต่อคุณค่าด้านต่าง ๆ ของมรดกทางวัฒนธรรมลง สำหรับกิจกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยใหม่ควรจะเคารพต่อมรดกทางวัฒนธรรมเดิมหรือกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ ทั้งในแง่ของ ขนาด รูปแบบ สัดส่วน สีและพื้นผิวควรจะคล้ายคลึงกับสิ่งที่มีอยู่เดิม และควรหลีกเลี่ยงการเลียนแบบที่อาจจะก่อให้เกิดความสับสนได้ว่าของสิ่งไหนเป็นสิ่งเดิม หรือของสิ่งไหนได้สร้างขึ้นใหม่

8) การพัฒนาและการสร้างสรรค์ใหม่ (Development and Creation) เป็นการจัดการที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมของพื้นที่มากที่สุด และเสี่ยงที่จะทำลายภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ลงได้ หากดำเนินการโดยขาดความรอบคอบ อย่างไรก็ตาม แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของการสร้างความสมดุลและความยั่งยืน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวไม่ได้ปฏิเสธหรือเป็นปรปักษ์ต่อการพัฒนา เพียงแต่ระบุว่าการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นนั้นต้องเคารพกับบริบทดั้งเดิมของพื้นที่เป็นหัวใจหลัก เพื่อให้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่น้อยที่สุด ไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตชุมชนในทางลบ และการสร้างสรรค์ใหม่ดังกล่าวจะต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

2.5 แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ (2550) ได้ให้หลักของการพัฒนาเมืองเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า เป็นการพัฒนาโดยแยกพื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจออกจากพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ทางศิลปกรรมและธรรมชาติ แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมต่อของพื้นที่ทั้งสองลักษณะ โดยให้เห็นการคลี่คลายที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่อนุรักษ์ไปสู่พื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจ พื้นที่อนุรักษ์ต้องปรับปรุงให้องค์ประกอบของชุมชนเมืองเดิมปรากฏอย่างเด่นชัดทั้งรูปแบบอาคาร ผังบริเวณ สิ่งแวดล้อม และบรรยากาศของทั้งพื้นที่

ส่วนพื้นที่ที่พัฒนาเพื่อเศรษฐกิจต้องให้ห่างจากพื้นที่อนุรักษ์ ระยะห่างระหว่างสองพื้นที่ต้องขึ้นอยู่กับอัตราความเจริญเติบโตของเมืองแต่ละเมือง ทั้งนี้ต้องไม่ให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้ามาครอบงำพื้นที่อนุรักษ์

การพัฒนาเมืองเก่าในเชิงอนุรักษ์นั้น นอกจากการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสำคัญ คุณลักษณะเฉพาะ บุรณภาพ และความเป็นของแท้ดั้งเดิมของเมืองเก่าแล้ว จะต้องคำนึงถึงระบบนิเวศของเมืองด้วย เช่น แหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงเมือง ระบบนิเวศเกษตรและระบบนิเวศธรรมชาติที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับเมืองเก่า เพราะระบบนิเวศเหล่านี้ย่อมมีผลในการทำให้เมืองเก่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชนเชิงอนุรักษ์ คือ การบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในงานด้านการอนุรักษ์ และส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการมากที่สุด ทั้งนี้การบูรณาการจะต้องผสมผสานทั้งศาสตร์และศิลป์ในหลายด้านด้วยกัน เช่น การใช้หลักนิติศาสตร์เข้ามาช่วยในการออกกฎหมายและกำหนดมาตรการที่เหมาะสม การใช้หลักรัฐศาสตร์เพื่อการจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน เสมอภาคและเป็นธรรม การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยเพื่อสร้างเครื่องมือและแนวคิดใหม่ ๆ ในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น การใช้หลักเศรษฐศาสตร์มาสร้างแรงจูงใจในเชิงเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการจัดการ

การส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะชาวชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ที่อยู่ในเมืองเก่า และจะเป็นผู้สานต่อให้เกิดความยั่งยืนของเมือง ดังนั้นการให้ความรู้ ความเข้าใจถึงคุณค่า และความสำคัญของเมืองเก่าจึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปเกิดจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเมืองเก่าต่อไป

2.5.1 การรักษาเอกลักษณ์ ภูมิทัศน์และการฟื้นฟูเมืองเก่า

การรักษาเอกลักษณ์ ภูมิทัศน์และการฟื้นฟูเมืองเก่า ในแนวทางที่เป็นสากลนั้นมีหลักการวางแผนการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ 4 ประการ (Fielden, 1993) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การอนุรักษ์เชิงบูรณาการ (Integrated conservation) โดยการผสมผสานงานอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ของการวางผังเมือง

2) การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (Control of change) โดยการควบคุมการเจริญเติบโตหรือการพัฒนาใหม่ ๆ การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่จะช่วยให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี โดยการหามาตรการควบคุมการพัฒนาที่มีมากเกินไป ด้วยการกำหนดขนาดและรูปแบบอาคาร การจำกัดปริมาณการจราจร และการจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม

3) การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทน (Infill design) การออกแบบอาคารใหม่หรือโครงสร้างหรือส่วนต่อเติม ควรมีพื้นฐานมาจากการวิเคราะห์ที่ชัดเจนและเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่าง

ยิ่งในเรื่องของเนื้อเมือง (Urban fabric) และหน้าที่ใช้สอย (function) และการประยุกต์ใช้หลักการของการออกแบบชุมชนเมืองและความงามของเมือง

4) การบริหารจัดการ (Administrative Actions) โดยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น รวมทั้งการออกกฎหมายและมาตรการควบคุมและสนับสนุนให้เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ที่ได้จัดทำไว้ (Holliday, 1973) นอกจากนี้หน่วยงานท้องถิ่นแล้ว ยังมีหน่วยงานอีกหลายส่วนที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ รวมทั้งการออกกฎหมายและมาตรการควบคุมและสนับสนุนให้เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ที่ได้จัดทำไว้

การบริหารจัดการเมืองเก่าจะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในกรณีเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหรือมีกิจกรรม (Living City) และเมืองเก่าที่ตายแล้วหรือไร้กิจกรรม (Dead City)

เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต หมายถึง เมืองที่ยังคงมีกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่า จะต้องคำนึงถึงเครื่องมือที่ยังมีพลวัต นั่นคือการบริหารจัดการเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่จะต้องให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการเน้นทางด้านกายภาพ (Feilden, 1993) แต่สำหรับเมืองที่ตายแล้ว การควบคุมลักษณะภูมิทัศน์ทั้งหมดจะมีความสำคัญมาก (Goakes, 1983) ดังนั้น การบริหารจัดการควรจะให้มีความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านกายภาพมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม สำหรับในประเทศไทยนั้น นิจ วิทยชิระนันท์ ได้ให้แนวทางการปฏิบัติในการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปกรรมในเมืองไว้ 6 ประการดังต่อไปนี้ (นิจ วิทยชิระนันท์, 2520)

1) การใช้ประโยชน์ที่ดินมีข้อพิจารณาคือ

- 1.1) การจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม
- 1.2) การฟื้นฟูบูรณะชุมชนให้กลับคืนสู่ชีวิต
- 1.3) การจัดให้มีสวนสาธารณะ

2) การพัฒนาและก่อสร้างมีข้อพิจารณาคือ

- 2.1) การออกแบบสถาปัตยกรรมให้มีความกลมกลืนกับอาคารข้างเคียง
- 2.2) การควบคุมความสูงไม่ให้บดบังหรือข่มอาคารเดิม รวมถึงเสาไฟฟ้า
เสาโทรเลข ฯลฯ
- 2.3) การควบคุมลักษณะภายนอกของอาคาร
- 2.4) การบำรุงรักษาให้อาคารและสภาพแวดล้อมดำรงคุณค่าอยู่เสมอ

3) การอนุรักษ์

- 3.1) การคุ้มครองคุณค่าและความงาม โดยการขึ้นทะเบียนวัตถุและบริเวณซึ่งคุณค่าที่คุ้มครองควรมี 3 ลักษณะ คือ คุณค่าทางวิทยาการ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าความงามธรรมชาติ

3.2) การอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาเมือง โดยรักษา ลักษณะพิเศษของท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่ไว้

3.3) แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง เป็นที่โล่ง และเป็นแหล่งทิ้งดงาม ให้ความ รื่นรมย์แก่เมือง

3.4) ต้นไม้ ควรเก็บรักษาไว้ รวมทั้งให้มีการรักษาหน้าดินไว้

3.5) โครงการพัฒนา เช่น สะพานลอย ถนน ควรมีการพิจารณาก่อน ดำเนินการ เพราะอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทัศนียภาพของเมือง

4) การสัญจร

4.1) ถนนและอุปกรณ์ ควรมีทางเท้ากว้าง และบริเวณปลูกต้นไม้ อุปกรณ์ ในถนน รวมทั้งการนำสายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ สายโทรเลข ลงใต้ดินในถนนบางสาย

4.2) ระบบถนน โดยสร้างถนนเลี้ยวพื้นที่อนุรักษ์และปรับเปลี่ยนถนนเดิม ในบริเวณอนุรักษ์ให้เป็นทางเท้า

4.3) ทางเท้าใต้ชายคา ควรจัดให้มีเฉพาะย่านพาณิชยกรรม

4.4) ทางเดินและทางจักรยานในเขตอนุรักษ์ ควรลดการจราจรสำหรับ รถยนต์ส่วนตัว และคืนเมืองให้กับคนและจักรยาน ถนนบางแห่งอาจให้มีการปิดการจราจรแล้วเปิดให้ เป็นทางเท้า เพื่อเสริมการจับจ่ายซื้อของ

5) บริการสาธารณะ

5.1) ปัจจัยพื้นฐาน บริการสาธารณะจะต้องจัดให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมีการ วางแผน พัฒนา และบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง

5.2) การรณรงค์ต่อต้านความไม่สวยงาม โดยใช้วิธีการชักชวนและวิธีการ ทางกฎหมาย

5.3) ที่สาธารณะและบริการในเมือง โดยต้องจัดให้มีสาธารณูปการกระจาย อยู่ในระยะและบริเวณที่เหมาะสม เช่น พืชพันธุ์ทสสถาน หอสมุด สวนสาธารณะ ลานกลางเมือง

5.4) การควบคุมสิ่งโฆษณา กำหนดให้มีได้เฉพาะย่านพาณิชยกรรม และ ต้องคำนึงถึงผลทางการมองเห็นด้วย

5.5) ความเงียบสงบจะต้องมีการควบคุมระดับเสียงที่เกิดจากอุตสาหกรรม ยานพาหนะ และจากกิจกรรมต่าง ๆ

6) คณะกรรมการเฉพาะกิจ โดยในท้องถิ่นควรตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อ ปกป้องและส่งเสริมคุณภาพและความงามของสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่นของตน และควรมีการตั้งรางวัล สำหรับมอบให้แก่องค์กรหรือบุคคล ที่มีส่วนในการปกป้องและส่งเสริมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมนั้น

2.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรมในพื้นที่ประวัติศาสตร์

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2554) ได้กล่าวไว้ว่า นอกจากอาคารและสิ่งก่อสร้างในย่านเมืองเก่าที่จะต้องมีความชัดเจนในการอนุรักษ์และพัฒนาแล้ว องค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมนั้นก็มีความสำคัญเพื่อช่วยส่งเสริมลักษณะทางกายภาพและประโยชน์ในการใช้สอย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หมายถึง บริเวณที่นอกเหนือจากอาคารหรือที่อยู่อาศัย แต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น คูเมือง กำแพงเมือง ป้อม สระน้ำโบราณ ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นสิ่งก่อสร้างและพื้นที่ว่างโดยรอบ ควรออกแบบภูมิทัศน์ให้มีความเรียบง่าย มีป้ายสื่อความหมายที่ไม่บดบังมุมมองและสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญ

2) ทางสัญจร หากมีทางสัญจรที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ควรรักษาไว้ทั้งความกว้าง ความยาว ผังรูปแบบโครงข่าย

3) สาธารณูปโภค ได้แก่ น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ การระบายน้ำฝน การบำบัดน้ำเสียที่มีผลต่อลักษณะของภูมิสถาปัตยกรรม หากเป็นไปได้ควรมีการนำท่อลงใต้ดิน เพื่อไม่ให้เกิดความสกปรกของแหล่งประวัติศาสตร์

4) อุปกรณ์ประดับถนน เช่น ม้านั่ง โคมไฟ ควรมีรูปแบบที่เรียบง่าย คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก โดยไม่จำเป็นต้องออกแบบจากรูปแบบสถาปัตยกรรมในอดีตเสมอ เพราะอาจทำให้เกิดความสับสนระหว่างของใหม่และของเก่า

5) ที่ว่างและพื้นที่สีเขียว มีประโยชน์ทั้งในแง่ของการเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และรักษาสภาพแวดล้อม โดยมีหลักการสำคัญ คือ การเลือกใช้พืชพันธุ์พื้นถิ่นหรือตามประเพณีความเชื่อของพื้นที่ การให้ร่มเงา และการส่งเสริมมุมมองของพื้นที่ที่มีความสำคัญ

6) พื้นที่ว่างระหว่างอาคาร ต้องคำนึงถึงระยะถอยร่น เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของภูมิทัศน์เมือง

7) ป้ายสัญลักษณ์ เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายโฆษณา หรือป้ายประเภทอื่น ๆ ต้องไม่รบกวนหรือส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์และไม่บดบังมุมมองของป้ายจราจรซึ่งมีความสำคัญในแง่ของความปลอดภัย

8) แหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำ คลอง หนอง บึง ควรอนุรักษ์หรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ เนื่องจากมีความสำคัญทั้งในแง่ของการรักษาสภาพแวดล้อม การพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมนันทนาการ วัฒนธรรมประเพณี และการป้องกันน้ำท่วม

9) การเข้าถึงของผู้พิการ ควรจัดให้มีอุปกรณ์มาตรฐาน เพื่อรองรับการใช้งานของผู้พิการ เด็ก และคนชราให้สามารถเข้าถึงแหล่งประวัติศาสตร์หรือพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ ได้

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2563) ได้จัดทำเอกสารโครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดขึ้นเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า พร้อมรายละเอียดองค์ประกอบเมืองที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่า และกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่า ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ความเป็นมาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐาน

เมืองเก่าร้อยเอ็ดมีลักษณะโดดเด่น คือเป็นชุมชนที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ซึ่งยังคงหลงเหลือร่องรอยอย่างชัดเจนในปัจจุบัน ทำให้สามารถจะกำหนดขอบเขตของวัฒนธรรมในสมัยโบราณได้ไม่ยากนัก สันนิษฐานว่าภายในเมืองเก่าอาจมีร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ในอดีต ตั้งแต่ช่วงก่อนประวัติศาสตร์ และน่าจะมีการใช้พื้นที่นี้มากขึ้นในช่วงสมัยทวารวดี ซึ่งอาจมีการขุดคูน้ำคันดินขึ้น เพื่อประโยชน์ในการจัดการน้ำและการอุปโภค-บริโภค ร่องรอยหลักฐานของศิลปะทวารวดีนั้นพบกระจายอยู่ตามวัดหลายแห่ง คือ ใบเสมาหินทราย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมทวารวดีในภาคอีสาน กำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 หรือราว ปี พ.ศ. 1100-1500

อย่างไรก็ตาม ชุมชนที่เคยอยู่อาศัยแถบนี้คงทิ้งร้างไปในช่วงที่อารยธรรมขอมโบราณแพร่ขยายเข้ามาราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 และเมืองก็ถูกทิ้งร้างไปยาวนานจนกระทั่งมีการกลับเข้ามาใช้งานพื้นที่นี้อีกครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2200 เป็นต้นมา โดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทางประวัติศาสตร์กับดินแดนล้านช้าง (ลาว) กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ วัดวาอารามต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลานี้ โดยมีวัดสำคัญที่สุด 2 แห่ง คือ วัดกลางมิ่งเมือง และวัดเหนือ ซึ่งถือเป็นแหล่งศิลปกรรมที่คงคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมถึงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าร้อยเอ็ดเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ภายในเมืองเก่ายังมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ประเภทบึงและสระน้ำศักดิ์สิทธิ์หลายแห่งที่ชาวร้อยเอ็ดให้ความสำคัญและมีความผูกพันอย่างใกล้ชิด

2) สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมมีทั้งโบราณสถานที่เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา ศิลปกรรมแบบล้านช้าง อยุธยา และรัตนโกสินทร์ คือ วัดกลางมิ่งเมือง และวัดเหนือ

3) โบราณสถาน

โบราณสถานในเขตเมืองเก่าร้อยเอ็ด ได้แก่ คูน้ำคันดิน และวัดวาอาราม ประกอบด้วย วัดกลางมิ่งเมือง วัดเหนือ วัดบึงพระลานชัย วัดสระทอง วัดสระแก้ว และวัดบูรพาภิราม

4) ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด

เมืองเก่าร้อยเอ็ดเป็นชุมชนโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ โดยมีโบราณสถานและสถานที่ที่มีความสำคัญเป็นองค์ประกอบเมือง สภาพลักษณะทางกายภาพมีกำแพง-คูเมือง ซึ่งได้รับการกำหนดเป็นโบราณสถานอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร บึงปลาญชัยซึ่งเป็นสระน้ำกลางเมืองมีการปรับเปลี่ยนให้มีขนาดใหญ่ขึ้น และบึงน้ำอื่น ๆ เช่น สระทอง ปัจจุบันอยู่ในสภาพที่ขาดการดูแล ส่วนวัดต่าง ๆ ได้สร้างขึ้นและบูรณปฏิสังขรณ์ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งวัดหลายแห่งอาจคูมีลักษณะสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีโบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่ ใบเสมาหินทราย และศิลปกรรมมีเอกลักษณ์พื้นถิ่นประกอบกับองค์ประกอบเมืองอื่น ๆ เช่น อาคาร บ้านเรือน ถนน ที่โล่งว่าง และกิจกรรมในเมืองที่ปรากฏอยู่ทั่วไป รวมทั้งบริเวณถนนผดุงพานิชที่ยังมีอาคาร เรือนแถว และตึกแถวในรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เพื่อเป็นการรักษาคุณค่าความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน หลักฐานโบราณสถานประเภทกำแพงเมือง-คูเมืองและสภาพแวดล้อมของเมืองเก่าร้อยเอ็ดให้คงอยู่ จึงสมควรให้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าตามองค์ประกอบเมืองเก่าร้อยเอ็ดในเชิงที่ตั้ง เพื่อให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าร้อยเอ็ดให้คงอยู่เพื่อความภาคภูมิใจสืบไป

5) องค์ประกอบเมืองเก่า

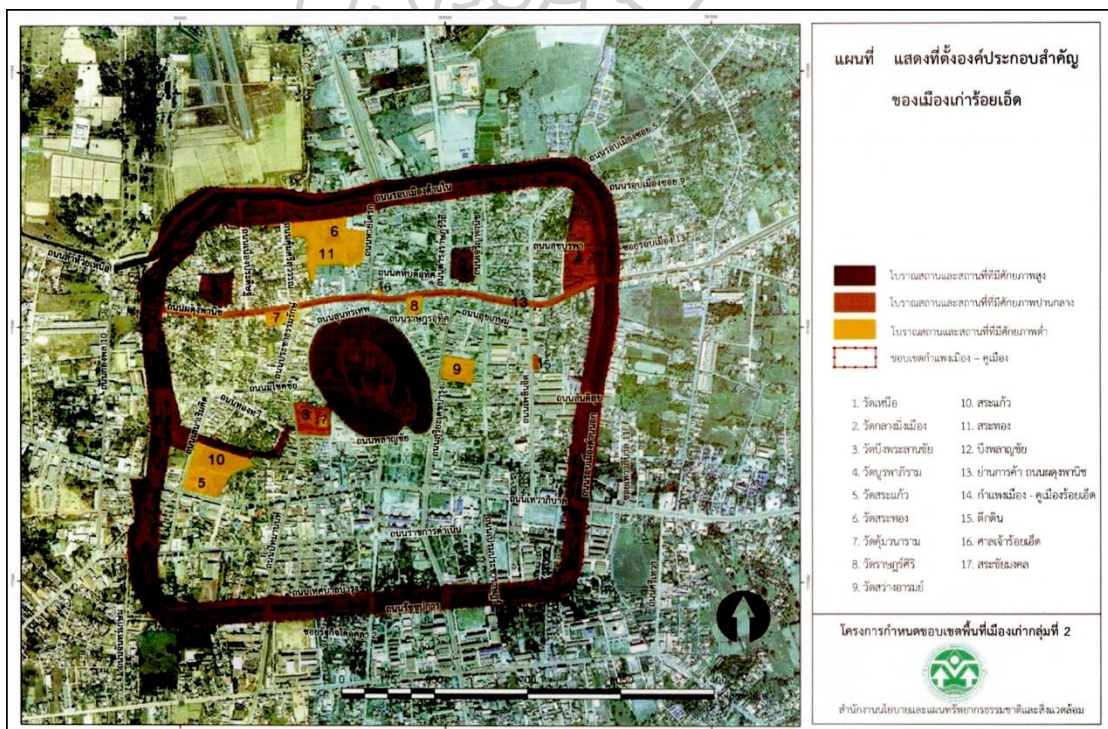
องค์ประกอบของเมืองเก่าร้อยเอ็ด แบ่งได้ดังนี้

- 1) กำแพงเมือง-คูเมือง ลักษณะเป็นคูน้ำคันดินในผังสี่เหลี่ยมมุมมน ขนาด 1,700x1,800 เมตร โดยคูเมืองอยู่ด้านนอก และด้านในมีคันดินก่อสูงเป็นกำแพงเมือง
- 2) ศาสนสถาน ประกอบด้วย วัด ได้แก่ วัดเหนือ วัดกลางมิ่งเมือง วัดบึงพระลานชัย วัดสระทอง วัดสระแก้ว วัดบูรพาภิราม วัดคุ้มนาราม วัดราษฎร์ศิริ และวัดสว่างอารมณ์ และศาลเจ้า คือ ศาลเจ้าร้อยเอ็ด
- 3) ธรรมชาติในเมือง ได้แก่ บึงปลาญชัย เป็นบึงน้ำจืดขนาดใหญ่ใจกลางเมือง มีศาลหลักเมืองตั้งอยู่บนเกาะกลางบึง นอกจากนี้ ยังมีสระชัยมงคล สระทอง สระแก้ว สระฮ้าง ซึ่งเป็นสระน้ำโบราณที่เป็นแหล่งน้ำใช้ในเมือง และมีพื้นที่สีเขียวในเมือง ได้แก่ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด และแนวต้นไม้ใหญ่บริเวณแนวกำแพงเมือง-คูเมืองร้อยเอ็ด
- 4) ย่านการค้า ย่านชุมชน พบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะต่างจากตึกแถวสมัยใหม่ในเขตพื้นที่เมืองเก่าทั่วไป โดยเฉพาะถนนสายการค้าสำคัญ คือ ถนนผดุงพานิช และพบกระจายตัวบริเวณย่านชุมชนฝั่งทิศเหนือของถนนผดุงพานิช และถนนสายอื่น ๆ รวมถึงพบตึกดิน ซึ่งเป็นอาคารพักอาศัยของชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองร้อยเอ็ด

6) การจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบเมือง

การจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบเมือง โดยการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าด้านอายุแล้วความเก่าแก่ คุณค่าด้านสภาพอาคารสถานที่ และโบราณสถาน คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม คุณค่าด้านองค์ประกอบเมือง คุณค่าด้านการออกแบบชุมชน หรือจินตภาพ/การรับรู้ (Image of City) โดยให้คะแนนคุณค่าด้านต่าง ๆ สามารถจับกลุ่มโบราณสถานและสถานที่สำคัญที่เป็นองค์ประกอบเมืองเก่าร้อยเอ็ด ได้เป็น 3 ลำดับตามระดับค่าคะแนนศักยภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) โบราณสถานและสถานที่ที่มีศักยภาพระดับสูง ได้แก่ กำแพงเมือง-คูเมืองร้อยเอ็ด วัดเหนือ วัดกลางมิ่งเมือง และบึงปลาอุบชัย
- 2) โบราณสถานและสถานที่ที่มีศักยภาพระดับกลาง ได้แก่ วัดบึงพระลานชัย วัดบูรพาภิราม ย่านการค้าถนนผดุงพานิช และตึกดินบริเวณถนนเพลินจิต
- 3) โบราณสถานและสถานที่ที่มีศักยภาพระดับต่ำ ได้แก่ วัดสระทอง วัดสระแก้ว วัดคุ้มวนาราม วัดราชภูร์ศิริ วัดสว่างอารมณ์ ศาลเจ้าร้อยเอ็ด สระชัยมงคล สระทองและสระแก้ว

รูปที่ 3 แผนที่แสดงที่ตั้งและองค์ประกอบสำคัญของเมืองเก่าร้อยเอ็ด

ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563

จากการศึกษาโครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด พบว่า ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยนั้นตั้งอยู่ในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด ซึ่งบริเวณชุมชนมีองค์ประกอบของเมืองเก่า ได้แก่ ศาสนสถาน ประกอบด้วย วัดบึงพระลานชัย วัดคุ้มวนาราม วัดราชฎ์ศิริ วัดสว่างอารมณ์และศาลเจ้าร้อยเอ็ด ธรรมชาติในเมือง ประกอบด้วย บึงปลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด และย่านชุมชน และย่านการค้าบริเวณถนนผดุงพานิชที่พบอาคารไม้ เรือนแถวไม้ และตึกแถวในรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น จากศึกษาและการวิเคราะห์คุณค่าเพื่อจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบเมืองเก่าร้อยเอ็ด พบว่า บึงปลาญชัยนั้นถูกจัดอยู่ในประเภทโบราณสถาน และสถานที่ที่มีศักยภาพระดับสูง วัดบึงพระลานชัยและชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยบริเวณย่านการค้าถนนผดุงพานิชถูกจัดอยู่ในประเภทโบราณสถานและสถานที่ที่มีศักยภาพระดับกลาง

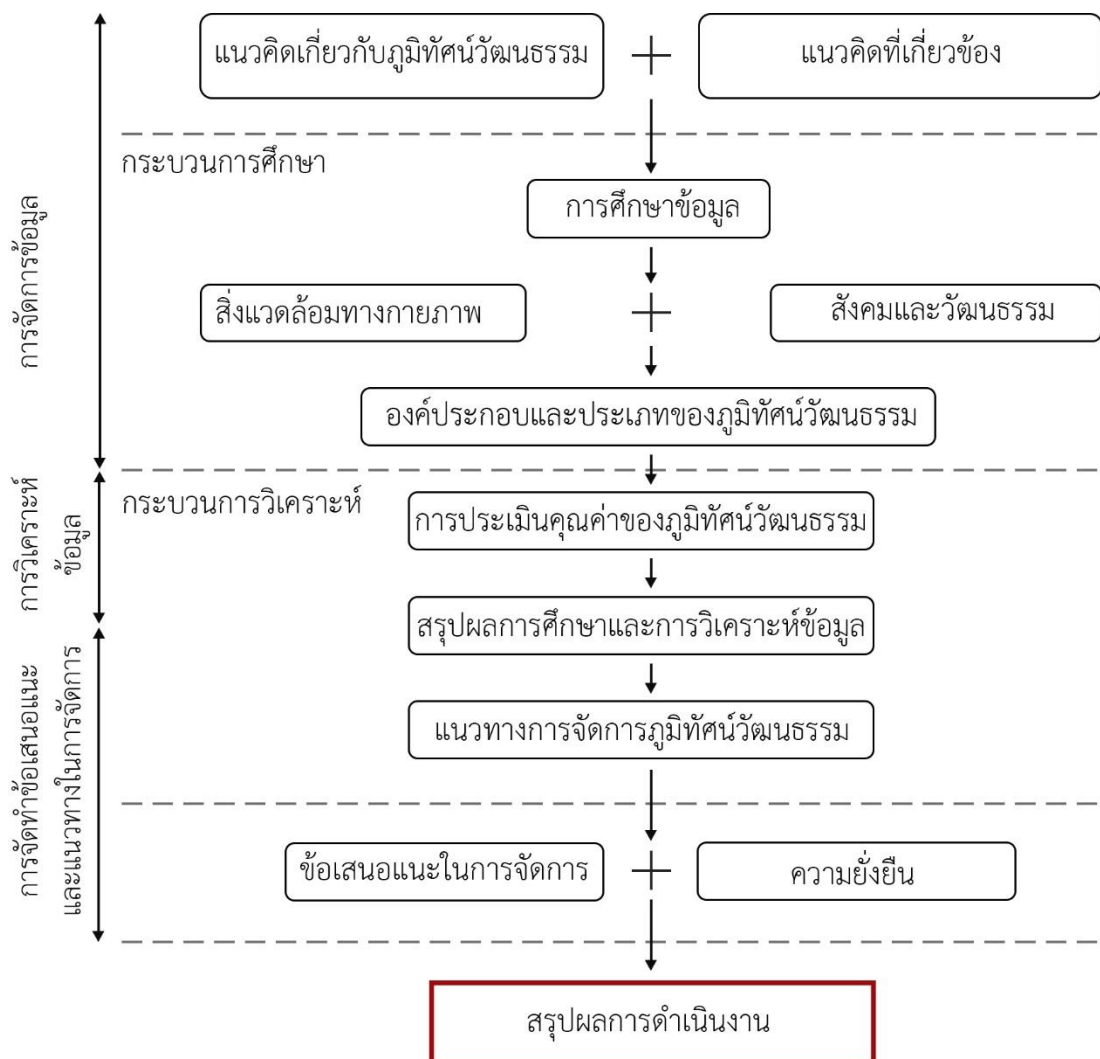
บทที่ 3 การดำเนินงานวิจัย

การดำเนินงานวิจัยสำหรับการทำการศึกษาเรื่องข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการจัดการภูมิทัศน์บึงพลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ด อันเป็นผลมาจากการศึกษาความหมาย แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรณีศึกษาที่ได้มีการศึกษาจากบทก่อนหน้านี้ โดยการศึกษาในบทนี้จะเป็นการสรุปกรอบทฤษฎี แนวความคิดในการดำเนินงานวิจัย โดยผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีวิธีการในการดำเนินงานดังขั้นตอนต่อไปนี้

3.1 กรอบทฤษฎี แนวความคิด

การศึกษาถึงแนวความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการวางแนวทางการวิจัย ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดและวิธีดำเนินงานตามแบบ Assessing the Significance of Cultural Landscape ซึ่งเป็นคู่มือการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ Alps National Park มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาร่วมกับ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ โดยได้มีการปรับปรุงเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ศึกษาในการศึกษาองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม การระบุประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และการเสนอแนะแนวทางเพื่อการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา

การกำหนดกรอบทฤษฎี แนวความคิดของงานวิจัยเพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มาจากกรอบแนวคิดสองส่วนหลักได้แก่ ส่วนที่หนึ่งเป็นการศึกษาความหมาย แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่สองเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกตการณ์และการจดบันทึกข้อมูลของพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลทั้งสองส่วนข้างต้นมาวิเคราะห์ในการศึกษาองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ระบุประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และสรุปสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ ปัญหาโอกาสและอุปสรรคที่ส่งผลต่อพื้นที่ศึกษา เพื่อเสนอแนะแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมกับคุณลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา โดยสามารถสรุปขั้นตอนในวิธีการดำเนินงานวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

รูปที่ 4 ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย

ที่มา : ดัดแปลงจาก นนทวัฒน์ รอดเนียม, 2563

3.2 กระบวนการวิจัย

3.2.1 การศึกษารวบรวมข้อมูล

การศึกษาข้อมูลและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างความเข้าใจขั้นพื้นฐานต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรม รวมไปถึงแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยการนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้อ้างอิงและเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัย และใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์พื้นที่ในประเด็นต่าง ๆ

3.2.2 การสำรวจจัดทำเอกสารข้อมูล

การสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามในประเด็นต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย และแนวทางการจัดการของพื้นที่ศึกษา โดยแบ่งการสำรวจข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนคือ

- 1) การกำหนดขอบเขตพื้นที่เบื้องต้นเพื่อการสำรวจข้อมูล โดยเมื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่ต้องการสำรวจแล้วจึงทำการศึกษาและสำรวจในรายละเอียดมากขึ้น เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา สถานการณ์ในปัจจุบัน กำหนดนโยบายและแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ศึกษา
- 2) การสำรวจภาคสนาม โดยใช้วิธีการดำเนินการสำรวจ ภาพถ่าย การสังเกตและจดบันทึก เพื่อให้ทราบถึงตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประกอบที่สำคัญ และลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา

3.2.3 การแปลความหมายข้อมูล

การทำความเข้าใจและนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกันในทุกด้านถึงเหตุผลของที่มาและแนวโน้มในด้านต่าง ๆ โดยสามารถแบ่งลักษณะในการแปลความหมายของข้อมูลออกเป็น 3 คุณลักษณะ อันได้แก่

- 1) คุณลักษณะด้านกายภาพ เช่น ที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายการสัญจร สถาปัตยกรรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ พืชพันธุ์ และพื้นที่เปิดโล่ง ฯลฯ
- 2) คุณลักษณะด้านสังคมและเศรษฐกิจ เช่น ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต เศรษฐกิจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนาและความเชื่อ ฯลฯ
- 3) คุณลักษณะด้านประวัติศาสตร์ เช่น ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และอนุสรณ์ ฯลฯ

โดยทำการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงความเชื่อมโยงของคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การระบุองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา

3.2.4 การระบุองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม

องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นการศึกษาเพื่ออธิบายลักษณะเด่นทางภูมิทัศน์และวัฒนธรรม โดยศึกษาจากลักษณะทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ประกอบการศึกษาพัฒนาการของชุมชนและบริบทในพื้นที่ศึกษา โดยสามารถจำแนกองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในการศึกษาออกเป็น 3 หมวด ได้แก่

1) องค์ประกอบทางด้านกายภาพ ประกอบด้วย ลักษณะภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐาน เส้นทางสัญจร สถาปัตยกรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพื้นที่เปิดโล่ง

2) องค์ประกอบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ศาสนา และคติความเชื่อ

3) องค์ประกอบทางด้านประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย สถานที่สำคัญต่าง ๆ อนุสรณ์สถาน สนามรพบ บ้านบุคคลสำคัญ และประวัติศาสตร์ชุมชน

การระบุงค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมข้างต้น โดยใช้วิธีการระบุข้อมูลบนแผนที่กายภาพแต่ละองค์ประกอบ มาซ้อนทับกันประกอบข้อมูลต่าง ๆ ทั้งแผนภาพ แผนที่ และแผนที่ลำดับช่วงเวลา เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ประเมินคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

3.2.5 การประเมินคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้นำวิธีการตามแบบ Assessing the Significance of Cultural Landscape ซึ่งเป็นคู่มือการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ Alps National Park มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาร่วมกับ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่ได้ศึกษามาในขั้นต้น เพื่อประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม และวิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบัน ศักยภาพและภัยคุกคามเป็นอย่างไร แล้วจึงสามารถนำมาสรุปแนวทางและข้อเสนอแนะในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมต่อไป

3.2.6 วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและปัจจัยที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยเสี่ยงและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง (Threat and Trend) ของพื้นที่ศึกษา จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ การวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการมองแนวโน้มและปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณค่าและสภาพความแท้ดั้งเดิมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่อาจจะส่งผลต่อพื้นที่ศึกษา โดยจะต้องวิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มที่มีผลมาจากปัจจัยภายในและภายนอกควบคู่กันไป โดยผลจากการวิเคราะห์ที่ได้นั้นจะนำไปสู่การทำข้อสรุปและเสนอแนะแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

3.2.7 การจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์และสรุปผล ขั้นสุดท้ายคือการเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา ซึ่งเกิดจากการนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนดังกล่าวข้างต้นมาใช้วิเคราะห์ เพื่อสรุปข้อมูลและนำไปใช้การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย มาตรการควบคุมและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งการทำวิจัยครั้งนี้จะเป็นเพียงข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาและการจัดการเพื่อส่งเสริมคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อ

เป็นประโยชน์ในการเป็นพื้นที่กรณีศึกษาในการกำหนดนโยบายและแผนงานการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมต่อไป

3.3 พื้นที่กรณีศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ชุมชนบริเวณโดยบึงปลาอุยชัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่กรณีศึกษาสำหรับดำเนินงานวิจัย การประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดและแบ่งขอบเขตพื้นที่ (Zoning) ของเมืองเก่าร้อยเอ็ดออกเป็น 5 พื้นที่ ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอุยชัย ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ที่ 1 บริเวณใจกลางเมืองร้อยเอ็ดซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเก่าร้อยเอ็ด ซึ่งมีขอบเขตตั้งแต่ทิศเหนือจรดถนนผดุงพานิช ทิศใต้จรดถนนเทวภิบาล ทิศตะวันออกจรดถนนสุริยเดช บำรุง และทิศตะวันตกจรดถนนประชาธรรมรักษ์

ชุมชนตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองเก่าร้อยเอ็ดที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ดและบึงปลาอุยชัยเป็นศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมือง บึงปลาอุยชัยเป็นบึงธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานที่ก่อให้เกิดการจัดการพื้นที่ทางกายภาพเพื่อตอบสนองต่อวิถีการดำเนินชีวิต ผลลัพธ์จากการจัดการดังกล่าวก่อให้เกิดวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม เส้นทางสัญจรและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ เกิดเป็นชุมชนที่รวบรวมกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ ก่อให้เกิดชุมชนการค้าที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด และวิถีการดำรงชีวิตที่พึ่งพาอาศัยและผูกพันกับบึงปลาอุยชัยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตบนธรรมชาติแวดล้อมก่อให้เกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอุยชัย ด้วยเหตุนี้ ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอุยชัยจึงมีลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ควรค่าต่อการศึกษาเรื่ององค์ประกอบ ประเภท คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

- 1) การบันทึกและสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา โดยการสำรวจภาพถ่าย การสังเกต และจดบันทึก เป็นต้น ประกอบด้วย ข้อมูลด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์เพื่อการจัดทำแผนท้องถิ่นภูมิทัศน์วัฒนธรรม และการวางแผนการจัดการพื้นที่ศึกษาต่อไป

2) การสอบถาม ความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยการสอบถามความคิดเห็นผ่านการพูดคุยและตอบข้อซักถามประเด็นความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และความคิดใหม่เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบ บึงพลาญชัย

3.5 การรวบรวมข้อมูล

3.5.1 ข้อมูลและประเภทข้อมูล

3.5.1.1 ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม การสำรวจ ภาพถ่าย การสังเกต จดบันทึกและการสอบถามจากบุคคลและหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัย

3.5.1.2 ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หนังสือ บทความ แนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แผนที่ ภาพถ่ายและภาพถ่ายทางอากาศ

3.5.2 การเก็บข้อมูล

3.5.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิ

3.5.2.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ ซึ่งเป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และระบุลงบนแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อจัดทำข้อมูลองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เช่น การระบุตำแหน่งสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญ ลักษณะทางภูมิทัศน์ กิจกรรมและการใช้ประโยชน์พื้นที่ พืชพันธุ์ เป็นต้น และเพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์ ปัญหาที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม

3.5.2.1.2 ข้อมูลจากการสอบถาม การสอบถามประชาชนในพื้นที่เมืองร้อยเอ็ดและบุคคลที่มีความเกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์ ปัญหา ความต้องการของคนในพื้นที่ และเพื่อให้ทราบถึงทัศนคติที่มีต่อพื้นที่ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

3.5.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เป็นกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลจากบทความ บันทึก จดหมายเหตุ เอกสารที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้อ้างอิงและเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเกี่ยวเนื่องกับการทบทวนวรรณกรรม โดยสามารถจำแนกการศึกษาข้อมูลออกเป็น 3 ประเภทดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลทางด้านกายภาพ ที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศ ชุมชน อาคารและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สำคัญ เส้นทางสัญจร สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง

2) ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ประเพณี วัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิต ศาสนา ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น

3) องค์ประกอบ ประเภทและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การดำเนินงานตามกระบวนการการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อเสนอแนะแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษาและไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ศึกษา

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ จากการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษา การเก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกตการณ์และการสอบถาม จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์พื้นที่ในประเด็นต่าง ๆ

2) การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยการระบุบนแผนที่และนำแผนที่แต่ละองค์ประกอบมาซ้อนทับกัน เพื่อสรุปเป็นแผนที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม

3) การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยวิธีการตามแบบ Alps National Park มาประยุกต์ใช้ในการประเมินคุณค่าและความสำคัญร่วมกับแนวทางการประเมินอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง

4) การวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพ ปัญหา โอกาส อุปสรรคและปัจจัยคุกคามที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ศึกษาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

5) อภิปรายสรุปผลของการศึกษาและข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิเคราะห์ เพื่อเสนอแนะแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเหมาะสม คุณลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา

3.6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการนำข้อมูลไปวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของรูปภาพ แผนที่ แผนที่ ภูมิ ตารางและการบรรยาย

บทที่ 4

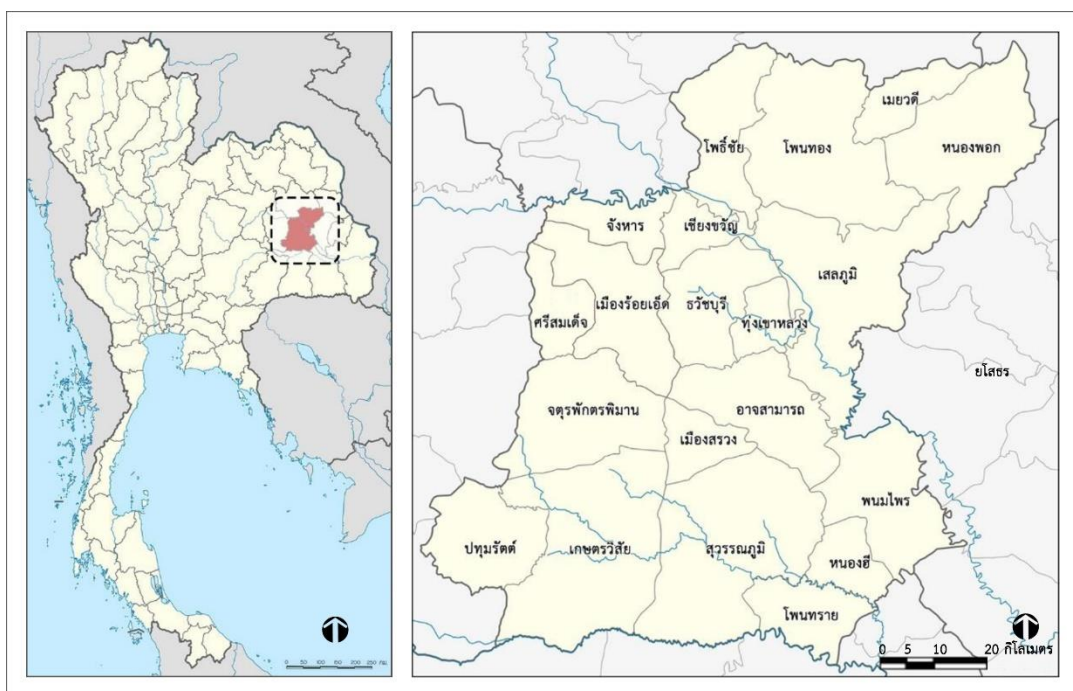
ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของพื้นที่ศึกษา

ในบทนี้เป็นการศึกษารายละเอียดของพื้นที่ศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ โดยข้อมูลมาจากการประมวลผลจากเอกสารที่มีความเกี่ยวข้อง และการสำรวจข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุมทั้งในระดับจังหวัด และระดับพื้นที่กรณีศึกษา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างความเข้าใจขั้นพื้นฐานต่อพื้นที่ศึกษา และใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งรายละเอียดในการศึกษาข้อมูลมีดังต่อไปนี้

4.1 ที่ตั้งและสภาพทั่วไปของจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด นั้นเป็นดินแดนที่รุ่งเรืองมาตั้งแต่ยุคศึกดาบรพ โดยชื่อจังหวัดร้อยเอ็ด มาจากนามเดิมว่า เมืองร้อยเอ็ด หมายถึง เมืองที่เป็นศูนย์กลางการค้าและเส้นทางคมนาคมทางบก ทางน้ำ กว้างไกลไปทุกทิศทางเสมือนมีประตูช่องทางออกไปติดต่อบ้านเมืองต่าง ๆ ได้ร้อยเอ็ดทิศ โดยปรากฏชื่อเมืองร้อยเอ็ดในตำนานอุรังคธาตุว่า “สาเกตนคร” หรือ “เมืองร้อยเอ็ดประตู” โดยการตั้งชื่อเมืองสันนิษฐานว่าเป็นการตั้งชื่อเพื่อแสดงถึงอำนาจทางการเมืองและการค้าที่แผ่ขยายกว้างไกลออกไปทุกสารทิศ เสมือนมีร้อยเอ็ดประตูเมือง ประดุจกรุงทวารวดีในมหากาพย์ของชมพูทวีป (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2553) ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 512 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 8,299.46 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,187,156 ไร่ โดยมีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดกาฬสินธุ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดยโสธร และจังหวัดศรีสะเกษ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดมหาสารคาม

รูปที่ 5 แสดงพื้นที่ตั้งจังหวัดร้อยเอ็ด

ที่มา : เข้าถึงได้จาก https://en.wikipedia.org/wiki/Roi_Et_province

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดร้อยเอ็ดมีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบ มีทุ่งกว้าง ดินปนทราย ส่วนมากเป็นดินเค็ม ดังนั้นจังหวัดร้อยเอ็ดจึงมีบึงเกลือสินเธาว์มากแห่งหนึ่งในภาคอีสาน แหล่งน้ำสำคัญคือ ลำน้ำชี ลำน้ำมูล ลำน้ำยัง ลำน้ำเตา ลำน้ำพลับเพลา และลำน้ำเสียว มีความสูงจากระดับทะเลปานกลาง 130-160 เมตร มีพื้นที่ภูเขาและที่ราบสูง ตอนกลางของจังหวัดส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้น ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 ของจังหวัด ส่วนพื้นที่ทางตอนใต้ของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบริมฝั่ง แม่น้ำมูล สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถแบ่งออกได้ 3 ส่วนดังนี้

- 1) บริเวณภูเขาทางตอนเหนือของจังหวัด มีสภาพเป็นภูเขาเตี้ย ๆ อยู่ในเขตอำเภอหนองพอก โพนทอง โพธิ์ชัย และเมยวดี
- 2) บริเวณพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นทางตอนกลางของจังหวัด อยู่ในเขตอำเภออาจสามารถ เสลภูมิ เมืองสรวง จตุรพักตรพิมาน เมืองร้อยเอ็ด ราชบุรี เมยวดี จันทาร ทุ่งเขาหลวง และเชียงขวัญ
- 3) บริเวณที่ราบลุ่มซึ่งเป็นพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำที่ไหลผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด ครอบคลุมพื้นที่ตอนล่างของจังหวัด อยู่ในเขตอำเภอบุรินทร์ เกษตรวิสัย สุวรรณภูมิ พนมไพร หนองฮี และโพนทรายซึ่งเป็นพื้นที่ราบต่ำ รูปแอ่งกระทะที่เรียกว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้”

การแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคแบ่งออกเป็น 20 อำเภอ 192 ตำบล 2,446 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,305,211 คน (2 เมษายน 2563) แยกเป็นชาย 648,548 คน หญิง 656,663 คน 388,244 ครัวเรือน โดยเฉลี่ยมีความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ 157.30 คน ต่อตารางกิโลเมตร (ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับประชากรจังหวัดร้อยเอ็ด, 2562)

4.2 ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของพื้นที่ศึกษา

4.2.1 พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์

พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอู๊ซัย เป็นชุดข้อมูลที่สำคัญสำหรับวางแผนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐาน การเคลื่อนย้ายของผู้คนที่สัมพันธ์กับมิติต่าง ๆ เช่น มิติทาง เศรษฐกิจ มิติทางสังคมวัฒนธรรม และมิติทางสภาพแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจต่อพื้นที่ศึกษา และการวิเคราะห์องค์ประกอบ ระบุประเภทและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2563) ได้กล่าวถึงความ เป็นมาและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองร้อยเอ็ดไว้ว่า จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ในพื้นที่ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐาน มนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดีสำคัญกระจายตัวอยู่ในเขตภาคอีสานตอนบน และในเขตภาคอีสานตอนล่าง รวมทั้งพื้นที่ในเขต “ทุ่งกุลาร้องไห้” ซึ่งส่วนใหญ่กินอาณาบริเวณทาง ตอนใต้ของจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน โดยมีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญคือ บ้านเมืองบัว และบ้านโพนทอง ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด กำหนดอายุตั้งแต่ประมาณ 4,000-3,500 ปี มาแล้ว (สุกัญญา เบนินิต, 2553: 91-120) จากการสำรวจของกรมศิลปากร ยังได้พบแหล่งโบราณคดี กระจายตัวอยู่ในพื้นที่แถบนี้อีกเป็นจำนวนมาก ทั้งแหล่งก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งสมัยทวารวดี แหล่ง ชุมชนโบราณหรือปราสาทในวัฒนธรรมขอม และแหล่งโบราณคดีในช่วงหลังตั้งแต่ปี พ.ศ. 1800 ลง มาจนถึงยุคปัจจุบัน

เมืองร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง มีลักษณะเป็นชุมชนโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ โดยมีคูน้ำอยู่ด้านนอก ส่วนคันดินอยู่ด้านใน ผังเมืองมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมน มีขนาดประมาณ 1,700x1,800 เมตร คูน้ำทางด้านตะวันออก ตะวันตก และด้านใต้ เป็นคูที่มนุษย์ขุดขึ้น ส่วนคูด้านทิศ เหนือนั้นใช้แนวคลองธรรมชาติคือลำห้วยเหนือ ซึ่งไหลมาบรรจบกับคูเมืองที่มุมทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วไหลไปออกนอกตัวเมืองที่มุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บิดาแห่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทย เคยรับสั่งเมื่อครั้งเสด็จ

มาตรฐานราชการมณฑลนครราชสีมาและ มณฑลอุดรอีสาน เมื่อปี ร.ศ. 125 หรือปี พ.ศ. 2449 ความว่า “เมืองร้อยเอ็ดนี้เป็นเมืองโบราณ ยังมีเชิงเนินดินเป็นกำแพงเมืองและมีคูโดยรอบปรากฏอยู่” (มูลนิธิศุภกุศล, 2538: 136) ชื่อเมืองเก่านี้มีกล่าวถึงอยู่ในตำนานอุรังคธาตุ โดยมีชื่อว่า “เมืองสาเกต” หรือชื่อเต็มว่า “เมืองร้อยเอ็ดประตู” เพราะเป็นเมืองใหญ่ที่มีบริวารถึงร้อยเอ็ดเมือง และมีประตูเมืองมากถึงร้อยเอ็ดประตู ในนิทานขุนบรม ซึ่งแต่งขึ้นราวปี พ.ศ. 2050 ก็ได้กล่าวถึง “เวียงฮ้อยเอ็ดประตู” ด้วยเช่นเดียวกัน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด, 2552: 7-8)

จากลักษณะของเมืองร้อยเอ็ดที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุสมัยที่น่าจะมีการสร้างเมืองไปใน 2 แนวทางหลัก คือ

1) คูน้ำคันดินของเมืองร้อยเอ็ดอาจถูกขุดขึ้นตั้งแต่ในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย

2) อาจมีการขุดคูน้ำคันดินที่มีลักษณะผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมนนี้ในช่วงสมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 หรือประมาณ 1,450-1,050 ปีมาแล้ว

ข้อสันนิษฐานที่ว่าอาจมีการขุดคูน้ำคันดินของเมืองร้อยเอ็ดในช่วงก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายนั้น เนื่องจากพบว่ามีแหล่งโบราณคดีบางแห่งในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายช่วงยุคเหล็ก ประมาณ 2,500-1,500 ปีมาแล้ว ที่มีร่องรอยว่าอาจมีการขุดคูน้ำคันดินเพื่อประโยชน์ในการน้ำขึ้นแล้ว แม้ว่าจะเป็นเพียงข้อสันนิษฐานที่ยังหาคำอธิบายอย่างชัดเจนไม่ได้ แต่ก็มีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นว่า ภายในเขตเมืองร้อยเอ็ดนี้มีร่องรอยการอยู่อาศัยหรือการฝังศพของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์อยู่ด้วย เพราะพบว่าที่แหล่งโบราณคดีนายเต็ง บริเวณถนนเสนาเริ่มคิดทางตะวันตกของเมือง ได้พบโบราณวัตถุจากการขุดบ่อน้ำลึกประมาณ 7 เมตร ได้แก่ โครงกระดูกมนุษย์ กระดุกสัตว์ กำไลสำริด และเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดา (earthenware) ทั้งแบบที่มีลายก้างปลาและมีลวดลายเขียนสี (โครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2521: 79-91)

ที่เมืองร้อยเอ็ดนั้นได้พบใบเสมา (ความนิยมในการสลักใบเสมาหินทรายเป็นวัฒนธรรมทวารวดีในภาคอีสานที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น) ตั้งอยู่ตามวัดหลายแห่ง เช่น วัดกลางมิ่งเมือง วัดเหนือ วัดบึงพระลานชัย เป็นต้น โดยเกือบทั้งหมดเป็นเสมาที่สลักลายเรียบง่าย คือมีแกนกลางที่อาจเป็นภาพสลูปล้างหรือหม้อน้ำ ทั้งนี้ได้พบใบเสมาจำนวนมากที่สุดที่วัดเหนือ ซึ่งปัจจุบันนำมาตั้งไว้รอบโบสถ์และพระธาตุ เช่นเดียวกับที่ วัดบึงพระลานชัยซึ่งนำเอาใบเสมา 7 ใบที่ชำรุดด้านล้างหักหายมาตั้งไว้รอบโบสถ์ ด้วยเหตุนี้ใบเสมาพบที่เมืองร้อยเอ็ดอาจถูกเคลื่อนย้ายมาจากที่ใดที่หนึ่งก็ได้ ทำให้การกำหนดอายุสมัยของเมืองว่าอาจสร้างขึ้นในช่วงทวารวดีนั้นยังไม่อาจสรุปได้แน่ชัดนัก

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการขุดคูน้ำคันดินให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมน (หรือมีรูปร่างไม่สม่ำเสมอ) พบตามเมืองโบราณสมัยทวารวดีหลายแห่งในภาคอีสาน ซึ่งจะแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดกับ

เมืองหรือชุมชนที่ได้รับอิทธิพลอารยธรรมขอม ที่จะมีการวางผังของปราสาทและเมืองตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก หรือเหนือ-ใต้ โดยอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส ทั้งยังมีระบบการจัดการน้ำคือ ขุดบารายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ (ชาตา สุทธิธรรม, 2544: 124-145) ซึ่งไม่พบร่องรอยหรือลักษณะดังกล่าวที่เมืองร้อยเอ็ด ด้วยเหตุนี้หากจะกำหนดอายุสมัยที่น่าจะมีการขุดคูน้ำคันดินเพื่อสร้างเมืองร้อยเอ็ดในปัจจุบันนั้นก็อาจเป็นไปได้ทั้งในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายและสมัยทวารวดี นอกจากใบเสมาหินทรายแล้ว หลักฐานศิลปกรรมแบบทวารวดี ที่พบในเขตเมืองร้อยเอ็ด ก็ได้แก่ พระพุทธรูปสำริด และประติมากรรมพระโพธิสัตว์ ปัจจุบันโบราณวัตถุเหล่านี้จัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (กรมศิลปากร, 2551: 34-39) อย่างไรก็ตามหากได้มีการดำเนินงานสำรวจหรือขุดค้นอย่างละเอียดภายในเมืองร้อยเอ็ดก็อาจทำให้ได้ข้อมูลบางประการมาอธิบายถึงร่องรอยการประกอบกิจกรรมในช่วงสมัยทวารวดีก็เป็นได้

จังหวัดร้อยเอ็ดมีปราสาทขอมกระจายตัวอยู่ในหลายอำเภอ ปราสาทที่สำคัญ เช่น กู่กาสิงห์ กู่พระโกนา อำเภอเกษตรวิสัย ปรากฏ กู่ อำเภอรวัชบุรี เป็นต้น (เรื่องเดียวกัน: 42-60) แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่ได้รับอิทธิพลอารยธรรมขอมตั้งแต่ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 (คือตั้งแต่สมัย บาบวนถึงสมัยบายนของขอม ประมาณปี พ.ศ. 1500-1750) ทว่าที่เมืองร้อยเอ็ดนั้นไม่พบหลักฐานของปราสาทขอมที่แน่ชัด มีเพียงเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่าเคยมีปราสาทขอมที่วัดกลางมิ่งเมืองเท่านั้น แต่ปัจจุบันก็ไม่เหลือร่องรอยของขอมใด ๆ อยู่เลย ดังนั้นเมืองร้อยเอ็ดอาจถูกทิ้งร้างไปหรือมีการอยู่อาศัยอย่างเบาบางตั้งแต่ช่วงปลายของสมัยทวารวดี

เรื่องราวประวัติศาสตร์ของเมืองร้อยเอ็ดขาดหายไปเกือบ 400-500 ปี จนกระทั่งราวพุทธศตวรรษที่ 23 จึงเริ่มปรากฏหลักฐานของการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนไท-ลาว ในพื้นที่แถบนี้ และมีการพัฒนาเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบมาจนถึงปัจจุบัน โดยปี พ.ศ. 2256 เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร กษัตริย์ผู้ครองนครจำปาศักดิ์ (ในประเทศลาวปัจจุบัน) ได้มอบหมายให้อาจารย์แก้วควบคุมไพร่พลราว 3,000 คน มาสร้างเมืองในอีสานใต้ เรียกว่า “เมืองท่ง” (เขตอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด) มีเจ้าเมืองสืบต่อกันมาคือ ท้าวเม็ดและท้าวทน ซึ่งในสมัยของท้าวทนนเองที่ตกไปอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยา รัชกาลพระเจ้าเอกทัศ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด, 2552: 3)

ในปี พ.ศ. 2318 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยากรมท่า และพระยาพรหม เดินทางมาดูแลหัวเมืองในอีสาน ท้าวทนนได้เข้ามาอ่อนน้อมต่อพระยาทั้งสองคน ซึ่งได้มีใบบอกไปยังกรุงธนบุรีให้ขอตั้งท้าวทนนเป็นเจ้าเมือง โดยยกบ้านกุ่มร้างขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ด ตามชื่อเดิมที่ปรากฏในตำนานอูร์จคราตและนิทานขุนบรม ท้าวทนนจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองคนแรกชื่อ “พระขัติยวงษา” (เรื่องเดียวกัน: 3) เรื่องราวประวัติศาสตร์ของเมืองร้อยเอ็ดในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นยังปรากฏอยู่ในเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ปี พ.ศ. 2369

(เรื่องเดียวกัน: 3-4) จนถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ปี พ.ศ. 2433 เมืองร้อยเอ็ดจึงถูกยกให้เป็นหัวเมืองเอกเมืองหนึ่งในจำนวน 12 เมืองของหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีเมืองอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลาง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น “หัวเมืองลาวกาว” และ “มณฑลอีสาน” ในที่สุด (เรื่องเดียวกัน: 4) และในปี พ.ศ. 2453 รัชกาลที่ 6 โปรดฯ ให้แยกมณฑลอีสานออกเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลอุบล และมณฑลร้อยเอ็ด โดยมณฑลร้อยเอ็ดนี้มี 3 เมืองในความควบคุม คือ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ จนถึงปี พ.ศ. 2469 จึงมีการยุบมณฑลร้อยเอ็ดแล้วเปลี่ยนเป็นจังหวัดขึ้นต่อมณฑลนครราชสีมา และต่อมาในปี พ.ศ. 2476 จึงมีการยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลต่าง ๆ แล้วปรับเปลี่ยนเป็นการบริหารราชการส่วนภูมิภาคแบ่งเป็นจังหวัดและอำเภอจนถึงปัจจุบัน (เรื่องเดียวกัน: 4-5; กรมศิลปากร, 2541: 69-72)

4.2.2 ลักษณะทางกายภาพ

4.2.2.1 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

การตั้งถิ่นฐานและกระจายตัวของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในระยะแรกนั้นเป็นการตั้งถิ่นฐานตามแหล่งน้ำใกล้วัด ซึ่งการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกิดขึ้นบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยเพื่อใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภค โดยมีวัดบึงพระลานชัยเป็นศูนย์กลางของชุมชนในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐาน ต่อมาเมื่อประชากรหนาแน่นขึ้นชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นส่งผลต่อการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและเส้นทางการสัญจรในชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางการสัญจร

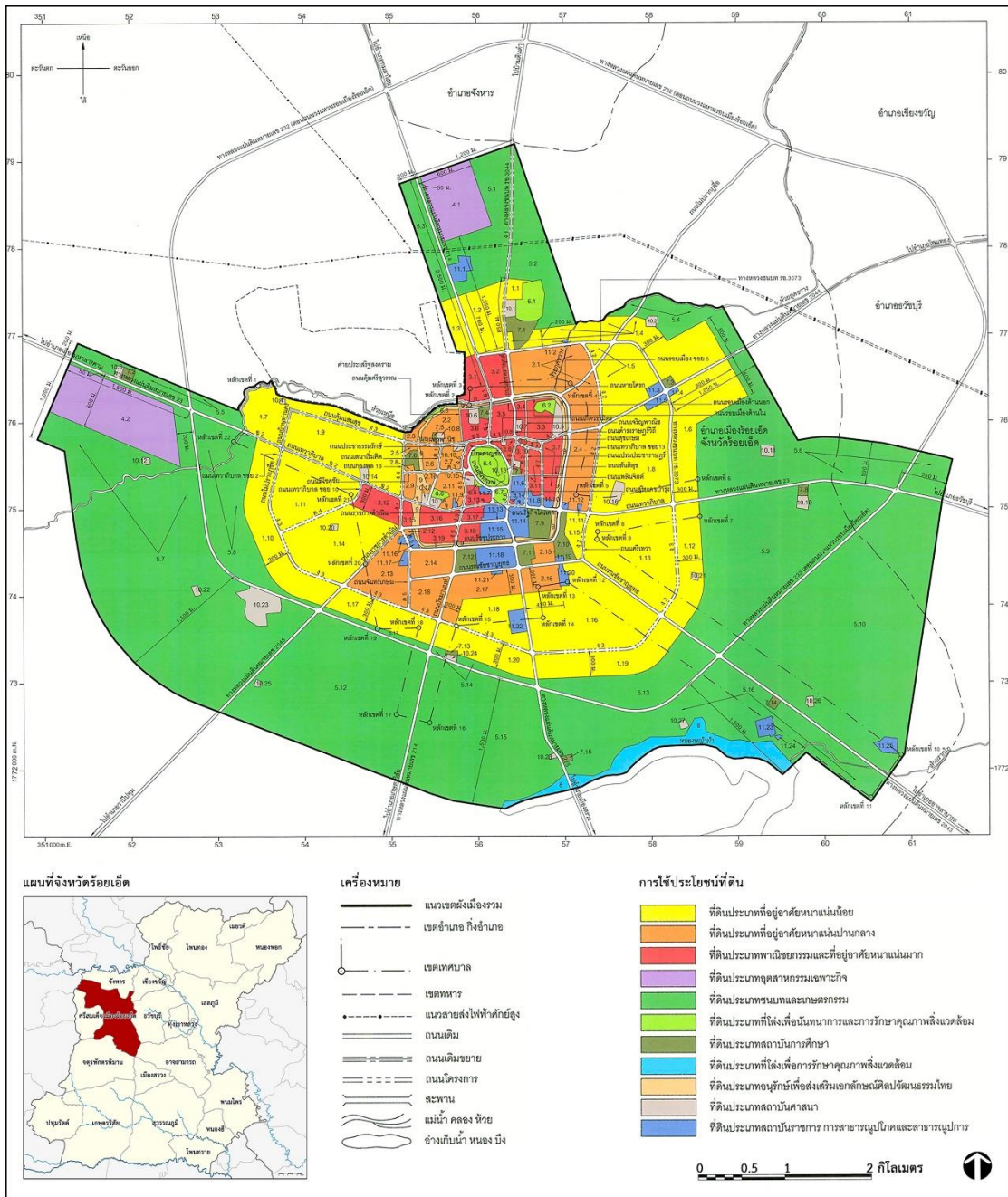
สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยตั้งอยู่บนสภาพภูมิประเทศที่มีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่นลอนตื้นและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เหมาะสมส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐาน จากลักษณะการตั้งถิ่นฐานพบว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินเกือบทุกประเภทกระจายปะปนกันอยู่ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และกระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในบริเวณเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด

1) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยกระจายอยู่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

2) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง กำหนดไว้ อยู่บริเวณย่านพาณิชย์กรรมบริเวณถนนผดุงพานิช ถนนกองพล 10 ถนนสุริยเดชบำรุง และบริเวณวัดกลางมิ่งเมือง

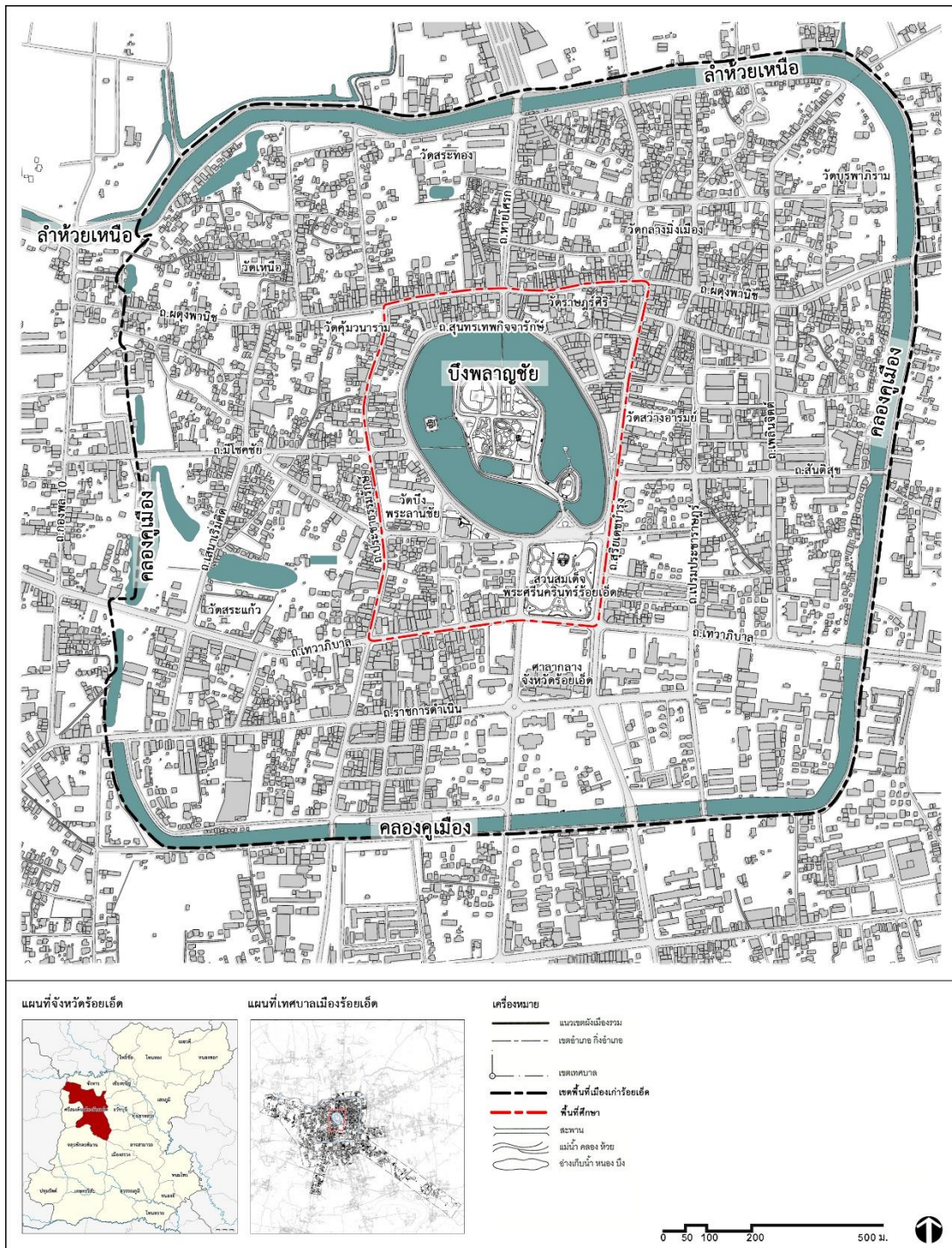
- 3) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก กำหนดไว้บริเวณศูนย์กลางพาณิชยกรรมหรือตลาดบริเวณถนนผดุงพานิช ถนนสุริยเดชบำรุง ถนนหายไศรภก ถนนเกิดวรามิตร ถนนราชการดำเนิน ถนนเทวภิบาล และถนนเพลินจิต
- 4) การใช้ประโยชน์ประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่บริเวณบึงปลาญชัย กำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อนันทนาการหรือเกี่ยวข้องกับนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณประโยชน์
- 5) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา กำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการศึกษาหรือเกี่ยวข้องกับการศึกษา สถาบันราชการหรือสาธารณประโยชน์
- 6) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย กำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเป็นกำแพงเมืองหรือคูเมืองโบราณ
- 7) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา กำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการศึกษาหรือเกี่ยวข้องกับการศึกษา การศึกษา สถาบันราชการหรือสาธารณประโยชน์
- 8) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถานบันราชการ กำหนดไว้บริเวณตอนใต้ของบึงปลาญชัยบริเวณถนนเทวภิบาลและถนนสุริยเดชบำรุง ได้แก่ ศาลากลางจังหวัดร้อยเอ็ด ศาลจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ว่าการอำเภอเมืองร้อยเอ็ด องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เป็นต้น

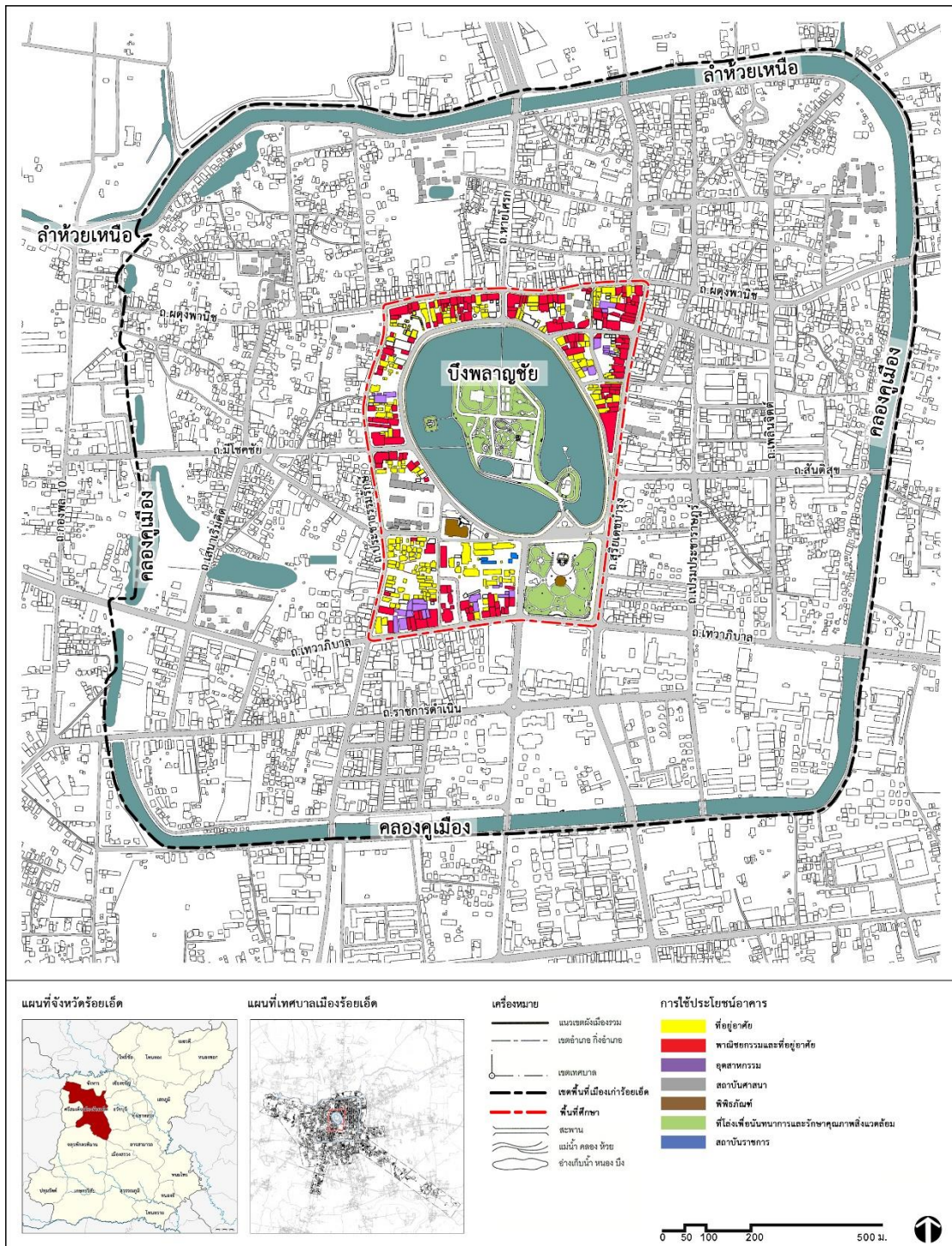

รูปที่ 6 แผนที่ผังแสดงการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินผังเมืองรวมเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2562

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 7 แผนที่แสดงการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ดในปัจจุบัน

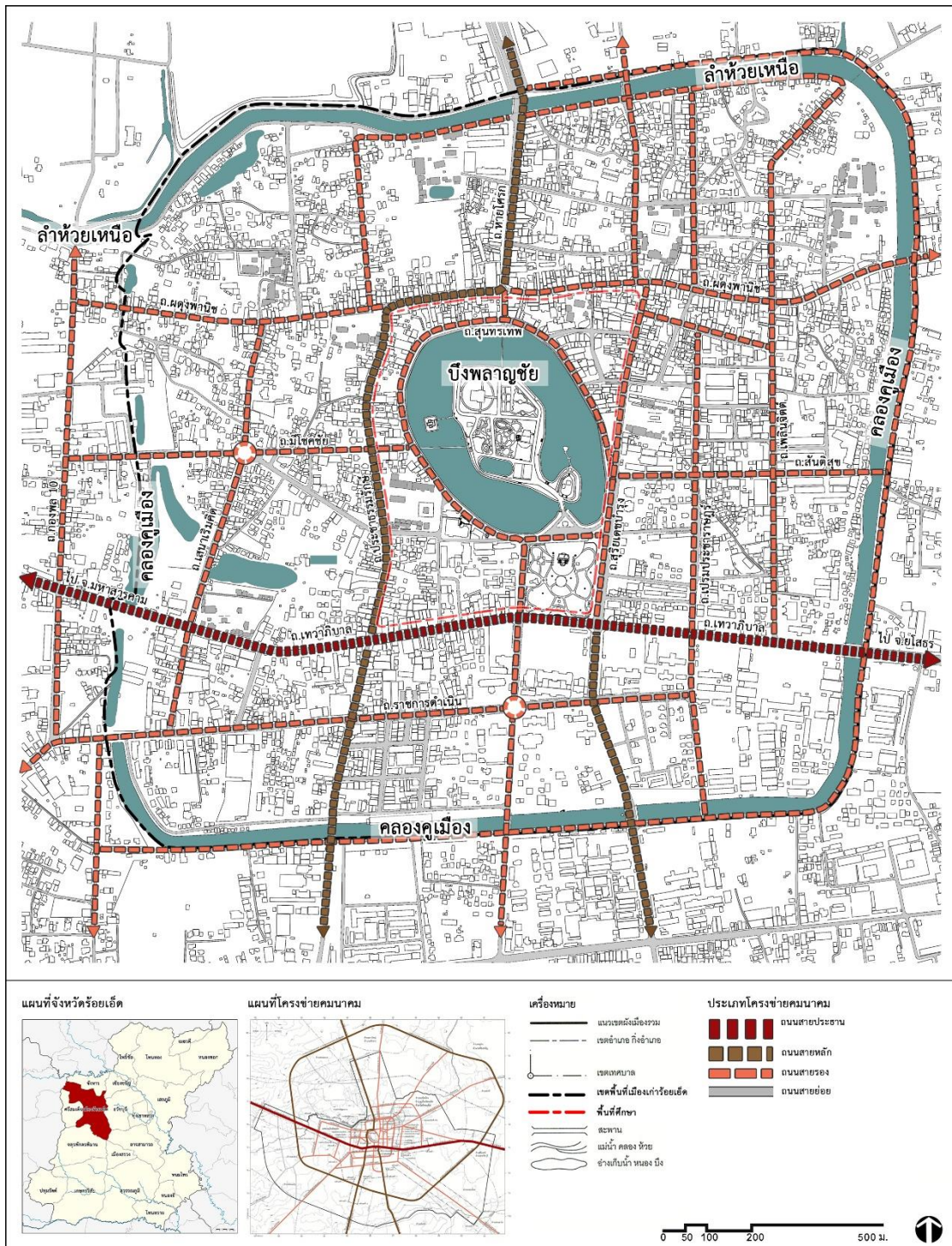
รูปที่ 8 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์อาคารของพื้นที่ศึกษา

ที่มา : ดัดแปลงข้อมูลจากสำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

4.2.2.2 โครงข่ายคมนาคม

การคมนาคมในปัจจุบันอาศัยโครงข่ายถนนเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก โดยโครงข่ายถนนภายในชุมชนมีลักษณะเป็นตารางสี่เหลี่ยม (Grid Pattern) โดยมีถนนสายประธาน ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 (ถนนเทวาริบาล) ที่เป็นเส้นทางการสัญจรหลักในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดที่ตัดผ่านพื้นที่บริเวณศูนย์กลางเมืองร้อยเอ็ด เชื่อมระหว่างจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร และสิ้นสุดที่จังหวัดอุบลราชธานี ถนนสายหลัก ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 214 ที่เป็นเส้นทางที่ตัดผ่านย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ดและย่านพาณิชยกรรมศูนย์กลางเมือง และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 215 ที่เป็นเส้นทางที่ตัดผ่านศูนย์ราชการ ชุมชนย่านโรงพยาบาลร้อยเอ็ด และชุมชนรอบนอกคูเมือง โดยถนนทั้ง 2 สายทำหน้าที่เชื่อมระหว่างพื้นที่รอบนอกเมืองเข้าสู่พื้นที่ศูนย์กลางเมืองร้อยเอ็ด ถนนสายรอง เช่น ถนนสายสำคัญ เช่น ถนนผดุงพานิช ถนนสุริยเดชบำรุง และถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ เป็นต้น ทำหน้าที่เชื่อมระหว่างถนนสายประธานหรือถนนสายหลักเข้าสู่พื้นที่ชุมชน และถนนสายย่อยที่เชื่อมระหว่างถนนสายหลักหรือถนนสายรองเข้าสู่พื้นที่ชุมชนและเชื่อมระหว่างชุมชนหนึ่งไปอีกชุมชนหนึ่ง

รูปที่ 9 แผนผังแสดงโครงข่ายคมนาคม

4.2.2.3 สถาปัตยกรรม

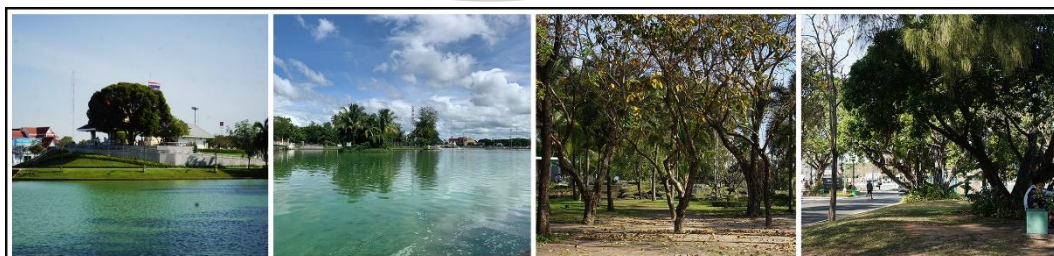
ด้วยเหตุผลที่เป็นย่านพาณิชย์กรรมศูนย์กลางเมืองและย่านชุมชนเมืองเก่า จากการสำรวจพบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากตึกแถวสมัยใหม่ ในเขตเมืองเก่าทั่วไป กระจายตัวตามแนวเส้นทางถนนที่สำคัญ เช่น ถนนผดุงพานิชและถนนสุริยเดชบำรุง พบอาคารไม้ 1-2 ชั้น เรือนแถวไม้ 1-2 ชั้น อาคารครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น และอาคารปูน 2 ชั้น ปะปนกับอาคารปูนสมัยใหม่สูง 1-4 ชั้น นอกจากนี้บริเวณโดยบังพลาญชัย พบอาคารพักอาศัย 1-2 ชั้น ซึ่งมีทั้งอาคารไม้และก่ออิฐถือปูน อายุประมาณ 20-70 ปี อาคารครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น และอาคารปูน 2 ชั้น ปะปนกับอาคารปูนสมัยใหม่กระจายตัวตามแนวถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์

รูปที่ 10 ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

4.2.2.4 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง

ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปของชุมชนเมืองร้อยเอ็ดเป็นที่ราบลุ่มคลื่นลอนตื้นเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน โดยเมืองเก้าร้อยเอ็ดเป็นชุมชนที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ซึ่งยังคงหลงเหลือร่องรอยอย่างชัดเจนในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าภายในเมืองเก่าอาจมีร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ในอดีต ตั้งแต่ช่วงก่อนประวัติศาสตร์ และน่าจะมีการใช้พื้นที่นี้มากขึ้นในช่วงสมัยทวารวดี ซึ่งอาจมีการขุดคูน้ำคันดินขึ้น เพื่อประโยชน์ในการจัดการน้ำและการอุปโภค-บริโภค โดยสภาพแวดล้อมที่สำคัญทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและจากการขุดของมนุษย์ ได้แก่ ลำห้วยเหนือ บึงพลาญชัย คลองคูเมือง สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ สระชัยมงคล สระทอง สระแก้ว สระฮ้าง เป็นต้น

รูปที่ 11 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง

4.2.3 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอุบชัย เป็นอีกหนึ่งปัจจัยในการศึกษา เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งความหลากหลายที่ก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่

4.3.2.1 ชชาติพันธุ์ ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอุบชัยตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ใจกลางเมืองเก่าร้อยเอ็ดที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน ชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ และศูนย์รวมกิจกรรมของเมือง ทำให้เกิดเป็นแหล่งที่รวบรวมของกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนาและความเชื่อ ซึ่งสามารถจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดังนี้

1) กลุ่มไทย-ลาว เป็นกลุ่มพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มไทย-ลาว หรือทั่วไปเรียกว่า “ชาวอีสาน” ที่เป็นกลุ่มชนที่ใหญ่ที่สุดในอีสาน คนกลุ่มนี้ใช้ภาษาไทย-ลาว (ภาษาอีสาน) สำเนียงร้อยเอ็ดที่เป็นเอกลักษณ์ในการสื่อสารระหว่างกัน

2) กลุ่มไทย-จีน ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในปี พ.ศ. 2460 เข้ามาตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกที่คุ้มวัดคุ้มวนารามบริเวณถนนผดุงพานิช และถนนสุริยเดชบารุง เป็นต้น โดยมีศาลเจ้าร้อยเอ็ดที่ตั้งอยู่บริเวณถนนผดุงพานิชเป็นจุดศูนย์รวมของชุมชนชาวจีน โดยระยะเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานชาวจีนมักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามแนวเส้นทางคมนาคม เพื่อใช้ในการประกอบกิจการค้าขายซึ่งทำให้บริเวณถนนผดุงพานิช และถนนสุริยเดชบารุงกลายเป็นย่านการค้าที่เก่าแก่ของเมืองร้อยเอ็ด

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่มีมาตั้งแต่การก่อตั้งเมืองร้อยเอ็ด และโยกย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดร้อยเอ็ดในภายหลังที่สำคัญ เช่น กลุ่มไทย-เขมร, กลุ่มไทย-ส่วย กลุ่มภูไท หรือผู้ไทย กลุ่มไทยอ้อ กลุ่มไทย-ญวน และกลุ่มไทย-แขก เป็นต้น

4.2.3.2 ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้รับอิทธิพลการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมฮีตสิบสองหรืองานทำบุญประจำเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือนที่เกี่ยวข้องกับหลักทางพุทธศาสนา มาตั้งแต่บรรพบุรุษซึ่งยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันที่แสดงออกถึงวิถีการดำเนินชีวิต ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชน และความเจริญงอกงามของสังคม ก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น งานประเพณีบุญผะเหวด (บุญมหาชาติ) งานประเพณีสงกรานต์ งานเลี้ยงสักการะเจ้าพ่อมหศักดิ์กาดานภาพ งานบุญซำฮะสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง งานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา งานประเพณีออกพรรษาควนข้าวทิพย์ งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง งานสมมาน้ำคั้นพึงเส็งประทีป เป็นต้น ซึ่งสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมอยู่บริเวณบึงปลาอุบชัย สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด และถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์

รูปที่ 12 ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

4.2.3.3 ภาษาถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) ภาษาถิ่น ผู้คนจะใช้ภาษาอีสานเป็นภาษาถิ่นในการสื่อสารระหว่างกัน
 2) โหวด เป็นเครื่องเป่าเปิดไม่มีลิ้นทำด้วยไม้ลูกแคน (ไม้กู่แคน) เดิมเป็นของเล่นเด็กเลี้ยงควายในสมัยโบราณ คือ ใช้สะแนหรือแกว่งขึ้นไปบนท้องฟ้าในฤดูฝน โดยเสียงจะเกิดขึ้นจากกระแสมที่ผ่านไม้กู่แคน โดยชาวอีสานมีความเชื่อว่าการสะแนโหวดตามตำนานเก่าเป็นการเตือนพระยาแถนให้ฝนหยุดตกเนื่องจากข้าวเริ่มที่จะออกรวง ดังนั้นการเล่นโหวดจึงนิยมเล่นกันในเดือน 9 - 10 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2521 นายทรงศักดิ์ ปทุมสินธุ์ ชาวบ้านตำบลหนองพอก อำเภอนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดัดแปลงโหวดมาใช้เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานมีการพัฒนารูปลักษณะของโหวดจาก 3 ลูก เป็น 7 - 12 ลูก ให้มีโทนเสียงครบ 7 เสียงตามระดับเสียงสากล แล้วจึงนำโหวดมาเป่าผสมกับวงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอื่น ๆ

รูปที่ 13 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำโหวด

ที่มา : เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=5hS7PyjqYR4>

3) ผ้าไหมลายสาเกต ผ้าไหมที่ประกอบด้วยลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ในการทอผ้าไหมของจังหวัดร้อยเอ็ดที่ได้นำเอาลายมัดหมี่พื้นบ้าน 5 ลายที่นิยมทอในกลุ่มชนที่อยู่ในเมืองร้อยเอ็ด มาทอต่อกันในผ้าผืนเดียวกัน โดยแต่ละลายจะทอคั่นด้วยผ้าสีพื้นสีดอกอินทนิลบก ซึ่งเป็นดอกไม้ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด ลายมัดหมี่พื้นบ้าน 5 ลายที่ประกอบในผ้าสาเกต ได้แก่ ลายโคมเจ็ด ลายนาคน้อย ลายคองเอี้ย ลายหมากจับ ลายค้ำพา ลวดลายทั้ง 5 ลายนี้ ได้นำมาประยุกต์ไว้ในผ้าผืนเดียวกันและได้มีการประกาศชื่อลายนี้คือ ลายสาเกต เป็นผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 14 ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมลายสาเกตู
ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

4.2.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นย่านเศรษฐกิจหลักระดับจังหวัด การพาณิชย์กรรมและธุรกิจบริการ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย โดยย่านการค้าที่มีความสำคัญในปัจจุบันจะอยู่บริเวณถนนผดุงพานิช ถนนสุริยเดชบำรุง และถนนสุนทรเทพ ซึ่งมีพื้นที่กิจกรรมทางการค้าที่หลากหลาย เช่น ตลาดสด ร้านค้าปลีก ร้านค้าส่ง ร้านขายของชำ และธุรกิจบริการอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นย่านการท่องเที่ยวที่สำคัญของเมือง โดยสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ เช่น บึงพลาญชัย สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด หอโหวดร้อยเอ็ด วัดกลางมิ่งเมือง วัดเหนือ วัดบึงพลาญชัย วัดบูรพาภิราม คลองคูเมือง สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติร้อยเอ็ด เป็นต้น

รูปที่ 15 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

4.3 การแปลความหมายข้อมูลด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

การศึกษาขั้นตอนนี้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา และความสำคัญที่เน้นเฉพาะบริเวณพื้นที่ศึกษา เป็นการสรุปคุณลักษณะสำคัญของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย เพื่อเป็นการลดระยะเวลาในกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกัน และกำหนดกรอบของเนื้อหาสาระในการสำรวจ ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะในการแปลความหมายของข้อมูลออกเป็น 3 คุณลักษณะ ดังนี้

4.3.1 คุณลักษณะด้านกายภาพ

4.3.2 คุณลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม

4.3.3 คุณลักษณะด้านประวัติศาสตร์

โดยทำการศึกษาเพื่อการทำความเข้าใจถึงความเชื่อมโยงของคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ขั้นตอนการระบอบองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ระบุประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 คุณลักษณะด้านกายภาพ

4.3.1.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

จากสภาพภูมิประเทศที่มีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่นลอนตื้นและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐาน การตั้งถิ่นฐาน ในระยะแรกของชุมชนเป็นการตั้งถิ่นฐานตามแหล่งน้ำใกล้วัด เกิดขึ้นบริเวณบึงปลาช้อยและบริเวณโดยรอบวัดบึงพระลานชัย ชุมชนใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภค สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ต่อมาเมื่อประชากรหนาแน่นขึ้นชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นส่งผลต่อการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและเส้นทางการสัญจรในชุมชนส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางการสัญจร

รูปที่ 16 บึงปลาช้อยและวัดบึงพระลานชัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานในระยะแรกของชุมชน

รูปที่ 17 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางการสัญจร

4.3.1.2 ลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรม

ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาช้อยปรากฏสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเด่นที่สำคัญ ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ ดังนี้

1) สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัย

สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะเด่นในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1.1) อาคารไม้ โดยอาคารไม้แบบท้องถิ่นที่พบในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยมีลักษณะเป็นอาคารไม้ 1-2 ชั้น และอาคารครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น สีของตัวอาคารเป็นสีไม้ธรรมชาติ การใช้ประโยชน์อาคารเป็นที่อยู่อาศัยเพื่อการพาณิชย์กรรม

รูปที่ 18 อาคารไม้แบบท้องถิ่น

1.2) เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น โดยเรือนแถวไม้แบบท้องถิ่นที่พบในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยมีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ 1-2 ชั้น และเรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น สีของตัวอาคารเป็นสีไม้ธรรมชาติและสีขาว การใช้ประโยชน์อาคารเป็นที่อยู่อาศัยเพื่อการพาณิชย์กรรม

รูปที่ 19 เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น

1.3) ตึกแถวแบบท้องถิ่น โดยตึกแถวแบบท้องถิ่นที่พบในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยมีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน 1-3 ชั้น ก่ออิฐฉาบปูน สีของตัวอาคารเป็นโทนสีธรรมชาติได้แก่ สีเทา สีเหลืองอ่อน สีน้ำตาล เป็นต้น การใช้ประโยชน์อาคารเป็นที่อยู่อาศัยเพื่อการพาณิชย์กรรม และธุรกิจบริการ

รูปที่ 20 ตึกแถวแบบท้องถิ่น

2) สถาปัตยกรรมที่เป็นองค์ประกอบในภูมิทัศน์ประเภทอื่น ๆ

สถาปัตยกรรมที่เป็นองค์ประกอบในภูมิทัศน์ประเภทอื่น ๆ ที่มีลักษณะเด่นที่สำคัญ ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ ดังนี้

2.1) หอโหวด ตั้งอยู่บริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2560 รูปแบบอาคารเป็นหอชมเมือง สูง 101 เมตร โดยรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นการจำลองรูปแบบจากโหวดที่เป็นเครื่องดนตรีพื้นถิ่นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด การใช้ประโยชน์อาคารเป็นสถานที่เรียนรู้ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับจังหวัดร้อยเอ็ดและจุดชมเมือง นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมิ่งเมืองมงคลพระพุทธรูปประจำจังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 21 หอโหวด

2.2) ประตูเมืองสาเกตนคร สัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ดประตูเมืองสาเกต นครตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าทางเข้าบึงพลาญชัยบริเวณถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ โดยรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นการจำลองตามแบบประตูเมืองสาเกตนครในสมัยโบราณ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2541 การใช้ประโยชน์เพื่อเป็นประตูเมือง และเป็นประตูเข้าเมืองสี่พี ของกัณฑ์ที่ 10 (นครกัณฑ์) ในงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด นอกจากนี้บริเวณประตูเมืองสาเกตนครยังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

รูปที่ 22 ประตุมืองสาเกตนคร

2.3) ศาลากลางน้ำ ตั้งอยู่บริเวณกลางบึงพลาญชัย โดยมีสะพานคอนกรีตเชื่อมระหว่างศาลาและเกาะใหญ่ ตั้งอยู่ห่างจากเกาะระยะทาง 72 เมตร สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2542 เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 9 เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบในวันที่ 5 ธันวาคม 2542 ลักษณะเป็นศาลากลางน้ำทรงเก้าเหลี่ยม รูปแบบศาลาเป็นศาลาโค้ง หลังคาทรงเก้าเหลี่ยม มุงด้วยกระเบื้องซีแพคโมเนีย การใช้ประโยชน์เป็นศาลาพักผ่อนหย่อนใจ

รูปที่ 23 ศาลากลางน้ำทรงเก้าเหลี่ยม

2.4) ศาลาวรรณศิลป์ ตั้งอยู่บริเวณเกาะเล็กกลางบึงพลาญชัย โดยมีสะพานคอนกรีตเชื่อมระหว่างเกาะเล็กและเกาะใหญ่ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2529 โดยนำดินที่ขุดขึ้นมาจากการขุดลอกบึงพลาญชัยมาถมเป็นเกาะและสร้างศาลาขึ้น ลักษณะผังประกอบด้วยศาลาใหญ่ 1 ศาลา และศาลาเล็ก 2 ศาลา รูปแบบศาลาเป็นศาลาโค้งทั้ง 4 ด้าน หลังคาแบบผสม มุงด้วยกระเบื้องซีแพคโมเนีย การใช้ประโยชน์เป็นศาลาพักผ่อนหย่อนใจ

รูปที่ 24 ศาลาวรรณศิลป์

4.3.1.3 เส้นทางสัญจร

เส้นทางสัญจรสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ (1) เส้นทางสัญจรที่เชื่อมระหว่างย่านชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยกับอำเภอและจังหวัดอื่น ๆ และ (2) เส้นทางสัญจรภายในย่านชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ทางสัญจรที่เชื่อมระหว่างย่านชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยกับอำเภอและจังหวัดอื่น ๆ ได้แก่

1.1) ถนนสายประธาน ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 (ถนนเทวาริบาล) เป็นเส้นทางที่ตัดผ่านพื้นที่บริเวณศูนย์กลางเมืองร้อยเอ็ด และเป็นเส้นทางการสัญจรหลักของพื้นที่อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ทำหน้าที่เชื่อมระหว่างจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร และสิ้นสุดที่จังหวัดอุบลราชธานี

2) ทางสัญจรภายในย่านชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย ได้แก่

2.1) ถนนสายหลัก ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 214 (ถนนประชาธรรมรักษ์) เป็นเส้นทางที่ตัดผ่านย่านชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยและย่านพาณิชย์ศูนย์กลางเมือง

รูปที่ 25 ถนนประชาธรรมรักษ์

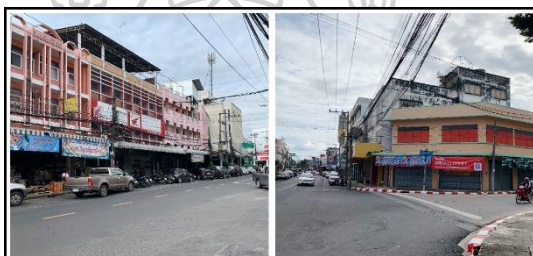
2.2) ถนนสายรอง ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างถนนสายประธานหรือถนนสายหลักเข้าสู่พื้นที่ชุมชนต่าง ๆ เชื่อมระหว่างชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยไปยังชุมชนอื่น ๆ โดยมีถนนสายสำคัญ ได้แก่

2.2.1) ถนนผดุงพานิช เป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด เชื่อมต่อกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2044 (ร้อยเอ็ด-โพนทอง) ลักษณะถนน 4 ช่องจราจรรวมที่จอดรถริมถนน ขนาดความกว้างประมาณ 12 เมตร พื้นผิวแอสฟัลท์ติกคอนกรีต ทางเดินเท้ากว้างประมาณ 1 เมตร

รูปที่ 26 ถนนผดุงพานิช

2.2.2) ถนนสุริยเดชบำรุง เป็นอีกหนึ่งเส้นทางการค้าที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด เชื่อมระหว่างถนนผดุงพานิช และถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 (ถนนทวารวดี) ลักษณะถนน 4 ช่องจราจรรวมที่จอดรถริมถนน ขนาดถนนกว้างประมาณ 12 เมตร พื้นผิวแอสฟัลต์ติกคอนกรีต ทางเดินเท้ากว้างประมาณ 1 เมตร

รูปที่ 27 ถนนสุริยเดชบำรุง

2.2.3) ถนนสุนทรเทพกิจจาร์ักษ์ เป็นเส้นทางโดยรอบบึงปลาญชัย เชื่อมระหว่างถนนผดุงพานิช และถนนสุริยเดชบำรุง ลักษณะถนน 2 ช่องจราจรรวมที่จอดรถริมถนน ขนาดความกว้างประมาณ 6-8 เมตร พื้นผิวแอสฟัลต์ติกคอนกรีต เส้นทางจักรยานขนาดความกว้างประมาณ 1.50 เมตร พื้นผิวแอสฟัลต์ติกคอนกรีต และทางเดินเท้ากว้างประมาณ 1.50 เมตร รูปแบบการสัญจรเป็นเส้นทางเดินรถทางเดียว ในปี พ.ศ. 2469 พระยาสุนทรเทพกิจจาร์ักษ์ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด สั่งให้ทำการขุดลอกบึงปลาญชัย โดยดินที่ขุดขึ้นมาได้นำมาถมเป็นถนนโดยรอบบึง ตั้งชื่อถนนเป็นเกียรติแก่ท่านชื่อว่า “ถนนสุนทรเทพกิจจาร์ักษ์” นอกจากนี้ ถนนสุนทรเทพกิจจาร์ักษ์ยังเป็นเส้นทางที่ใช้ในการจัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

รูปที่ 28 ถนนสุนทรเทพกิจจาร์ักษ์

4.3.1.4 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง

ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปของชุมชนเมืองร้อยเอ็ดเป็นที่ราบลุ่มกึ่งลอนตื้น มีแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนดำเนินชีวิตโดยพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศของพื้นที่ทั้งในเรื่องการตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิต เมื่อเวลาผ่านไปชุมชนมีการปรับสภาพภูมิประเทศเพื่อสนองต่อการในการดำเนินชีวิต โดยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการสร้างขึ้นโดยมนุษย์ สามารถจำแนกออกได้ดังต่อไปนี้

1) บึงพลาญชัย เป็นบึงน้ำที่เกิดตามธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนเมืองร้อยเอ็ด โดยบึงพลาญชัยเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ใจกลางชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด เป็นบึงน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ชาวเมืองร้อยเอ็ดใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภค-บริโภค โดยมีลักษณะเป็นบึงน้ำและเกาะขนาดใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ 65 ไร่ พื้นที่กักเก็บน้ำ 480,000 ลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. 2469 พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด สั่งให้ทำการขุดลอกบึงพลาญชัย โดยดำเนินการอยู่ 2 ปี มีชาวบ้านมาร่วมขุดลอกบึงถึง 40,000 คน โดยดินที่ขุดขึ้นมาได้นำมาถมเป็นถนนโดยรอบบึง นอกจากนี้ยังนำดินไปถมเป็นเกาะกลางบึงพลาญชัย การใช้ประโยชน์เป็นสถานที่ท่องเที่ยวประจำจังหวัดร้อยเอ็ด กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมนันทนาการ และเป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ประเพณีบุญผะเหวด ประเพณีสงกรานต์ งานบุญข้าชะศึกการะเจ้าพ่อหลักเมือง ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษากวนข้าวทิพย์ งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง ประเพณีสมมาน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป เป็นต้น โดยบริเวณเกาะกลางบึงพลาญชัยเป็นที่ตั้งของพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ศาลเจ้าหลักเมือง อนุสาวรีย์พยานรัฐธรรมนูญร้อยเอ็ด ศาลากลางน้ำทรงเก้าเหลี่ยม ศาลาวัฒนธรรมศิลป์ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น และลานกิจกรรม ฯลฯ นอกจากนี้ บึงพลาญชัยยังเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทโธดมเป็นพระพุทธรูปปางลีลาขนาดใหญ่ ลักษณะพิเศษพรรณที่พบในบริเวณบึงพลาญชัยเป็นพันธุ์ไม้ประจำถิ่นที่ง่ายต่อการดูแลรักษา

รูปที่ 29 บึงพลาญชัย

2) สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด จัดสร้างขึ้นตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้มีสวนสาธารณะในเมือง เพื่อ

รักษาพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองไว้เป็นสมบัติและใช้ประโยชน์ร่วมกันของประชาชน และทรงเสด็จมาเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดสวน พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เมื่อวันที่ 21 มกราคม พุทธศักราช 2529 เป็นสวนที่ตั้งอยู่ในกลางเมือง มีพื้นที่ 124 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ดิน 59 ไร่ และพื้นที่น้ำ 65 ไร่ ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

2.1) สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ตรงข้ามศาลากลางจังหวัด การใช้ประโยชน์เป็นสถานที่ท่องเที่ยวประจำจังหวัดร้อยเอ็ด กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมนันทนาการ และเป็นลานกิจกรรมเมืองที่ใช้ในการจัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และกิจกรรมต่าง ๆ ของเมือง โดยสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดเป็นที่ตั้งหอโหวด โดยหอโหวดเป็นสถานที่เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและจุดชมเมืองร้อยเอ็ด และเป็นที่ตั้งของศาลาจัตุรมุขที่เป็นสัญลักษณ์แห่งสถานที่เสด็จพระราชดำเนินมาทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ เพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุข แก่ราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ลักษณะพืชพรรณที่พบในบริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดเป็นพันธุ์ไม้ประจำถิ่นที่ง่ายต่อการดูแลรักษา

รูปที่ 30 สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด

2.2) บึงปลาอุชัย (ดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อที่ 4.3.1.4 เรื่องสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง ในหัวข้อย่อยที่ 1 เรื่องบึงปลาอุชัย)

2.3) บึงน้อย โดยบึงน้อยนั้นในอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของบึงปลาอุชัย จากการขุดลอกบึงปลาอุชัย ในปี พ.ศ. 2469 โดยดินที่ขุดขึ้นมาได้นำมาถมเป็นถนนโดยรอบบึง ส่งผลให้บึงน้อยถูกตัดขาดออกจากของบึงปลาอุชัย โดยปัจจุบันเป็นที่ตั้งของอนุสรณ์สถานอำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยเป็นสถานที่เรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์สัตว์น้ำท้องถิ่นจากแม่น้ำโขง ชี มูล และอาคารพักอาศัยข้าราชการ

4.3.2 คุณลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

4.3.2.1 **ชาติพันธุ์** ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอุชัยตั้งอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ และศูนย์รวมกิจกรรมของเมือง ทำให้เกิดเป็นแหล่งที่รวบรวมของ

กลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนาและความเชื่อ ซึ่งสามารถจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ได้ ดังนี้

1) กลุ่มไทย-ลาว เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่จังหวัด ร้อยเอ็ด กลุ่มไทย-ลาว หรือทั่วไปเรียกว่า “ชาวอีสาน”

2) กลุ่มไทย-จีน ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกที่คุ้มวัดคุ้มนารามบริเวณ ถนนผดุงพานิช และถนนสุริยະเดชบารุง เป็นต้น ชาวจีนจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามแนวเส้นทางคมนาคม เพื่อใช้ในการประกอบกิจการค้าขายซึ่งทำให้บริเวณถนนผดุงพานิช และถนนสุริยະเดชบารุง กลายเป็นย่านการค้าที่เก่าแก่ของเมืองร้อยเอ็ด

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่มีมาตั้งแต่การก่อตั้งเมืองร้อยเอ็ด และโยกย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดร้อยเอ็ดในภายหลังที่สำคัญ เช่น กลุ่มไทย-เขมร กลุ่มไทย-ส่วย กลุ่มภูไท หรือผู้ไทย กลุ่มไทย้อ กลุ่มไทย-ญวน และกลุ่มไทย-แขก เป็นต้น

4.3.2.2 ภาษาถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1) ภาษาถิ่น ผู้คนจะใช้ภาษาอีสานเป็นภาษาถิ่นในการสื่อสารระหว่างกัน
- 2) โหวด เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด ร้อยเอ็ด
- 3) ผ้าไหมลายสาเกตุดู เป็นผ้าไหมที่ประกอบด้วยลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ในการทอผ้าไหมของจังหวัดร้อยเอ็ด

4.3.2.3 ศาสนาและความเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญคู่กับชาวจังหวัดร้อยเอ็ดมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะเป็นสิ่งสร้างขวัญกำลังใจให้กับชุมชน เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกและวิถีชีวิตของชาวร้อยเอ็ดที่สืบเนื่องมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่าชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่นับถือและยึดมั่นในพุทธศาสนา โดยคติความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ชาวร้อยเอ็ดส่วนใหญ่ยึดมั่นเป็นพุทธศาสนาระดับพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยมีความเชื่อตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เรื่องกฎแห่งกรรม จากความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานส่งผลให้ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแยกไม่ออก ก่อให้เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่ชุมชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา

2) ความเชื่อเรื่องผีมหัศจรรย์หลักเมือง เจ้าพ่อมเหศักดิ์นางภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวร้อยเอ็ดเคารพนับถือสืบทอดมาแต่ครั้งบรรพกาล เชื่อว่าสิงสถิตอยู่ที่คูเมืองทางทิศตะวันออกเฉียงของวัดบูรพาภิราม อำเภอเมืองร้อยเอ็ด โดยการนับผีมหัศจรรย์ของชาวเมืองร้อยเอ็ดมีมาตั้งแต่โบราณเพราะเชื่อว่าองค์มหัศจรรย์เป็นสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษยังคงคอยให้การปกครอง คุ้มครอง

ดูแลลูกหลานชาวเมืองร้อยเอ็ดให้มีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข พิธีกรรมการไหว้ผีมเหสักข์จัดขึ้นในเดือน 7 ของทุกปี การไหว้ผีมเหสักข์มีปรากฏอยู่ในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ว่า “เป็นท้าวเป็นพระยาเมื่อถึงเดือนเจ็ดให้บูชาเทพยดาอารักษ์ มเหสักข์หลักเมือง หูเมือง ตาเมืองอย่าขาด บ้านเมืองจึงจะชุ่มเย็นเป็นสุข”

3) สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ เนื่องจากชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและศูนย์กลางกิจกรรมของเมืองที่มีความหลากหลาย ทำให้เกิดเป็นแหล่งรวมของผู้คนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ก่อให้เกิดสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่

3.1) วัดเหนือ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนในระยะแรก สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2348 คนร้อยเอ็ดกล่าวกันเป็นสำนวนว่า “วัดเหนือคู่บ้าน วัดกลางคู่เมือง” ด้านหลังโบสถ์วัดเหนือมีพระธาตุองค์ใหญ่ ทรงบัวเหลี่ยมมุมตามแบบศิลปะล้านช้าง (ลาว) อายุราวพุทธศตวรรษที่ 24-25 ในอดีตเมื่อถึงเทศกาลบุญบั้งไฟ ชาวร้อยเอ็ดจะจัดขบวนแห่บั้งไฟมาประทักษิณรอบพระธาตุแห่งนี้เพื่อเป็นสิริมงคล องค์พระธาตุด้านในก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ ส่วนด้านนอกก่อด้วยอิฐขนาดเล็กกว่าและมีการฉาบปูน คาดว่าอาจสร้างขึ้นครั้งแรกตั้งแต่สมัยทวารวดี เพราะในช่วงนั้นนิยมก่อสร้างด้วยอิฐขนาดใหญ่ ต่อมาได้มีการบูรณะอย่างมากจนปรับเปลี่ยนรูปแบบดังที่เห็นในปัจจุบัน แต่สิ่งที่อาจเชื่อมโยงกับสมัยทวารวดีได้อย่างดีก็คือ การขุดพบใบเสมาหินทรายศิลปะทวารวดีหลายใบ ใบเสมาเหล่านี้พบจากการบูรณะองค์พระธาตุ ในปี พ.ศ. 2526 โดยตั้งอยู่รอบพระธาตุ ลักษณะใบเสมาสลักแกนกลางเป็นลายสลับหรือหม้อน้ำ และส่วนฐานสลักเป็นลายกลีบบัว

3.2) วัดกลางมิ่งเมือง ชื่อของวัดอาจมาจากตั้งสถานที่ตั้งที่อยู่เกือบใจกลางเมือง และไม่ไกลจากที่ตั้งจวนของเจ้าเมืองร้อยเอ็ด ทั้งยังมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่าบริเวณนี้เคยมรปราสาทขอมตั้งอยู่ แต่ในหนังสือประวัติวัดที่วราชอาณาจักร เล่มที่ 13 ระบุว่า วัดกลางมิ่งเมืองสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2084 ถาวรวัตถุที่สำคัญคือ โบสถ์ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยเจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์ ซึ่งสร้างขึ้นสร้างขึ้นให้แก่บุตรตรีของพระขัติยวงษา (สีลัง) ลักษณะเป็นโบสถ์ขนาดใหญ่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หลังคาลาด 3 ชั้น เดิมมุ่งหลังด้วยกระเบื้องไม้ ด้านหน้ามีรวงผึ้งขนาดใหญ่สลักเป็นลายเครือเถาและดอกพุดตาน หน้าบันเป็นจั่วลูกฟักไม้สลักกลวลาย มีพาไลเป็นเฉลียงโดยรอบ ด้านตะวันออกและตะวันตกมีบันไดนาคเข้าสู่ภายใน ฝาผนังด้านนอกมีจิตรกรรมโดยรอบ

3.3) วัดบึงพระลานชัย เป็นวัดเก่าแก่ที่ถูกล่อยให้รกร้างมาหลายร้อยปีมีสิ่งก่อสร้างหักพังที่ก่อด้วยศิลาแลง ใบเสมาหินทราย มีสระชัยมงคลเป็นสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ ในอดีตใช้เป็นน้ำดื่มในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ก่อนการครองเมืองของเจ้าเทืองและข้าราชการ และเป็นที่ประดิษฐานพระอุทิศพระราชนาน ซึ่งอัญเชิญมาประกอบการจัดงานบุญหว่านร้อยเอ็ด โดยมีเสาทอไตรกลางสระจนกระทั่งปี พ.ศ. 2430 หลวงสงกรานต์วิศิษฐ์ โดยการสนับสนุนของ พระยาขัติติ

ยวงษา (เภา ธนสีลังกูร) ได้นำข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และผู้ต้องขัง ช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่ ให้ชื่อว่า “วัดบึงพระลานชัย” หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญคือ ใบเสมาหินทรายสีแดงจำนวน 7 ใบ ปัจจุบันปักอยู่รอบโบสถ์ที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นใบเสมาศิลปะทวารวดี ลักษณะคล้ายกับใบเสมาที่พบในวัดกลางมิ่งเมือง

รูปที่ 31 วัดบึงพระลานชัย

3.4) วัดสระทอง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2337 เป็นสถานที่ประดิษฐานพระสังเจายน์ ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองร้อยเอ็ดในอดีต เดิมชื่อวัดศรีมงคล แต่รอบวัดมีสระน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่า “สระทอง” จึงเปลี่ยนชื่อตามสระน้ำนั้น นอกจากนี้ ภายในวัดสระทองยังพบใบเสมาหินทรายศิลปะทวารวดีหลายใบ คล้ายกับที่วัดบึงพระลานชัย

3.5) วัดสระแก้ว สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2322 สร้างบนที่ดินที่เป็นป่าช้าเก่าติดกับสระแก้ว มีพระนอน อันมีพุทธลักษณะที่งดงามและเป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองร้อยเอ็ด

3.6) วัดบูรพาภิราม สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2456 เป็นพระอารามหลวง เดิมชื่อ วัดหัวรอ เนื่องจากเป็นสถานที่รวมคนแหวะพักแรมในสมัยนั้น สิ่งสำคัญของวัดนี้คือ พระพุทธรัดนวมคลุมณี พระพุทธรูปยืนปางประทานพร ที่มีความสูงที่สุดในโลก ถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองร้อยเอ็ด สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2514 ด้านนอกองค์พระบุด้วยกระเบื้องสี ทองด้านหลังที่ใช้เป็นฐานพระ มีเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากประเทศอินเดีย

3.7) วัดคุ้มวารม เป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่จุดที่สูงที่สุดของเมืองร้อยเอ็ด สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2504 ภายในวัดประกอบด้วย โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญและกุฏิสงฆ์ พบใบเสมาเก่าฝังอยู่รอบโบสถ์แต่ไม่ระบุประวัติและที่มา

3.8) วัดราชภัฏศิริ ตั้งอยู่ใจกลางเมือง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2340 ชื่อเดิมว่า วัดบ้านแขก ภายในวัดประกอบด้วยอาคารสำคัญคือ โบสถ์ ด้านในมีจิตรกรรมฝาผนัง (สุปแต้ม) บันทึกไว้ว่าเขียนภาพขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2508 มีลักษณะคล้ายผ้าพะเหวด หอระฆัง วิหาร และศาลเจ้าจีน

3.9) วัดสว่างอารมณ์ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2481 ชื่อเดิมว่า วัดบ้านสองชั้น เป็นวัดประจำหมู่บ้าน และได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดสว่างอารมณ์ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

3.10) พระพุทโธดมมมงคลศาสดา สิริพัฒนาบึงปลาญชัยร้อยเอ็ด สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2529 เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้กราบไหว้ ประดิษฐานเด่นเป็นสง่าที่ลานพระพุทโธดมมมงคลศาสดาบริเวณเกาะกลางบึงปลาญชัย เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองร้อยเอ็ดและคนทั่วไป

รูปที่ 32 พระพุทโธดมมมงคลศาสดา สิริพัฒนาบึงปลาญชัยร้อยเอ็ด

3.11) ศาลเจ้าร้อยเอ็ด สร้างขึ้นจากความศรัทธาในเทพเจ้าและบรรพบุรุษชาวจีน เมื่อชาวจีนย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จึงได้นำกระถางธูปมาบูชา และสร้างศาลเจ้าขึ้นเป็นครั้งแรกจากการบริจาคที่ดินของนายย่งเค็ง แซ่เตีย บนถนนผดุงพานิช โดยศาลเจ้าในระยะเริ่มแรกนั้นเป็นเพียงการก่ออิฐขึ้นเพื่อที่จะตั้งกระถางธูปบูชาได้เท่านั้น โดยในปี พ.ศ. 2524 ได้มีการวางศิลาฤกษ์และดำเนินการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ จากนั้นได้อัญเชิญรูปปั้นของเทพผู้เฒ่ากงมาจากกรุงเทพมหานคร มาสถิตเป็นเทพประธานแห่งศาลเจ้า นอกจากนี้ยังมีแผ่นจารึกเป็นภาษาจีนเขียนว่า เปาหว่าถ้งหมิง หมายความว่า ขอให้บรรพบุรุษจีนจงคุ้มครองรักษาชาวจีนในเมืองไทยด้วยเถิด โดยศาลเจ้าร้อยเอ็ดเป็นศูนย์รวมของชาวจีนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีตรุษจีน สารทจีน พิธีไหว้เจ้าประจำปี ตลอดจนงานการเช่นไหว้ บวงสรวงบูชา และการบนบานขอในสิ่งที่ตนเองต้องการ เป็นต้น

รูปที่ 33 ศาลเจ้าร้อยเอ็ด

3.12) ศาลหลักเมืองร้อยเอ็ด มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน ในอดีตกาลเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองและรกร้างสลับกันมา จนถึง พ.ศ. 2525 ได้ตั้งเป็นมณฑลร้อยเอ็ด นับตั้งแต่มณฑลร้อยเอ็ดขึ้น ปรากฏมีหลักเมืองอยู่ใจกลางบึงปลาอุบชัย (ใกล้กับสระบริสุทธิ์) มักมีน้ำตลอดมา ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่า ลักษณะเป็นเสาไม้แก่น กลม ตอนปลายมน ยาวประมาณเมตรเศษ เดิมอยู่ในแอ่งน้ำกลางบึง ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2496 -2471 สมัยอำมาตย์เอก พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทราศุ) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้มีการขุดลอกบึงปลาอุบชัย จึงได้นำหลักเมืองไปประดิษฐาน ณ ที่เกาะบริเวณศาลาจตุรมุขกลางบึงปลาอุบชัยต่อมาสมัยขุนเสนาสัสดี เป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ประมาณ พ.ศ. 2481 จึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่เกาะบริเวณทางเข้าบึงปลาอุบชัย และได้สร้างคอนกรีตคลุมไว้ จนถึงเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2516 นายประมุข ศรีธาภิรมย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดให้มีพิธีวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างศาลครอบหลักเมือง เพื่อความสวยงามและสมกับที่เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองร้อยเอ็ดและคนทั่วไป

รูปที่ 34 ศาลหลักเมืองร้อยเอ็ด

3.13) ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ดานุภาพ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวร้อยเอ็ดเคารพนับถือสืบทอดมาแต่ครั้งบรรพกาล เชื่อว่าสิงสถิตอยู่ที่คูเมืองทางทิศตะวันออกของวัดบูรพาภิราม อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ดานุภาพแต่ครั้งโบราณมีลักษณะเป็นหอไม้ 3 หลัง ตั้งอยู่บริเวณคูเมืองดังกล่าว ต่อมาศาลเจ้าพ่อที่สร้างมาเป็นร้อยปีชำรุดทรุดโทรมไปมาก ในปี พ.ศ. 2510 จึงได้มีการสร้างศาลเป็นอาคารคอนกรีตทรงไทย โดยมีจารึกอักษรที่แท่นหินอ่านว่า พระมเหศักดิ์ดานุภาพ ชาวร้อยเอ็ดจึงเรียกว่าเจ้าพ่อมเหศักดิ์ดานุภาพมาตั้งแต่บัดนั้น ในปี พ.ศ. 2549 เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดเล็งเห็นว่าศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ดานุภาพชำรุดทรุดโทรมขาดความเป็นสง่าราศี จึงได้รื้อศาลและดำเนินการก่อสร้างศาลขึ้นใหม่ที่เดิม โดยมีลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ศิลปะแบบอีสาน

4.3.2.4 ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้รับอิทธิพลการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม ฮีตสิบสองหรืองานทำบุญประจำเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือนที่เกี่ยวข้องกับหลักทางพุทธศาสนา มาตั้งแต่บรรพบุรุษซึ่งยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันที่แสดงออกถึงวิถี

การดำเนินชีวิต ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชน และความเจริญงอกงามของสังคม ก่อให้เกิด ประเพณีวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่

1) ประเพณีบุญผะเหวด (บุญมหาชาติ) จัดขึ้นในวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ แรกของเดือนมีนาคมของทุกปี เป็นบุญประเพณีที่มีการฟัง “เทศน์มหาชาติ” หรือ “เทศน์พระเวสสันดร” ซึ่งในภาษาอีสานเรียกว่า “เทศน์ผะเหวด” เป็นงานบุญเดือน 4 และเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองตามวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสาน ซึ่งเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่ทำติดต่อกัน 3 วัน โดยวันแรกของงาน ช่วงเวลาบ่ายจะมีการแห่พระอุปคุตรอบเมือง เพื่อให้ชาวบ้านได้สักการะบูชาจากนั้นจึงนำไปประดิษฐานไว้ที่หอพระอุปคุต วันที่สองของงานเป็นการแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ซึ่งแต่ละคุ้มวัดจะจัดขบวนแห่ทั้ง 13 กัณฑ์แห่รอบเมือง และวันที่สามของงานช่วงเช้ามืดชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวมาปั้นเสียบไม้จำนวน 1,000 ก้อน เพื่อบูชากัณฑ์เทศน์ คาถาพัน เรียกว่า “ข้าวพันก้อน” โดยจะแห่ข้าวพันก้อนรอบศาลาวัด

รูปที่ 35 ประเพณีบุญผะเหวด

ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2562

2) ประเพณีสงกรานต์ จัดขึ้นในวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี บุญเดือนห้า (บุญสงรงน้ำ) ภาษาอีสานเรียกว่า “บุญฮตสงรง” ตรงกับภาษากลาง คือ สงกรานต์หรือตรุษสงกรานต์ เริ่มตั้งแต่เดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำจนถึงเดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำเป็นวันที่ดวงอาทิตย์เคลื่อนจากปีเก่าขึ้นสู่อีกปีใหม่ ในวันนี้พระสงฆ์จะนำพระพุทธรูปออกจากโบสถ์มาไว้ที่หอสงรง ในช่วงบ่ายชาวบ้านจะนำน้ำอบ น้ำหอม มาสงรงน้ำพระพุทธรูป รดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่และเล่นสาดน้ำ

รูปที่ 36 ประเพณีสงกรานต์

ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2562

3) งานเลี้ยงสักการะเจ้าพ่อมหศักดิ์คานูภาพ จัดขึ้นในพุทธแรก เดือน 6 ของทุกปี เจ้าพ่อมหศักดิ์คานูภาพ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวร้อยเอ็ดเคารพนับถือสืบทอดมาแต่ครั้งบรรพกาล เชื่อว่าสิงสถิตอยู่ที่คูเมืองทางทิศตะวันออกของวัดบูรพาภิราม อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งการเซ่นไหว้บวงสรวงเจ้าพ่อมหศักดิ์คานูภาพตั้งแต่โบราณกาลมาในทุก ๆ ปี จะใช้ควายที่มีชีวิตฆ่าเซ่นไหว้บวงสรวง แต่ในปัจจุบันไม่มีการฆ่าควายเพื่อเซ่นไหว้บวงสรวงเจ้าพ่อมหศักดิ์คานูภาพแล้ว งานเลี้ยงสักการะเจ้าพ่อมหศักดิ์คานูภาพจะมีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ 9 รูป พิธีจุดเทียนสักการะ และรำถวาย เพื่อความเป็นสิริมงคลของชาวร้อยเอ็ด

รูปที่ 37 งานเลี้ยงสักการะเจ้าพ่อมหศักดิ์คานูภาพ
ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2562

4) งานบุญข้าชะ สักการะเจ้าพ่อหลักเมือง จัดขึ้นในวันพุทธแรก เดือน 7 ของทุกปี บุญข้าชะ (ข้าชะ) เป็นบุญเบิกบ้านเบิกเมือง ชาวอีสานเชื่อว่าเมื่อถึงเดือน 7 จะต้องมีการทำบุญชำระจิตใจให้สะอาดเพื่อเตรียมตัวเข้าพรรษา งานบุญข้าชะนี้จะนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์ ประชาชนนำจตุปัจจัยไทยธรรมต่าง ๆ มาร่วมกันตักบาตร ถวายภัตตาหารแต่พระสงฆ์ รับพร และรับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ จากนั้นจะมีการหว่านแฮ่ (โปรยหินลูกริง) หว่านทรายตามถนนรอบชุมชนแล้วเสร็จพระสงฆ์จะสวดถอดบ้านเมือง ตอกหลักบ้านเมืองเพื่อให้ชาวร้อยเอ็ดอยู่ดีมีสุข มั่นคงถาวร

รูปที่ 38 งานบุญข้าชะสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง
ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2562

5) ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี (จัดขึ้นก่อนวันเข้าพรรษา 1 วัน) เป็นการทำบุญเนื่องในโอกาสที่พระภิกษุ สามเณรจะเข้าจำพรรษา

เป็นเวลาตลอดไตรมาส (3 เดือน) ชาวบ้านจะนำเครื่องไทยธรรมชนิดต่าง ๆ เช่น ผ้าอาบน้ำฝน รูปเทียน น้ำมัน และเครื่องสักการะอื่น ๆ ถวายแด่พระภิกษุ และการจัดนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับงานประเพณีเข้าพรรษา การประดับตกแต่งต้นเทียนพรรษา การประกวดขุ่มหล่อเทียนพรรษา การประกวดขบวนแห่เทียนพรรษาของคุ้มวัดต่าง ๆ และพิธีเวียนเทียนรอบบึงปลาอุยชัย

รูปที่ 39 ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา
ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2562

6) ประเพณีออกพรรษา กวนข้าวทิพย์ จัดขึ้นในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี (จัดขึ้นก่อนวันออกพรรษา 1 วัน) เพื่อสืบสานส่งเสริมประเพณีออกพรรษา กวนข้าวทิพย์ จังหวัดร้อยเอ็ดให้คงอยู่กับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่น และเพื่อเป็นการทำนุบำรุงศาสนา และวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานชาวร้อยเอ็ด โดยกิจกรรมในงานประกอบด้วย การประกวดสรงภุญญะอีสาน ประเภทนักเรียน นักศึกษา การประกวดประดับประทีปโคมไฟ รำวงย้อน และการประกวดข้าวทิพย์ โดยมีพิธีสงฆ์ พิธีพราหมณ์ เพื่ออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเจิมสาวพรหมจรรย์ในการนำข้าวทิพย์ และการเจิมไม้พายกวนข้าวทิพย์ ก่อนที่จะนำน้ำผสมกวนข้าวทิพย์ ซึ่งประกอบด้วยสิ่งประกอบอาหาร 108 อย่าง เพื่อที่จะให้สาวพรหมจรรย์นำไปให้แต่ละคุ้มวัดต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดได้กวนข้าวทิพย์

รูปที่ 40 ประเพณีออกพรรษากวนข้าวทิพย์
ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2562

7) งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง จัดขึ้นในวันเสาร์ที่ 3 หลังงานประเพณีออกพรรษา บุญกฐิน คือ บุญที่เรียกว่า “กาลทาน” ซึ่งกำหนดให้ทำได้เฉพาะในช่วงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ชาวอีสานเชื่อว่าผู้ใดได้ทำบุญกฐินจะไม่ตกนรก และจะได้รับผลบุญ

ที่ทำในชาตินี้ไว้เก็บกินในชาติหน้า งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกองส่วนราชการจังหวัดร้อยเอ็ดร่วมกับเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดจัดโครงการทอดกฐินร้อยเอ็ดร่วมใจเฉลิมพระเกียรติขึ้น เพื่อทอดกฐินให้แก่วัดในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดที่ไร้เจ้าภาพจงกฐิน ณ บริเวณมณฑลพิธีลานสาเกตนคร สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปที่ 41 งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง
ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2562

8) ประเพณีสมมน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี งานประเพณี “สมมน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป” ซึ่งเดิมคืองานประเพณีลอยกระทงที่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดจัดขึ้นทุกปี จนเมื่อปี พ.ศ. 2542 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น ประเพณี “สมมน้ำ คั้นเพ็ง เส็งประทีป” ตามภาษาล้าน หมายถึง การขอมาพระแม่คงคาในคืนวันเพ็ญเดือน 12 งานลอยกระทงของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งบ่งบอกสัญลักษณ์และอัตลักษณ์ของภาคอีสานได้เป็นอย่างดี ในทุก ๆ ปีจะมีกิจกรรมที่สำคัญประกอบด้วย พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง การประกวดกระทงประทีปใหญ่ การประกวดกระทงอนุรักษ์ธรรมชาติ การประกวดธิดาสาเกตนคร การประกวดรำวงสมมน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป และขบวนจำลองเหตุการณ์ขบวนแห่กระทงเมืองสาเกตนคร ทั้ง 12 หัวเมืองในอดีตตามตำนานเมืองร้อยเอ็ด

รูปที่ 42 ประเพณีสมมน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป
ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2562

4.3.3 คุณลักษณะด้านประวัติศาสตร์

4.3.3.1 อนุสรณ์สถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

1) อนุสรณ์สถานอำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) อำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ระหว่าง 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2469 ถึง 31 มกราคม พ.ศ. 2471 เป็นนักปกครองและนักพัฒนาที่มีผลงานเด่นชัดปรากฏเป็นมรดกสืบต่อกันมา เช่น ริเริ่มขุดลอกบึงปลาญชัย ประดิษฐานหลักเมืองซึ่งเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวร้อยเอ็ด และดำเนินการก่อสร้างศาลากลางแทนหลังเดิมที่ถูกฟ้าผ่าและเกิดเพลิงไหม้ ชาวร้อยเอ็ดสำนึกในคุณงามความดีของท่าน จึงสร้างอนุสรณ์สถานไว้ ณ บริเวณเกาะกลางบึงปลาญชัย ต่อมาได้ย้ายอนุสรณ์สถานพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์มาตั้งบริเวณบึงน้อยหน้าวัดบึงพระลานชัย เมื่อ พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบัน

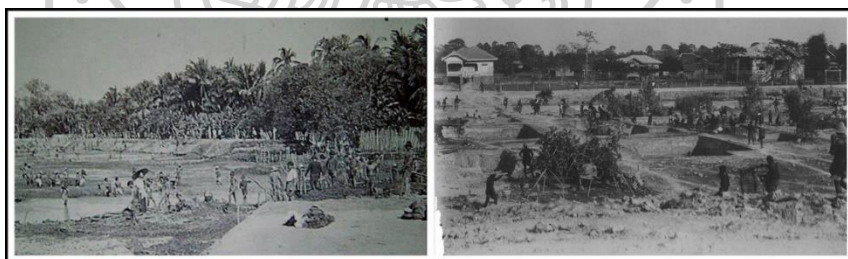
รูปที่ 43 อนุสรณ์สถานอำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ)
ที่มา : เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

2) สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ บึงปลาญชัยเป็นบึงธรรมชาติที่ตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานและเป็นบึงเก่าแก่คูเมืองร้อยเอ็ดมาตั้งแต่โบราณ เดิมบึงปลาญชัยเป็นบึงกว้างที่ไม่มีเกาะแก่งเมื่อถึงฤดูฝนน้ำที่ไหลจากคุ้มวัดคุ้มวนาราม และคุ้มวัดบึงปลาญชัยจะไหลลงมารวมลงคลองคูเมือง ส่วนหนึ่งจะล้นออกและไหลไปทางทิศกันที่บึงทำให้น้ำในบึงล้นตลิ่งไหลไปทางทิศตะวันออกเหนือ ในฤดูแล้งน้ำในบึงจะแห้งขุดหลงเหลือน้ำเฉพาะบริเวณหน้าวัดบึงพระลานชัย ทำให้มีหญ้าเขียวขจีชาวบ้านจะนำ วัว ควาย ลงไปเลี้ยงที่บึง และทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบึงยังเป็นที่พักของพ่อค้ากองคาราวานเกวียนที่เดินทางมาค้าขายยังเมืองร้อยเอ็ดหรือพักค้างคืนเพื่อขนถ่ายสินค้าผ่านเมือง บึงปลาญชัยจึงกลายเป็นศูนย์กลางของผู้คนที่เข้ามาดูสินค้า

สภาพของบึงก่อนท้าวทน (พระขัติยวงษา) จะอพยพผู้คนเข้ามาสร้างเมืองร้อยเอ็ดสภาพบึงกว้างเต็มไปด้วยต้นกุ่มและวัชพืชต่าง ๆ ซึ่งในสมัยนั้นเรียกชื่อเมืองร้อยเอ็ดว่า “บ้านกุ่มฮ้าง” และบึงแห่งนี้ก็เรียกว่า “บึงกุ่ม” และ “บึงเมือง” เป็นอีกชื่อหนึ่งของบึงปลาญชัย เหตุที่

เรียกบึงเมืองเนื่องจากบึงพลาญชัยตั้งอยู่กลางเมือง ผู้คนที่มิถิ่นฐานอยู่นอกเขตกำแพงเมืองจะเรียกคนที่อยู่ในเขตกำแพงเมืองว่า “ไทเมือง” เป็นเหตุให้บึงแห่งนี้ถูกเรียกว่า “บึงเมือง”

ในปี พ.ศ. 2469 อำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด เล็งเห็นว่าบึงพลาญชัยตื้นเขินและเต็มไปด้วยวัชพืชต่าง ๆ เป็นที่เลี้ยงสัตว์และเป็นที่ยังขยะมูลฝอยของชาวบ้าน พื้นที่บริเวณรอบบึงยังถูกชาวบ้านรุกล้ำเข้ามายึดครอง ถ้าปล่อยทิ้งไว้บึงก็จะหายไปจึงสั่งให้ทำการขุดลอกบึงพลาญชัย พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ได้เขียนบันทึกถึงบึงพลาญชัยไว้ว่า “แวะเข้าบ้านทำวชิตยดูขอบบึงพระลานชัยที่ราษฎรรุดดินเข้าไป เพราะเราคิดจะแต่งบึงเพื่อเอาน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง บึงพระลานชัยนี้ไม่น่าประหลาดที่คนชอบรุดเพราะขอบบึงดินชุ่มปลูกต้นไม้งาม” การขุดลอกบึงพลาญชัยใช้เวลาในดำเนินการอยู่ 2 ปี ซึ่งมีชาวบ้านมาร่วมขุดลอกบึงถึง 40,000 คน ชาวบ้านที่มาขุดลอกบึงจะได้รับการยกเว้นในการเสียค่ารัชชูปการ (เสียค่าหัว) โดยดินที่ได้จากขุดลอกส่วนหนึ่งนำไปถมให้เป็นถนนรอบบึงเพื่อป้องกันการบุกรุก ทำให้พื้นที่บึงมีขนาดเล็กลงและพื้นที่บึงบางส่วนถูกตัดขาดไป คือ บริเวณบึงน้อย ปัจจุบันคือสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำและอาคารพักอาศัยข้าราชการตำรวจ นอกจากนี้ ยังนำดินไปถมเป็นเกาะในกลางบึง 2 เกาะ คือ บริเวณเกาะใหญ่ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ในกลางบึง และเกาะเล็กคือเกาะที่เป็นที่ตั้งศาลหลักเมือง มีสะพานเชื่อมจากถนนรอบบึงด้านทิศใต้เข้าไปหาเกาะหลักเมืองเป็นสะพานไม้เรียกว่า “สะพานสุขตา” จากเกาะศาลหลักเมืองด้านทิศเหนือมีสะพานยื่นลงไปใต้น้ำมีศาลานั่งพักเรียกว่า “ศาลาสุขใจ” ระหว่างเกาะใหญ่กับเกาะเล็กมีสะพานเชื่อมหากัน ด้านทิศเหนือของเกาะใหญ่มีสะพานเชื่อมกับถนนรอบบึง กลางสะพานมีศาลาลงใหญ่มีที่นั่งสองฝั่งเรียกว่า “สะพานสวัสดิ์”

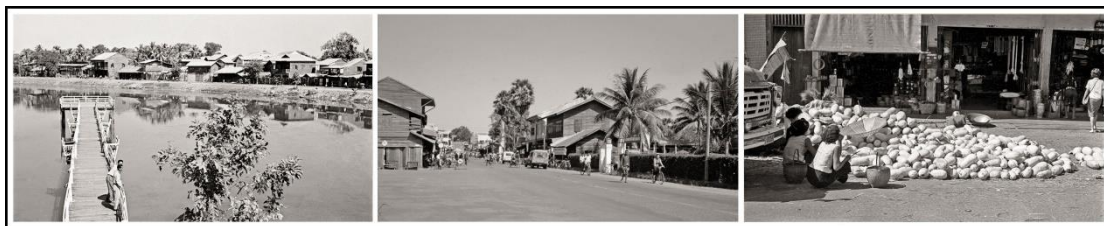

รูปที่ 44 การขุดลอกบึงพลาญชัย ในปี พ.ศ. 2469

ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2563

ในระหว่างปี พ.ศ. 2479-2499 บริเวณเกาะใหญ่ถูกใช้เป็นที่ตั้งของสำนักงานเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดและสร้างเป็นสวนสัตว์

ในปี พ.ศ. 2509 ร้อยตำรวจตรีชั้นสุวรรณทรภก ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดได้ขุดลอกบึงพลาญชัยด้วยเครื่องจักรกลอีกครั้งหนึ่ง แล้วนำดินไปถมพื้นที่เกาะกลางบึงให้สูงขึ้น และถมเป็นเกาะเล็ก ๆ อีก 2 เกาะ เกาะหนึ่งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันเกาะนี้ได้ขุดออกไปแล้ว เกาะที่สองอยู่ด้านทิศตะวันตก

รูปที่ 45 ชุมชนและบึงปลาอุทัย ในปี พ.ศ. 2507

ที่มา : มนตรี โคตรคันทา, 2565

รูปที่ 46 บึงปลาอุทัย ในปี พ.ศ. 2510 และ พ.ศ. 2520

ที่มา : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ด, 2564

“1” คือ รูปบึงปลาอุทัย ในปี พ.ศ. 2510

“2” คือ รูปบึงปลาอุทัย ในปี พ.ศ. 2510

“3” คือ รูปบึงปลาอุทัย ในปี พ.ศ. 2520

ในปี พ.ศ. 2526 พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ดพร้อมด้วยคณะเทศมนตรี เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ได้ขุดลอกบึงปลาอุทัยและคลองรอบเมืองทุกด้านด้วยเครื่องจักรกลหนักของภาครัฐและภาคเอกชน ขุดลอกบึงลึก 6 เมตร

ในปี พ.ศ. 2529 นายปรีชา คชพลายุทธ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดได้ขุดลอกบึงและคลองรอบเมืองต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2526 มีการปรับปรุงบึงปลาอุทัยออกเป็น 2 ส่วนคือ

1) ส่วนที่เป็นน้ำได้สูบน้ำจากคลองรอบเมืองเข้าบึงปลาอุทัยจนเต็ม ประมงจังหวัดร้อยเอ็ดได้นำปลามาปล่อยและกำหนดให้เป็นเขตหวงห้ามจับสัตว์น้ำ

2) ส่วนที่เป็นดินหรือเกาะในบึงได้แบ่งเป็น 3 เกาะ คือ

2.1) เกาะใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางบึงปลาอุทัยได้ปรับปรุงให้เป็นสวนสุขภาพและที่พักผ่อนหย่อนใจ มี “พระพุทธรูปโตมมมงคลศา สดา สิริพัฒนาบึงปลาอุทัย” ประดิษฐานเด่นเป็นสง่า เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองร้อยเอ็ดและคนทั่วไป

2.2) เกาะที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเกาะใหญ่ เป็นเกาะที่พูนดินสูงกว่าเกาะอื่น ๆ และได้ัญเชิญเสาหลักเมืองมาประดิษฐานที่ศาลหลักเมืองอันเป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด

2.3) เกาะเล็กที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเกาะใหญ่ มีสะพานคอนกรีตเชื่อมระหว่างเกาะใหญ่และเกาะเล็ก มีศาลาพักผ่อนหย่อนใจเรียกว่า “ศาลาวรรณศิลป์”

ในปี พ.ศ. 2539-2542 มีการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณเกาะกลางบึงพลาญชัย และบริเวณรอบนอกบึงพลาญชัยตลอดแนวถนนสุนทรเทพกิจจาร์ักษ์เป็นเขื่อนคอนกรีตยื่นลงไป ในน้ำและสร้างทางเดินออกกำลังกาย โดยได้รับงบประมาณจากกรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทย และเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดได้ก่อสร้างศาลากลางน้ำห่างจากเกาะไปทางทิศเหนือและทิศตะวันออกของเกาะใหญ่ รวมระยะทาง 72 เมตร เป็นศาลากลางน้ำทรงเก้าเหลี่ยม เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 9 เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบในวันที่ 5 ธันวาคม 2542

ในปัจจุบันบึงพลาญชัยเป็นสถานที่ท่องเที่ยวประจำจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายทั้งกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมนันทนาการ และเป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น งานประเพณีบุญผะเหวด งานประเพณีสงกรานต์ งานบุญซำฮะสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง งานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา งานประเพณีออกพรรษา กวนข้าวทิพย์ งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง งานประเพณีสมมน้ำคืนเพ็งเส็งประทีป เป็นต้น

4.4 การระบุดังประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม และเก็บรวบรวมข้อมูลหัตถ์ภูมิและข้อมูลปฐมภูมิที่ได้กล่าวมาในข้างต้นและนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการระบุดังประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลและองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ก่อนที่จะดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป ซึ่งสามารถจำแนกองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 3 องค์ประกอบ ดังนี้

4.4.1 องค์ประกอบวัฒนธรรมด้านกายภาพ

4.4.2 องค์ประกอบวัฒนธรรมด้านสังคมและวัฒนธรรม

4.4.3 องค์ประกอบวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์

การระบุดังประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมข้างต้นใช้วิธีการอธิบายถึงข้อมูลขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมและจัดทำแผนที่กายภาพตามสาระสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

4.4.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านกายภาพ

4.4.1.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน การตั้งถิ่นฐานตามแหล่งน้ำใกล้วัด เป็นการตั้งถิ่นฐานในระยะแรกของชุมชนเกิดขึ้นบริเวณบึงพลาญชัยและบริเวณโดยรอบวัดบึงพระลานชัย เพื่อใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภค ซึ่งสะท้อนถึงวิถีการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ต่อเมื่อประชากรหนาแน่นขึ้นชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นส่งผลต่อการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและเส้นทางการสัญจรในชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางการสัญจร ได้แก่ ถนนเทวภิบาล ถนนปัทมานนท์ ถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ ถนนผดุงพานิช และถนนสุริยเดชบำรุง ซึ่งก่อให้เกิดเป็นชุมชนย่านการค้าที่สำคัญภายในเขตเมืองเก่าร้อยเอ็ด

4.4.1.2 ลักษณะเด่นด้านสถาปัตยกรรม

1) สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะเด่นในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1.1) อาคารไม้แบบท้อถิ่น โดยมีลักษณะเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น และอาคารครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น โทนสีภายนอกของอาคารเป็นสีขาว และสีน้ำตาล

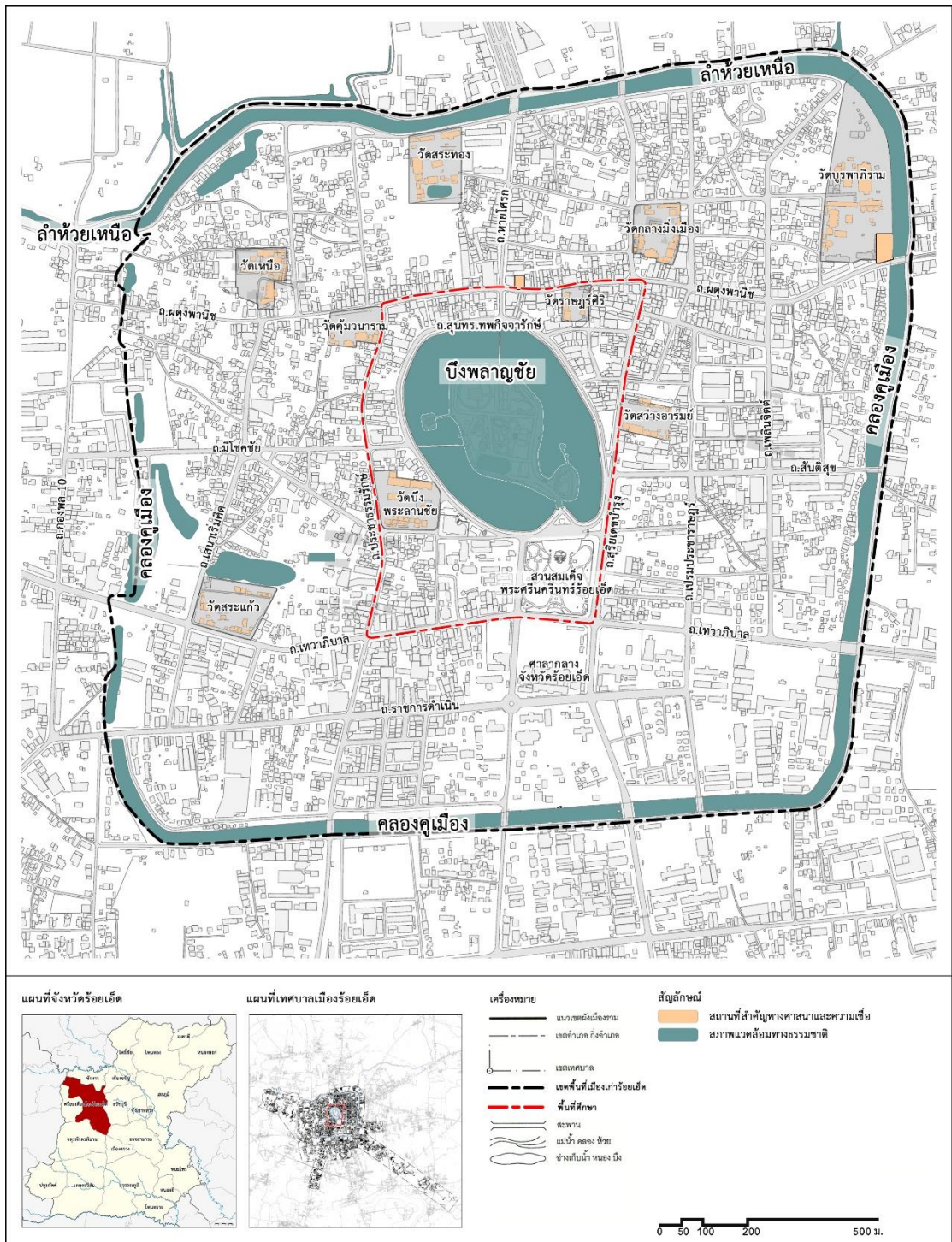
1.2) เรือนแถวไม้แบบท้อถิ่น โดยมีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ 1-2 ชั้น และเรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น โทนสีภายนอกของอาคารเป็นสีขาวและสีน้ำตาล

1.3) ตึกแถวแบบท้อถิ่น โดยมีลักษณะเป็นตึกแถว 1-3 ชั้น ก่ออิฐฉาบปูนโทนสีภายนอกของอาคารเป็นสีขาว สีครีม สีเหลืองอ่อนและสีน้ำตาล

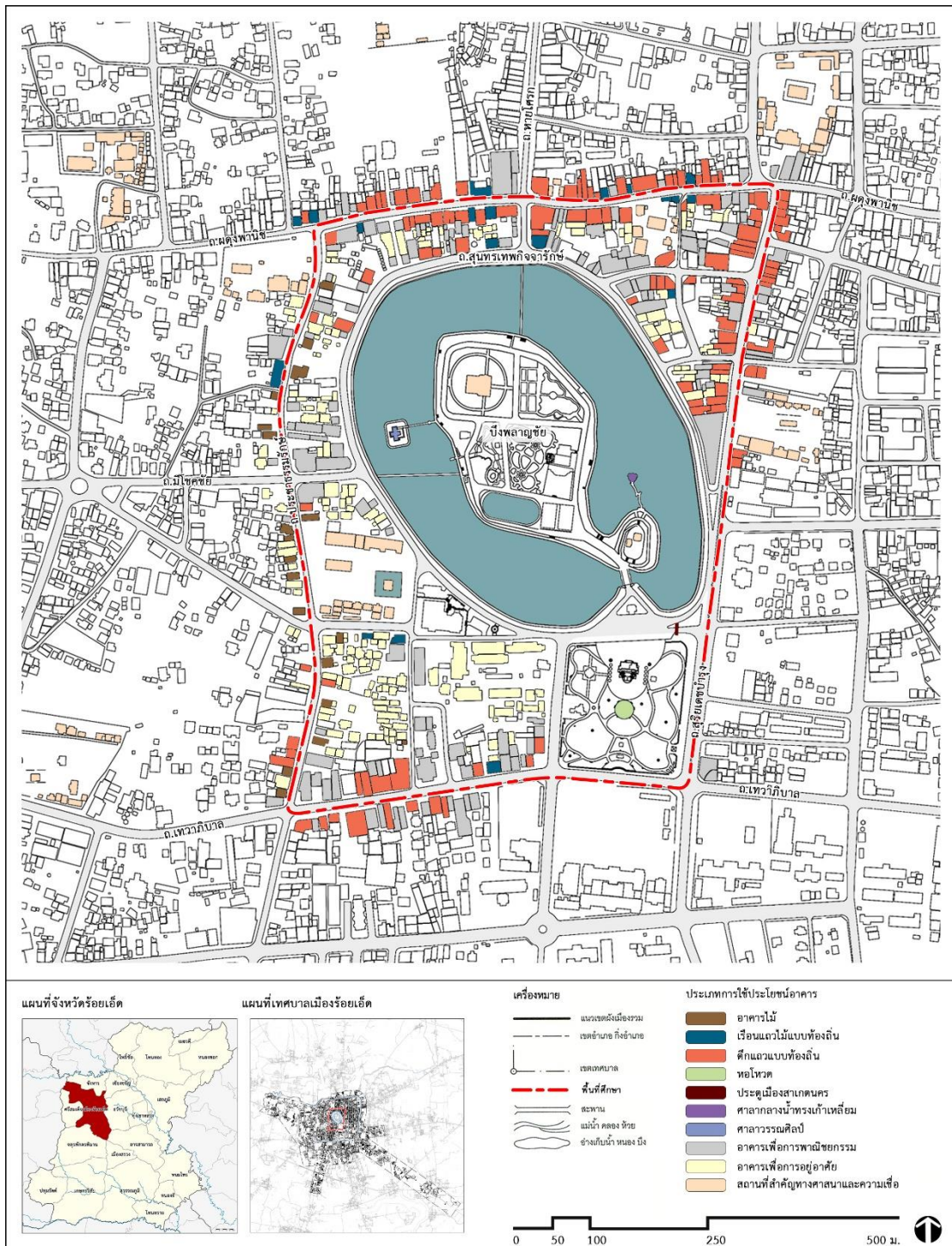
2) สถาปัตยกรรมที่เป็นองค์ประกอบในภูมิทัศน์ประเภทอื่น ๆ ได้แก่ หอโหวดที่จำลองรูปแบบจากโหวดซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นถิ่นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ประตูเมืองสาเกตนครที่จำลองรูปแบบจากประตูเมืองสาเกตนครในสมัยโบราณ ศาลากลางน้ำทรงเก้าเหลี่ยมและศาลาวรรณศิลป์

4.4.1.3 เส้นทางการสัญจร ได้แก่ ถนนเทวภิบาล ถนนปัทมานนท์ ถนนผดุงพานิชและถนนสุริยเดชบำรุงที่เป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด และถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ที่เป็นเส้นทางโดยรอบบึงพลาญชัยที่เกิดขึ้นจากการขุดลอกบึงพลาญชัยในอดีต

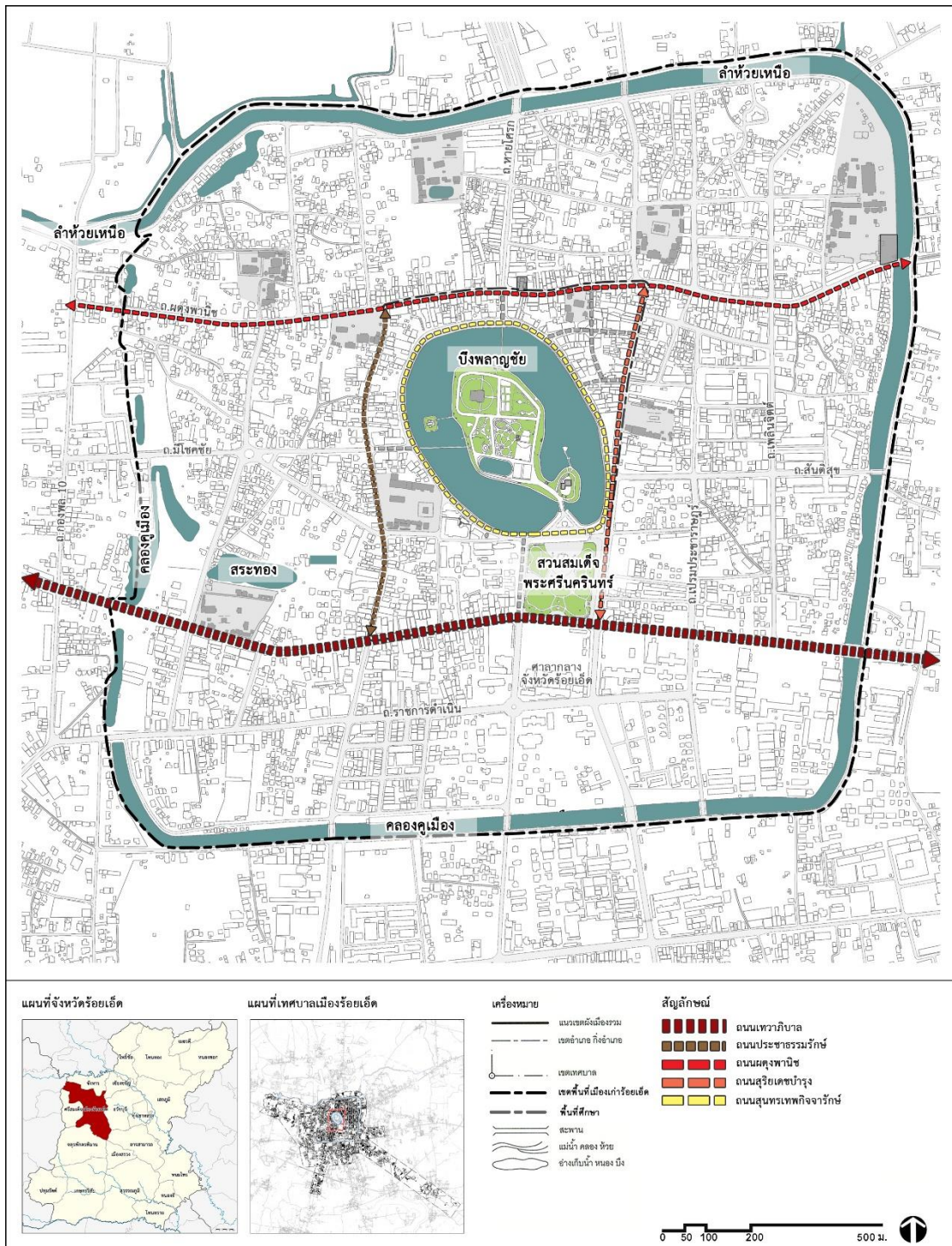
4.4.1.4 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง ได้แก่ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด และบึงพลาญชัยที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานและเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ บึงพลาญชัยยังเป็นศูนย์รวมกิจกรรมของเมือง เช่น กิจกรรมทางวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมนันทนาการ และพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ

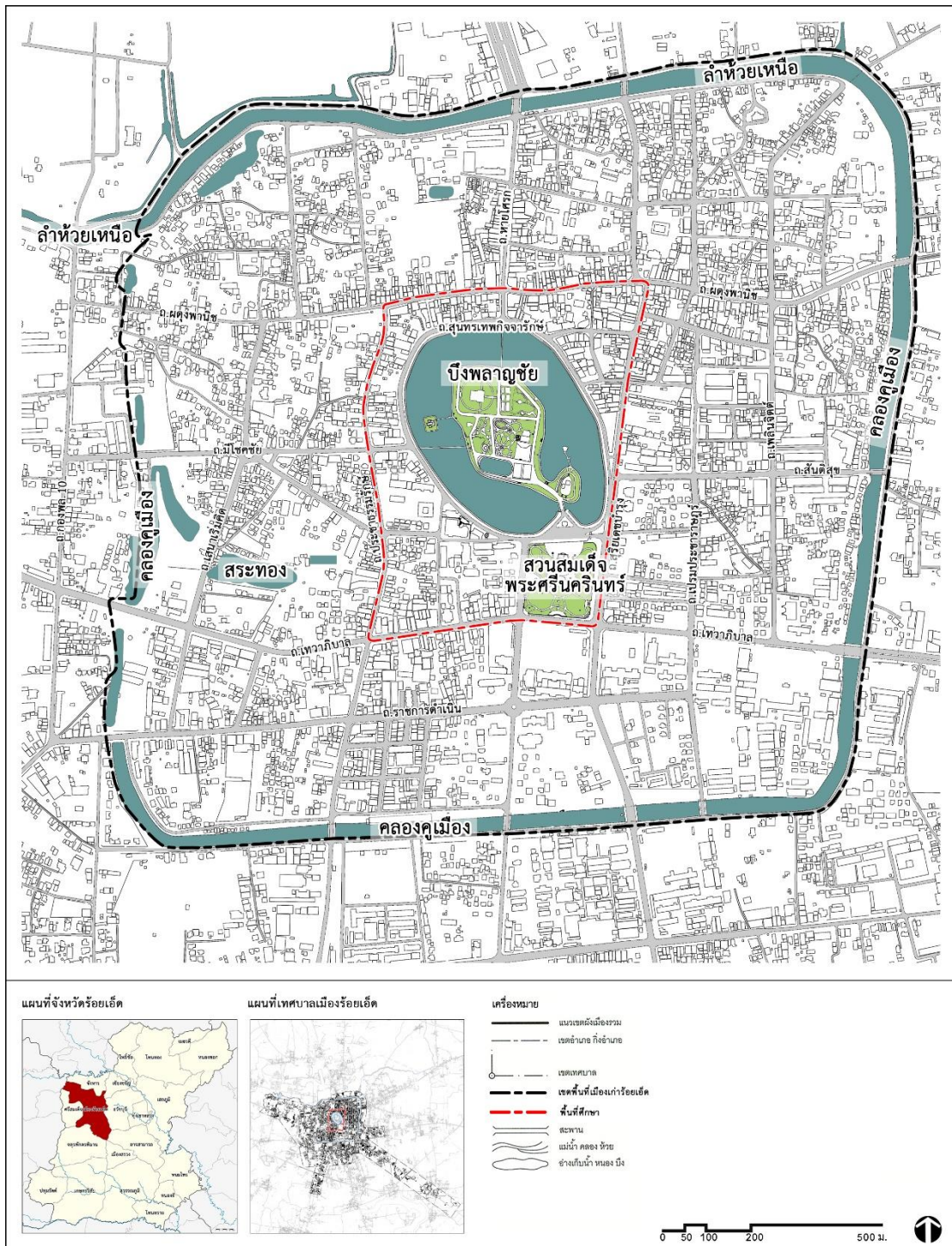
รูปที่ 47 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านการตั้งถิ่นฐาน

รูปที่ 48 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรม

รูปที่ 49 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านเส้นทางสัญจร

รูปที่ 50 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง

4.4.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคมและวัฒนธรรม

4.4.2.1 ชชาติพันธุ์ ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยตั้งอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ และศูนย์รวมกิจกรรมของเมือง ทำให้เกิดเป็นแหล่งที่รวบรวมของกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนาและความเชื่อ ซึ่งสามารถจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดังนี้

1) กลุ่มไทย-ลาว เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มไทย-ลาว หรือทั่วไปเรียกว่า “ชาวอีสาน”

2) กลุ่มไทย-จีน ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกที่คุ้มวัดคุ้มวรารามบริเวณถนนผดุงพานิช และถนนสุริยะเดชบำรุง เป็นต้น ชาวจีนจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามแนวเส้นทางคมนาคม เพื่อใช้ในการประกอบกิจการค้าขายซึ่งทำให้บริเวณถนนผดุงพานิช และถนนสุริยะเดชบำรุง กลายเป็นย่านการค้าที่เก่าแก่ของเมืองร้อยเอ็ด

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่มีมาตั้งแต่การก่อตั้งเมืองร้อยเอ็ด และโยกย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดร้อยเอ็ดในภายหลังที่สำคัญ เช่น กลุ่มไทย-เขมร, กลุ่มไทย-ส่วย กลุ่มภูไท หรือผู้ไทย กลุ่มไทยย้อ กลุ่มไทย-ญวน และกลุ่มไทย-แขก เป็นต้น

4.2.3.2 ภาษาถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) ภาษาถิ่น ผู้คนจะใช้ภาษาอีสานเป็นภาษาถิ่นในการสื่อสารระหว่างกัน

2) โหวด เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด

3) ผ้าไหมลายสาเกตุ เป็นผ้าไหมที่ประกอบด้วยลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ในการทอผ้าไหมของจังหวัดร้อยเอ็ด

4.4.2.3 ศาสนาและความเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญคู่กับชาวร้อยเอ็ดมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะเป็นสิ่งที่สร้างขวัญกำลังใจให้กับชุมชน เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกและวิถีชีวิตของชาวร้อยเอ็ดที่สืบเนื่องมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

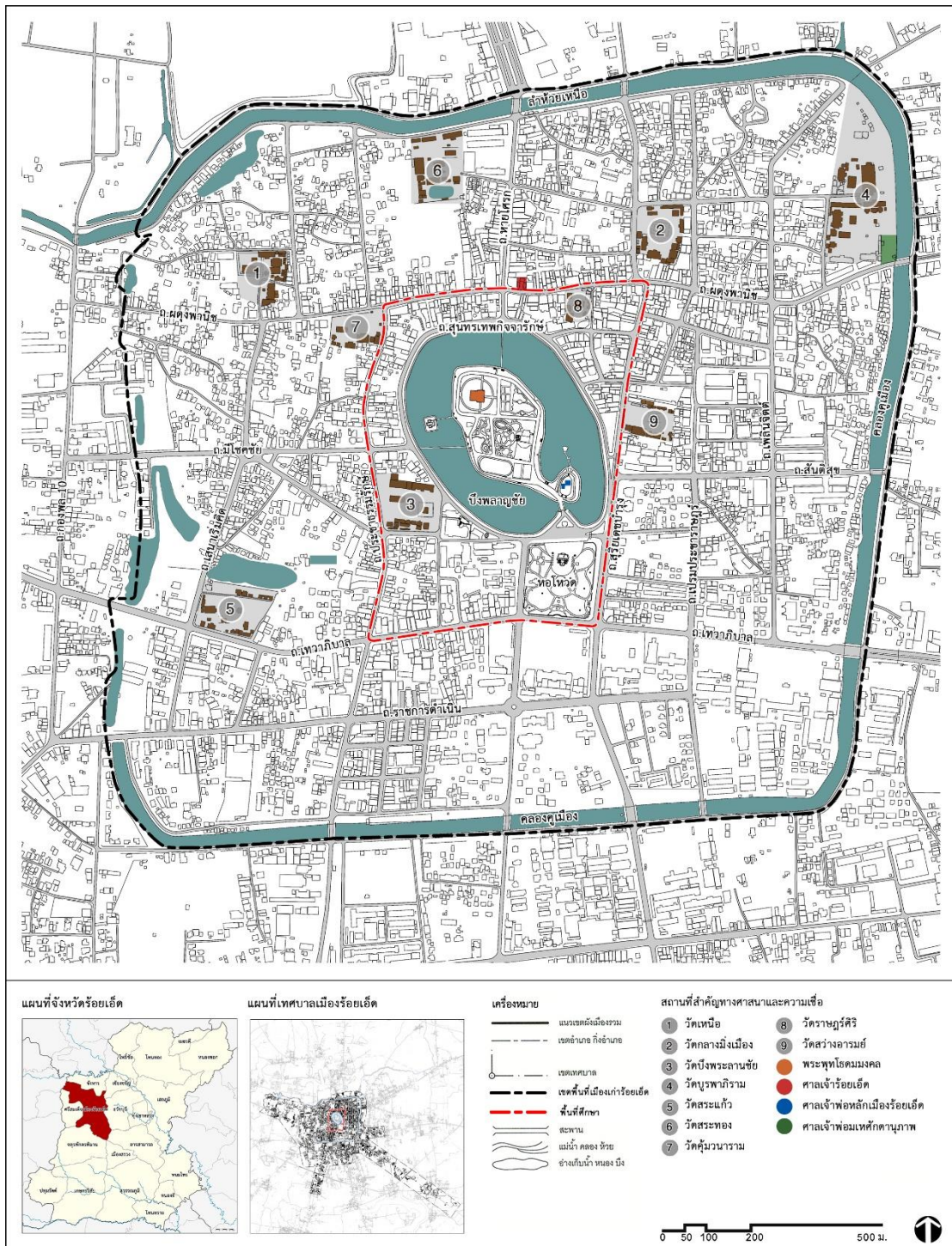
1) ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ชาวเมืองร้อยเอ็ดส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาและสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน ส่งผลให้ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแยกไม่ออก ก่อให้เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่ชุมชนได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา

2) ความเชื่อเรื่องผีมหัศจรรย์หลักเมือง เจ้าพ่อมหศักดิ์กานูภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเมืองร้อยเอ็ดเคารพนับถือสืบทอดมาแต่ครั้งบรรพกาลเพราะเชื่อว่าองค์มหัศจรรย์เป็นสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษยังคงคอยให้การปกครอง คุ้มครอง ดูแลลูกหลานชาวเมืองร้อยเอ็ดให้มีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข

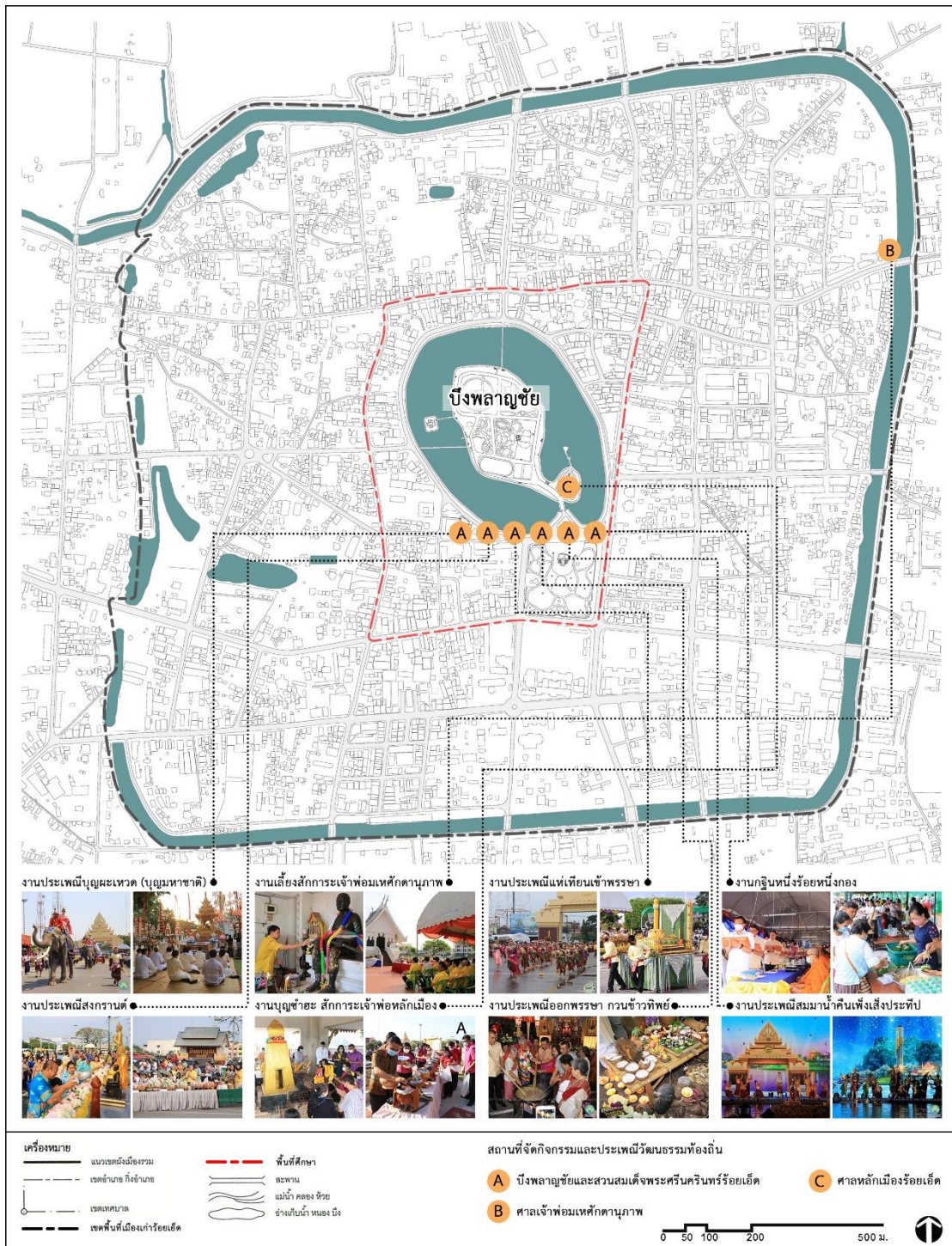
4.4.2.4 สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ ได้แก่ วัดบึงพระลานชัย ศาลเจ้าร้อยเอ็ด ศาลหลักเมืองร้อยเอ็ด และพระพุทโธดมมงคลศาสดา สิริพัฒนาบึงปลาญชัยร้อยเอ็ด

4.4.2.5 ประเพณีและวัฒนธรรม การสืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีฮีตสิบสองหรืองานทำบุญประจำเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือนที่เกี่ยวข้องกับหลักทางพุทธศาสนา ที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษซึ่งยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันที่แสดงออกถึงวิถีการดำเนินชีวิต ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชน และความเจริญงอกงามของสังคมก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีบุญผะเหวด ประเพณีสงกรานต์ งานสักการะเจ้าพ่อมเหศักดิ์ดานุภาพ งานบุญข้าชะสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษากวนข้าวทิพย์ งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง ประเพณีสมมาน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป เป็นต้น ซึ่งสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมอยู่บริเวณบึงปลาญชัย สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดและถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์

รูปที่ 51 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ

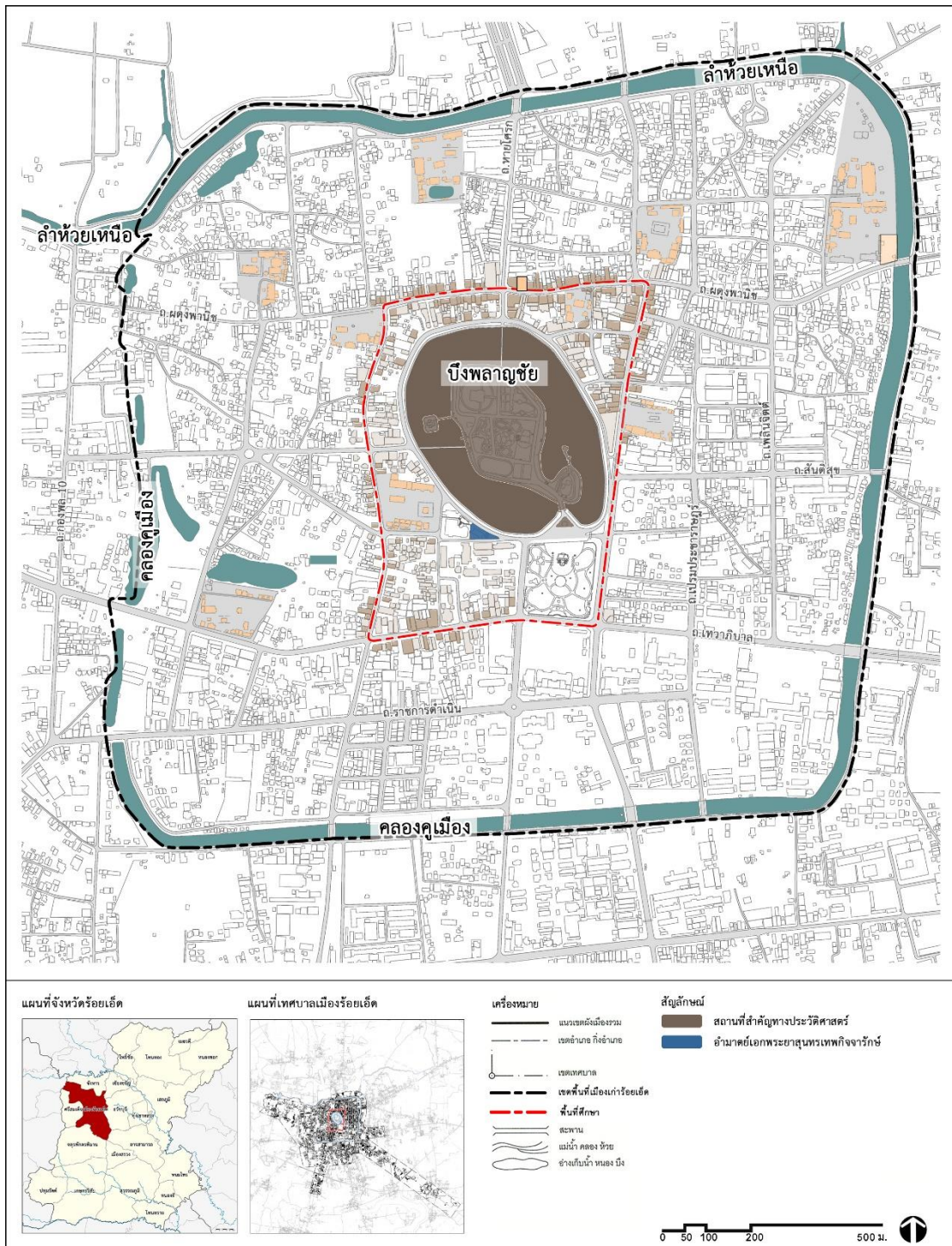
รูปที่ 52 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านวัฒนธรรมและสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

4.4.3 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์

4.4.3.1 ประวัติศาสตร์ จากสภาพแวดล้อมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นที่ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตและการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด ซึ่งปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ร่องรอยการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ช่วงก่อนประวัติศาสตร์ และสันนิษฐานว่าน่าจะมีการใช้ประโยชน์พื้นที่มากขึ้นในช่วงสมัยทวารวดีซึ่งปรากฏร่องรอยการจัดการพื้นที่ทางกายภาพ โดยการขุดหรือปรับขยายคูน้ำคันดินลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมน เพื่อสนองต่อวิถีการดำรงชีวิตที่แสดงออกถึงการกระทำของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ซึ่งยังคงปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์

4.4.3.2 อนุสรณ์สถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ อนุสรณ์สถานอำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ และบึงปลาช้อยที่เป็นบึงน้ำธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิต การตั้งถิ่นฐาน และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด สั่งให้ทำการขุดลอกบึงปลาช้อยซึ่งใช้เวลาในการขุดลอกอยู่ 2 ปี ซึ่งมีชาวบ้านมาร่วมขุดลอกบึงปลาช้อยถึง 40,000 คน โดยนำดินที่ขุดขึ้นมาได้มาถมเป็นเกาะกลางบึงปลาช้อยและถมเป็นถนนโดยรอบบึง ต่อมาเพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านจึงได้ตั้งชื่อว่าถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ และสร้างอนุสรณ์สถานอำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ ไว้ ณ บริเวณเกาะกลางบึงปลาช้อย

รูปที่ 53 แผนที่แสดงองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์

4.5 การระบุประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม แปลความหมายข้อมูลด้านภูมิทัศน์ วัฒนธรรมและการระบอบองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมนำมาสู่ขั้นตอนการระบุประเภทของภูมิทัศน์ วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

การจำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามเกณฑ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งได้จำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็นประเภท ๆ ด้วย เกณฑ์ที่แตกต่างกันไป ดังนี้

- 1) จากคณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee)
- 2) จากหน่วยงานบริการอุทยานแห่งชาติ (National Parks Service) ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับชาติของสหรัฐอเมริกาที่ดูแลเรื่องการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางธรรมชาติซึ่งรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรม
- 3) จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

จากเกณฑ์ข้างต้นการระบุประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมใช้หลักการจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งจำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามความเข้มข้นของการจัดการของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบภูมิทัศน์นำวัฒนธรรมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท ภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะนี้มนุษย์มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์น้อยมาก เนื่องจากข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ทำให้การดำเนินชีวิตต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้น มนุษย์จึงเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศของพื้นที่นั้น ๆ ทั้งในเรื่องการตั้งถิ่นฐานและวิถีการดำเนินชีวิต

2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบภูมิทัศน์ที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะนี้มีการปรับสภาพภูมิประเทศเพื่อสนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิต เนื่องจากชุมชนมีพัฒนาการมากขึ้นใช้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในการจัดการสภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังให้คุณค่าต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่อยู่ดั้งเดิม

3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะนี้พบเห็นได้ทั่วไปจากเมืองต่าง ๆ เนื่องจากมนุษย์มีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานมีการปรับสภาพภูมิประเทศเพื่อให้ตอบสนองต่อการดำเนินชีวิต ชุมชนมีการขยายตัว

มากขึ้น ชุมชนมีการแก้ไขปัญหาและการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดด้วยความรู้และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มขีดจำกัดการรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายมากขึ้น

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย สามารถระบุประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ตรงกับ ภูมิทัศน์ที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมกิ่งเมืองกิ่งชนบท ซึ่งปรากฏให้เห็นจากบึงปลาญชัยที่เป็นบึงธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานก่อให้เกิดการจัดการพื้นที่ทางกายภาพเพื่อตอบสนองต่อวิถีการดำรงชีวิต ผลลัพธ์จากการจัดการดังกล่าวก่อให้เกิดวัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิต สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนยังคงปฏิบัติต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมการใช้ชีวิตที่ผูกพันบึงปลาญชัยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก่อให้เกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม

บทที่ 5
การประเมินคุณค่าและการวิเคราะห์สถานการณ์ ประเด็นปัญหา และอุปสรรค
ในการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

ในบทนี้จะกล่าวถึงการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม การวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพ และประเด็นปัญหาที่ส่งผลต่อพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอู๋ชัย โดยผลจากการวิเคราะห์ที่ได้นี้จะนำไปสู่การทำข้อสรุปและเสนอแนะแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

5.1 การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในรูปแบบใด เพื่อจะได้วางแผนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างถูกต้อง โดยไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่และไม่ทำให้คุณค่าด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ลดน้อยลงจากการสูญสลายประกอบและระบุประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยประยุกต์ใช้วิธีการจาก กฎบัตรเบอร์รัว (The Burra Charter) ซึ่งบัญญัติขึ้นโดย Australia ICOMOS ได้จำแนกประเภทของคุณค่าออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

5.1.1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) เป็นพื้นฐานของคุณค่าในทุก ๆ ด้าน สถานที่ใด ๆ จะมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ก็ต่อเมื่อสถานที่นั้นมีอิทธิพลหรือได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์หรือบุคคลในช่วงใดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์

5.1.2) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value) ที่สามารถรับรู้จากประสาทสัมผัสทุก ๆ ด้าน เช่น รูปทรง ขนาด สี ผิวสัมผัสและวัสดุ ที่ประกอบขึ้นเป็นกายภาพของสถานที่ทางประวัติศาสตร์

5.1.3) คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value) หมายถึงรวมถึงคุณค่าด้านการศึกษา คุณค่านี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ความหายากและการที่สถานที่นั้นสามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลในอนาคตได้

5.1.4) คุณค่าด้านสังคม (Social Value) สถานที่ที่มีคุณภาพสามารถสื่อให้เห็นถึงความเชื่อ การเมือง ชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมความเชื่อของกลุ่มชนหรือชนกลุ่มน้อย

ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1.1 คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยทุกองค์ประกอบล้วนมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐาน ตัวอย่างองค์ประกอบที่มีความโดดเด่นทางด้านนี้ เช่น

5.1.1.1 สถาปัตยกรรม เช่น เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น และตึกแถวแบบท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่บริเวณย่านชุมชนพาณิชย์กรรมเก่าซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต และพัฒนาการของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

5.1.1.2 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง เช่น บึงพลาญชัยซึ่งเป็นบึงน้ำธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญที่พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด สั่งให้ทำการขุดลอกบึงพลาญชัย โดยดำเนินการอยู่ 2 ปี มีชาวบ้านมาร่วมขุดลอกบึงถึง 40,000 คน โดยดินที่ขุดขึ้นมาได้นำมาถมเป็นถนนโดยรอบบึง ตั้งชื่อถนนเป็นเกียรติแก่ท่านชื่อว่า “ถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์”

5.1.1.3 เส้นทางสัญจร เช่น ถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ที่เป็นเส้นทางโดยรอบบึงพลาญชัยที่เกิดขึ้นจากการขุดลอกบึงพลาญชัยในอดีต, ถนนผดุงพานิช และถนนสุริยเดชบำรุงที่เป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งทั้งสองฝั่งถนนยังคงปรากฏสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่า เช่น เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น และตึกแถวแบบท้องถิ่น

5.1.1.4 สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ เช่น วัดบึงพระลานชัยที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐาน, ศาลเจ้าร้อยเอ็ดที่เป็นศูนย์กลางของจิตวิญญาณของชุมชนชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด

5.1.2 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ โดยคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์เป็นคุณค่าที่รับรู้ได้จากลักษณะทางกายภาพของสถานที่ต่าง ๆ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยที่มีคุณค่าด้านนี้ เช่น

5.1.2.1 สถาปัตยกรรม เช่น หอโหวดที่เป็นจุดหมายตาของเมืองและเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยจำลองรูปแบบจากโหวดที่เป็นเครื่องดนตรีพื้นถิ่นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่นและตึกแถวแบบท้องถิ่นบริเวณย่านชุมชนพาณิชย์กรรมเก่าที่มีเอกลักษณ์ ศาลากลางน้ำทรงเก้าเหลี่ยมและศาลาวัฒนธรรมศิลป์ที่ตั้งอยู่กลางบึงพลาญชัย และประตูเมืองสาเกตนครซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งได้จำลองตามแบบประตูเมืองสาเกตนครในสมัยโบราณ

5.1.2.2 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง เช่น สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดที่เป็นที่ตั้งของหอโหวดที่เป็นจุดหมายตาของเมือง และบึงพลาญชัยที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด มีลักษณะเป็นบึงน้ำที่เกิดตามธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ รมรื่น มีทัศนียภาพ

ที่สวยงาม ซึ่งบึงปลาอุทัยเป็นที่ตั้งของศาลหลักเมืองร้อยเอ็ด โดยพื้นที่เปิดโล่งทั้ง 2 แห่ง นี้ได้ล้อมรอบไปด้วยพืชพรรณนานาชนิดที่สร้างความร่มรื่นและสร้างความโดดเด่นให้แก่พื้นที่

5.1.2.3 เส้นการสัญจร เช่น ถนนผดุงพานิช และถนนสุริยเดชบำรุง ซึ่งเป็นเส้นทางที่ผ่านย่านชุมชนพาณิชยกรรมเก่าที่มีเอกลักษณ์ ถนนสุนทรเทพกิจจากรักษ์เป็นเส้นทางโดยรอบบึงปลาอุทัยที่มีความร่มรื่นด้วยการปลูกต้นไม้หลาก และพืชพรรณชนิดอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดทัศนียภาพที่สวยงามซึ่งทำให้เกิดลักษณะที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของถนนสายนี้ นอกจากนี้ ถนนสุนทรเทพกิจจากรักษ์ ยังเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการจัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.1.2.4 สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ เช่น วัดบึงพระลานชัยเป็นที่ตั้งของหอพระไตรปิฎกที่ตั้งอยู่กลางสระชัยมงคล และพระพุทธรูปมณฑลศาสดา สิริพัฒนาบึงปลาอุทัยร้อยเอ็ดที่ประดิษฐานยื่นเด่นเป็นสง่าที่เกาะกลางบึงปลาอุทัย

โดยองค์ประกอบที่มีคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์นี้ ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความประทับใจและทำให้สามารถจดจำพื้นที่เหล่านั้นได้

5.1.3 คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏในรูปแบบรูปธรรมและนามธรรมที่มีคุณค่าทางด้านนี้ ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานจากลักษณะภูมิประเทศที่มีความเหมาะสม และการจัดการพื้นที่ทางกายภาพเพื่อสนองต่อการในการดำเนินชีวิต สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดที่ตั้งอยู่บริเวณบึงปลาอุทัยที่เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์สัตว์น้ำท้องถิ่นจากแม่น้ำโขง ชี มูล หอโหวดซึ่งเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดและบึงปลาอุทัยที่เป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่สามารถส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นให้แก่สมาชิกในชุมชนและผู้มาเยือนได้มีประสบการณ์รับรู้และเข้าใจ วัดบึงพระลานชัยที่เป็นแหล่งโบราณคดีที่ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ คือ ใบเสมาหินทรายสีแดงศิลปะแบบทวารวดีที่สามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลในอนาคต

5.1.4 คุณค่าด้านสังคม องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏออกมาในรูปแบบของรูปธรรมที่มีคุณค่าด้านนี้ ได้แก่ วัดบึงพระลานชัย พระพุทธรูปมณฑลศาสดา สิริพัฒนาบึงปลาอุทัยร้อยเอ็ด ศาลเจ้าร้อยเอ็ด และศาลหลักเมืองร้อยเอ็ดที่เป็นศูนย์กลางของจิตวิญญาณ วัฒนธรรม และความเชื่อของกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกัน สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดและบึงปลาอุทัยที่มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งศูนย์รวมกิจกรรมของเมืองทั้งกิจกรรมนันทนาการ การท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ส่วนองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏ

ออกมาในรูปแบบของนามธรรมที่มีคุณค่าด้านนี้ ได้แก่ งานประเพณีบุญผะเหวด งานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา งานประเพณีออกพรรษากวนข้าวทิพย์ งานประเพณีสมมาน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป การใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสาร ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำโหวด และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าไหมลายสาเกต

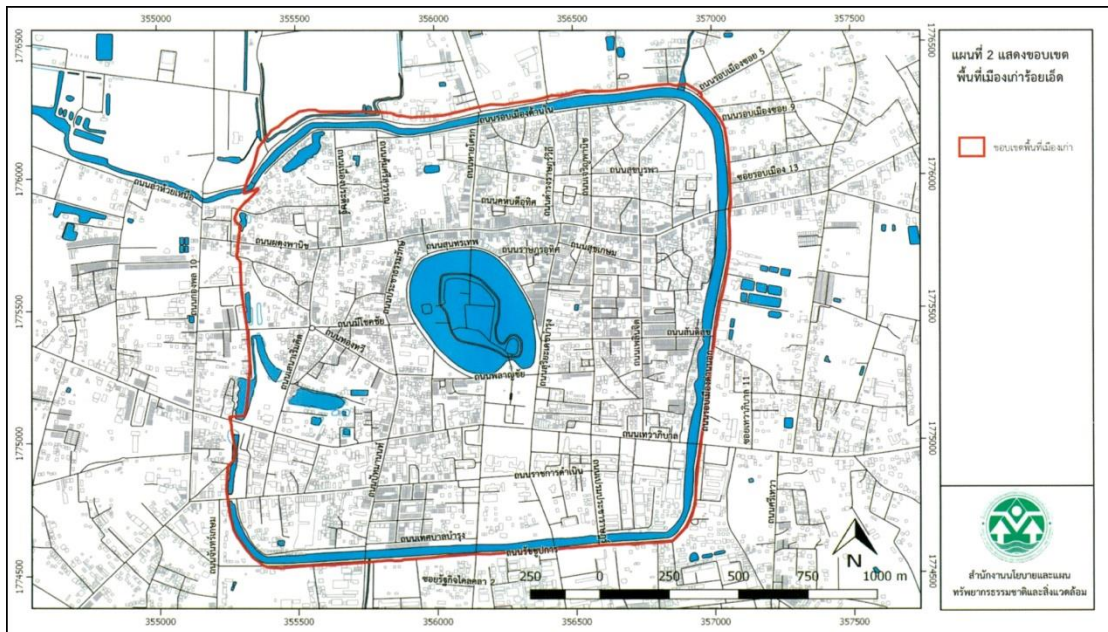
จากศึกษาข้อมูลด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ศึกษา การระบุงค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม การระบุประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม จากข้อมูลดังกล่าวนำไปสู่ขั้นตอนกระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพ และประเด็นปัญหาที่ส่งผลต่อพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย

5.2 สถานการณ์ปัจจุบันของพื้นที่ศึกษา

5.2.1 การประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด

5.2.1.1 การประกาศเขตพื้นที่ร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 13 สิงหาคมพ.ศ. 2563 เป็นพื้นที่เมืองเก่าเพื่อให้ร้อยเอ็ดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติตลอดไป โดยเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด มีเนื้อที่ทั้งหมด 3.01 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตตามแนวขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง ของกรมธนารักษ์ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563) ดังนี้

ทิศเหนือ	จดแนวขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง ด้านทิศเหนือ
ทิศตะวันออก	จดแนวขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง ด้านทิศตะวันออก
ทิศใต้	จดแนวขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง ด้านทิศใต้
ทิศตะวันตก	จดแนวขอบเขตกำแพงเมือง-คูเมือง ด้านทิศตะวันตก

รูปที่ 54 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่เมืองร้อยเอ็ด

ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563

5.2.1.2 การแบ่งเขตพื้นที่ภายในขอบเขตเมืองร้อยเอ็ด จากการประกาศเขตพื้นที่เมืองร้อยเอ็ดได้มีการแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning) ภายในขอบเขตเมืองร้อยเอ็ด ออกเป็น 5 พื้นที่ ดังนี้

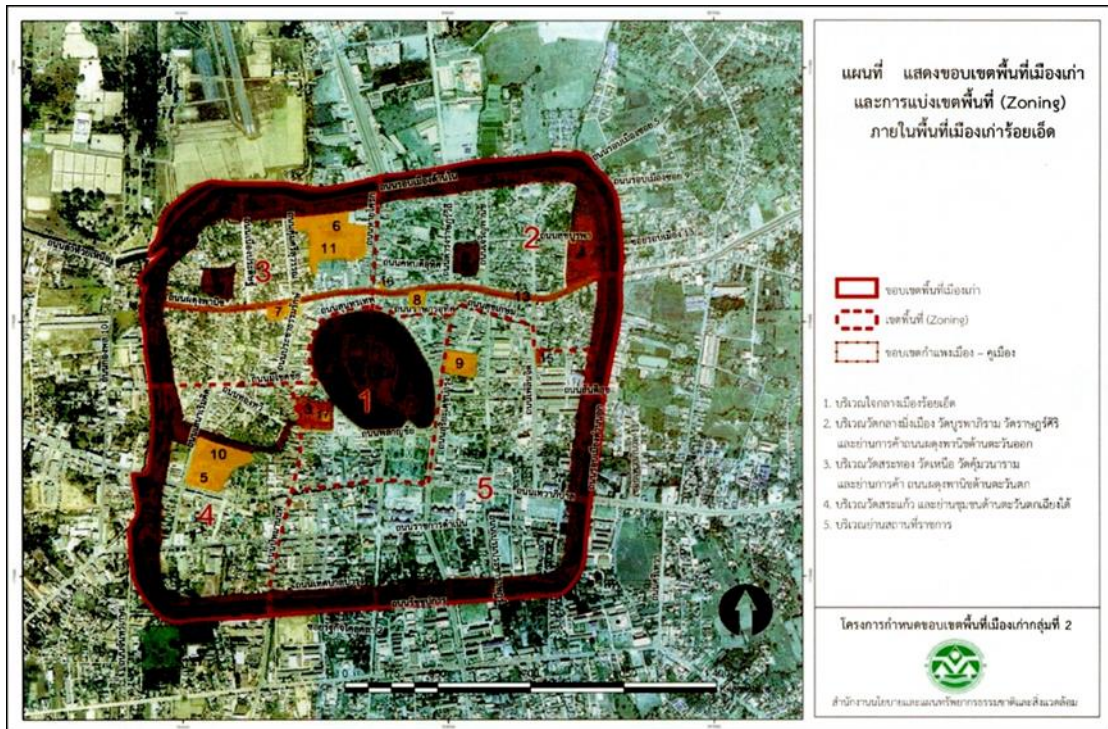
1) พื้นที่บริเวณใจกลางเมืองร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ศูนย์กลางเมืองร้อยเอ็ด ประกอบด้วย วัดบึงพระลานชัย สระชัยมงคล บึงพลาญชัย ศาลหลักเมือง สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ และอนุสาวรีย์พระยาสุนทรเทภกิจจารักษ์

2) พื้นที่บริเวณวัดกลางมิ่งเมือง วัดบูรพาภิราม วัดราชฎร์ศิริ และย่านการค้าถนนผดุงพานิชด้านตะวันออก ประกอบด้วย แนวกำแพงเมือง-คูเมืองทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วัดกลางมิ่งเมือง วัดบูรพาภิราม วัดราชฎร์ศิริ ย่านชุมชนโดยรอบวัด และย่านการค้าถนนผดุงพานิชด้านทิศตะวันออก

3) พื้นที่บริเวณวัดสระทอง วัดเหนือ วัดคุ้มวาราม และย่านการค้าถนนผดุงพานิชด้านตะวันตก ประกอบด้วย แนวกำแพงเมือง-คูเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วัดสระทอง วัดเหนือวัดคุ้มวาราม ย่านชุมชนโดยรอบวัด และย่านการค้าถนนผดุงพานิชด้านทิศตะวันตก

4) พื้นที่บริเวณวัดสระแก้ว และย่านชุมชนด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประกอบด้วยแนวกำแพงเมือง-คูเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดสระแก้วและย่านชุมชนโดยรอบวัด และย่านชุมชนด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้

5) พื้นที่บริเวณย่านสถานที่ราชการ ประกอบด้วย แนวกำแพงเมือง-คูเมือง ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ สถาบันการศึกษา และย่านชุมชนโดยรอบ

รูปที่ 55 แผนที่แสดงเขตพื้นที่ (Zoning) ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด
ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563

5.2.1.3 กรอบของกฎหมายในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงระเบียบ ข้อบังคับและกฎหมายหลายฉบับที่ครอบคลุมทุกมิติ เพื่อสร้างกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าร้อยเอ็ด ดังนี้

1) การบริหารจัดการ อาศัยอำนาจตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าแต่ละเมือง เพื่อกำหนดนโยบาย แผนงาน มาตรการและแนวทางเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และให้การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าดำเนินไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้ภาคเอกชนและประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติตลอดไป

2) การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อกำหนดให้พื้นที่เมือง

เก่าเป็นเขตอนุรักษ์และพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและสร้างความชัดเจนการพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพ บทบาท ความสำคัญในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางออกข้อบัญญัติหรือข้อบังคับควบคุมที่มีมาตรการปกป้องคุ้มครองพื้นที่เมืองเก่า

3) การอนุรักษ์โบราณสถานและสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญ อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในการปกป้องและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถาน โดยประกาศให้อาคารหรือสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญที่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ให้มีการขึ้นทะเบียนและประกาศเขตโบราณสถานรวมถึงโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้วก็สามารถขยายเขตที่ดินโบราณสถานให้มากขึ้นตามความเหมาะสม เพื่อสร้างพื้นที่คุ้มครองโบราณสถานที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4) การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2525 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างหรือพัฒนาเมืองหรือส่วนของเมืองขึ้นมาใหม่ หรือแทนเมือง หรือส่วนของเมืองที่ได้รับความเสียหาย ให้มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ มีการดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรมสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี หรือการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งภูมิประเทศที่งดงามหรือมีคุณค่าทางธรรมชาติ ซึ่งในภาพรวมจะมีบทบาทสำคัญมากต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวมในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระเบียบแบบแผน โดยผังเมืองรวมจะกำหนดกรอบการพัฒนาเมืองทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายการคมนาคมขนส่ง การสาธารณสุข ปลอดภัย เอาไว้อย่างกว้าง ๆ ส่วนผังเมืองเฉพาะจะเน้นรายละเอียดของแผนผังโครงการพัฒนาตลอดจนการกำหนดมาตรการอื่น ๆ เพื่อใช้ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและกิจกรรมที่ละเอียดกว่าผังเมืองรวม

5) การควบคุมการก่อสร้างและดัดแปลงอาคาร อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาคารและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกสร้างอาคารให้เมืองเกิดความเป็นระเบียบและมีความน่าอยู่ซึ่งย่อมทำให้ประชาชนส่วนรวมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจออกประกาศกระทรวงมหาดไทยและกฎกระทรวง เพื่อควบคุมรายละเอียดการก่อสร้าง ดัดแปลง เคลื่อนย้าย รื้อถอน ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคาร รวมถึงการกำหนดลักษณะ แบบ รูปทรง สัดส่วน เนื้อที่ ที่ตั้งของอาคาร ระดับ เนื้อที่ว่างภายนอกอาคาร หรือแนว

อาคาร และระยะหรือระดับระหว่างอาคารกับอาคารหรือเขตที่ดินของผู้อื่น หรือระหว่างอาคารกับถนน ทางเท้า หรือที่สาธารณะ มาตรการควบคุมเรื่องป้าย และที่ว่างริมแหล่งน้ำสาธารณะ

6) การควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสม อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่เมืองเก่าในรูปประกาศหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เอื้อต่อการนี้ได้

ผลจากการประกาศเขตพื้นที่ร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่เมืองเก่าเพื่อให้ร้อยเอ็ดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติตลอดไป สถานการณ์ของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยนั้นเกิดโอกาสในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม ดำรงรักษาคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้คงอยู่ยั่งยืนสามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังคนรุ่นต่อไป

5.3 การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ศึกษา

5.3.1 ศักยภาพของพื้นที่ศึกษาด้านกายภาพ

5.3.1.1 ชุมชนตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองเก่าร้อยเอ็ดที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด บึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมืองและเป็นสีเขียวขนาดใหญ่ของเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์

5.3.1.2 บึงพลาญชัยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานและวิถีการดำเนินชีวิต เป็นสถานที่สำคัญที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางวัฒนธรรม และเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์

5.3.1.3 การพัฒนาหอโหวดที่เชื่อมต่อกับบึงพลาญชัยนำมาซึ่งความคึกคักของผู้คนที่เข้ามาใช้งานในพื้นที่ชุมชน และนำมาซึ่งความคึกคักของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจตอบแทนแก่ชุมชน

5.3.2 ศักยภาพของพื้นที่ศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรม

5.3.2.1 ชุมชนตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองเก่าร้อยเอ็ดซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมการท่องเที่ยวในย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด และเป็นศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมืองที่มีความหลากหลาย เช่น พาณิชยกรรม กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางวัฒนธรรม กิจกรรมนันทนาการ และพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ

5.3.2.2 ประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ประเพณีบุญผะเหวด ประเพณีสงกรานต์ งานสัการะเจ้าพ่อ

มเหศักดิ์ตามภาพ งานบุญข้าชะสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษากวนข้าวทิพย์ งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง ประเพณีสมมาน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป เป็นต้น

5.3.3 ศักยภาพของพื้นที่ศึกษาด้านประวัติศาสตร์

5.3.3.1 ชุมชนยังคงปรากฏองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งในแบบรูปธรรมและนามธรรม เช่น สถาปัตยกรรม เส้นทางสัญจร สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วิธีการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

5.3.3.2 ชุมชนตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่าร้อยเอ็ดที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ตั้งแต่ช่วงก่อนประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าน่าจะมีการใช้ประโยชน์พื้นที่มากขึ้นในช่วงสมัยทวารวดี ซึ่งชุมชนยังปรากฏร่องรอยของคูน้ำคันดิน และองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานให้เห็นอย่างชัดเจน

5.4 การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาของพื้นที่ศึกษา

5.4.1 ปัญหาของพื้นที่ศึกษาด้านกายภาพ

5.4.1.1 เนื่องจากชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาชัยตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ย่านพาณิชย์กรรมศูนย์กลางเมือง ส่งผลให้ชุมชนมีปริมาณการจราจรที่หนาแน่น ปัญหาการจราจรทั้งสองฝั่งถนนบริเวณถนนผดุงพานิชและถนนสุริยเดชบำรุงที่ส่งผลทำให้การจราจรติดขัด ทางเดินเท้าถูกรุกล้ำจากการวางสิ่งกีดขวาง และการบริการระบบขนส่งสาธารณะที่จะเข้าถึงพื้นที่ศึกษายังไม่ครอบคลุม

5.4.1.2 ความทรุดโทรมของอาคารและสิ่งก่อสร้างที่ขาดการดูแลรักษา ส่งผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด ปัญหาสายไฟฟ้า สายสื่อสาร ป้ายโฆษณาและป้ายกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่บดบังทัศนียภาพและส่งผลกระทบด้านลบต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด

รูปที่ 56 ความทรุดโทรมของอาคารและสิ่งก่อสร้าง

5.4.1.3 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่งที่มีสภาพทรุดโทรมขาดการดูแลรักษาที่เหมาะสมส่งผลทำให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่สวยงาม มลพิษทางน้ำที่เกิดจากปัญหาน้ำน้ำเน่าเสียในบึงปลาชัย พืชพรรณต่าง ๆ ขาดการดูแลรักษา และปัญหาเกี่ยวกับปริมาณพื้นที่ลาดเชิงของ

ลานกิจกรรมบริเวณบึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดที่ส่งผลต่อสภาวะน้ำสลาย และทัศนียภาพของมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

5.4.1.4 การพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมการท่องเที่ยวบริเวณบึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดส่งผลให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปอาจทำให้สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้นเริ่มสูญหายหรือถูกลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดลง

รูปที่ 57 การพัฒนาสิ่งก่อสร้างบริเวณบึงพลาญชัย

5.4.2 ปัญหาของพื้นที่ศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรม

5.4.2.1 การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน สืบเนื่องจากการพัฒนาเมืองเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ทำวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงทำให้สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้นเริ่มสูญหายหรือถูกลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดลง

5.4.3 ปัญหาของพื้นที่ศึกษาด้านประวัติศาสตร์

5.4.3.1 สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เกิดการเปลี่ยนแปลงสืบเนื่องจากการพัฒนาหอโหวดที่เชื่อมต่อกับบึงพลาญชัยเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้นส่งผลให้เกิดการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อองค์ประกอบและลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

5.5 เหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

5.5.1 ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมดำรงอยู่

5.5.1.1 บึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมการใช้ชีวิต กิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมประเภทอื่น ๆ ที่สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม หรือ กิจกรรมประเภทอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่จะช่วยกระตุ้นให้ประชาชนได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม สร้างความภาคภูมิใจและจิตสำนึกรักถิ่นฐาน

5.5.1.2 ประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมา รวมถึงอาหาร การแต่งกาย ภาษา คติความเชื่อ และภูมิปัญญาที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ และส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ เกิดความรัก ความหวงแหนต่อมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้

5.5.1.3 ความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น โอกาสในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม รักษาคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้คงอยู่ยั่งยืน จากการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ด เพื่อให้เมืองเก่าร้อยเอ็ดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติตลอดไป

5.5.1.4 การป้องกันภัยคุกคามจากมนุษย์และธรรมชาติ โดยคณะกรรมการการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง สืบเนื่องมาจากการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดที่สามารถใช้อำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดระเบียบหรือระงับยับยั้งกิจกรรมการพัฒนาสิ่งก่อสร้างที่จะส่งผลกระทบต่อด้านลบหรือลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม

5.5.2 ปัจจัยที่ทำให้ให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเสื่อมสภาพลง

5.5.2.1 เนื่องจากชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยตั้งอยู่บริเวณย่านพาณิชยกรรมศูนย์กลางเมือง การพัฒนาในส่วนของเอกชนเพื่อรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตชุมชนและส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด

5.5.2.2 การพัฒนาในส่วนของเอกชนเนื่องจากสิ่งก่อสร้างในย่านเมืองเก่ามีข้อกำหนดต่อความต้องการใช้ประโยชน์สำหรับชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดการต่อเติมหรือการปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่โดยขาดการพิจารณาความเหมาะสมอาจเป็นการทำลายคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การปล่อยให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพอาคารและสิ่งก่อสร้างนั้นอาจส่งผลกระทบต่อหรือลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของมรดกทางสถาปัตยกรรมและมรดกทางวัฒนธรรม

5.5.2.3 การพัฒนาจากหน่วยงานของภาครัฐหรือท้องถิ่นที่อาจสร้างความขัดแย้งกับวิถีชีวิตชุมชนหรือความต้องการของคนในชุมชน เช่น การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยไม่มีมาตรการควบคุมอาจส่งผลกระทบต่อคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และการพัฒนาเมืองเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจการการท่องเที่ยวนั้นส่งผลให้เกิดการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อองค์ประกอบและลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

5.5.2.4 ขาดการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนเล็งเห็นถึงคุณค่า ตระหนักรู้และมีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่สามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังคนรุ่นต่อไป

5.6 สรุปการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

5.6.1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยนั้นจัดอยู่ในประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏให้เห็นจากบึงปลาญชัยที่เป็นบึงธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานก่อให้เกิดการจัดการพื้นที่ทางกายภาพเพื่อตอบสนองต่อวิถีการดำรงชีวิต ผลลัพธ์จากจัดการดังกล่าวก่อให้เกิดวัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิต สถาปัตยกรรม เส้นทางสัญจรและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ เกิดเป็นชุมชนที่รวบรวมกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันที่ก่อให้เกิดสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ ก่อให้เกิดชุมชนการค้าที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าเมืองร้อยเอ็ด ก่อให้เกิดวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่พึ่งพาอาศัยและผูกพันบึงปลาญชัยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตบนธรรมชาติแวดล้อมก่อให้เกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย

5.6.2 ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย

ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยในปัจจุบันได้มีการฟื้นฟูและส่งเสริมในการอนุรักษ์กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน การพัฒนาหอโหวดที่เชื่อมต่อกับบึงปลาญชัยนำมาซึ่งความคึกคักของผู้คนที่เข้ามาใช้งานในพื้นที่ชุมชน และนำมาซึ่งความคึกคักของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมการท่องเที่ยว การประกาศเขตพื้นที่ร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่เมืองเก่าเพื่อให้ร้อยเอ็ดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติตลอดไปทำให้ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยเกิดโอกาสในการอนุรักษ์และดำรงรักษาคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ปัญหาความทรุดโทรมของอาคารเก่าที่ส่งผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด การพัฒนาหอโหวดที่เชื่อมต่อกับบึงปลาญชัยเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรม

การท่องเที่ยวที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อองค์ประกอบและลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

จากการศึกษากระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิทำให้ทราบถึงองค์ประกอบ ประเภท คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและทราบถึงสถานการณ์ ปัญหา โอกาส อุปสรรคและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการในการจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบตามแบบแผน โดยจะนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ในการจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลานุชัยอย่างเหมาะสม คำนึงและพิจารณาถึงองค์ประกอบ และคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมต้องไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

บทที่ 6

การเสนอแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

จากการศึกษากระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิทำให้ทราบถึงองค์ประกอบ ประเภท คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและทราบถึงสถานการณ์ ปัญหา โอกาส อุปสรรคและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการในการดำเนินงานวิจัย โดยเนื้อหาในบทนี้จะเป็นการนำข้อมูลจากกระบวนการในข้างต้นมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันกับคุณลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย โดยผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

6.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ในการเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การนำข้อมูลการวิเคราะห์จากกระบวนการ SWOT Analysis ที่ระบุถึงศักยภาพ ปัญหา โอกาส และข้อจำกัดของพื้นที่ศึกษามาใช้เป็นฐานข้อมูลนำไปสู่กระบวนการในการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ในการเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ ศักยภาพ ปัญหา โอกาส และข้อจำกัด (SWOT Analysis)

ศักยภาพ (Strengths)	ปัญหา (Weakness)
<ul style="list-style-type: none">- ชุมชนตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองเก่าร้อยเอ็ดที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมือง- ชุมชนยังคงปรากฏองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งในแบบรูปธรรมและนามธรรม- บึงพลาญชัยเป็นศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมืองและเป็นพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่ของเมือง	<ul style="list-style-type: none">- ความทรุดโทรมของอาคารและสิ่งก่อสร้างที่ส่งผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อสภาพแวดล้อมของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด- สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อรองรับกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมการท่องเที่ยว- บึงพลาญชัยเกิดปัญหาน้ำเน่าเสียและพืชพรรณต่าง ๆ ขาดการดูแลรักษาที่เหมาะสม

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ ศักยภาพ ปัญหา โอกาส และข้อจำกัด (SWOT Analysis) (ต่อ)

ศักยภาพ (Strengths)	ปัญหา (Weakness)
<ul style="list-style-type: none"> - บึงพลาญชัยเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ - ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน 	<ul style="list-style-type: none"> - ป้ายโฆษณาและป้ายกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมและบดบังทัศนียภาพของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด
โอกาส (Opportunities)	ข้อจำกัด (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> - โอกาสในการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมทางสังคมประเภทอื่น ๆ - โอกาสในการอนุรักษ์และส่งเสริมคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม สืบเนื่องจากการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก้าร้อยเอ็ด - โอกาสในการป้องกันภัยคุกคามจากมนุษย์และธรรมชาติ สืบเนื่องมาจากการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก้าร้อยเอ็ด - โอกาสในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่จะช่วยสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจตอบแทนแก่ชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดมาตรการควบคุมการก่อสร้างใหม่และดัดแปลงอาคารเดิม - การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ของย่านชุมชนเมืองเก้าร้อยเอ็ด เนื่องจากอาคารเก่าที่มีข้อจำกัดต่อความต้องการใช้ประโยชน์สำหรับชีวิตประจำวัน - การพัฒนาเมืองเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตและภูมิทัศน์วัฒนธรรม - การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยไม่มีมาตรการควบคุมอาจส่งผลกระทบต่อด้านลบหรือลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

จากกระบวนการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการ SWOT Analysis ที่ระบุถึง ศักยภาพ ปัญหา โอกาส และข้อจำกัดของพื้นที่ศึกษา โดยการนำข้อมูลดังกล่าวมาสังเคราะห์เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ในการค้นหาแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบุคลากรที่มีความรู้และประสบการณ์มาช่วยเหลือให้การสนับสนุน เพื่อให้เกิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ

และบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

6.1.1 วัตถุประสงค์ระยะสั้น (Immediate Objective)

6.1.1.1 เพื่อค้นหาและระบุคุณค่า และความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยเป็นการระบุขอบเขตของพื้นที่ที่มีความสำคัญทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม สำหรับการวางแผนและดำเนินการรักษาคุณค่าและความสำคัญเพื่อประโยชน์ของการดำรงอยู่ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

6.1.1.2 เพื่อกำหนดระดับและขั้นตอนการดำเนินการอนุรักษ์ ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกันกับคุณลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ตามแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างเหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และบุคลากรที่มีความรู้และประสบการณ์มาช่วยเหลือให้การสนับสนุน

6.1.2 วัตถุประสงค์ระยะยาว (Development Objective)

6.1.2.1 เพื่ออนุรักษ์ และดูแลภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้ ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็นนามธรรมให้มีความยั่งยืนในฐานสมบัติของชุมชน เพื่อใช้เป็นทรัพยากรอันจะเป็นต้นทุนในการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

6.1.2.2 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม และรักษาคุณลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไว้ได้

6.1.2.3 เพื่ออนุรักษ์ และพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการใช้สอยร่วมสมัย สร้างประโยชน์สุขให้แก่ทุกคนที่อยู่อาศัยในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ไปยังคนรุ่นต่อไป

6.1.2.4 เพื่อกำหนดมาตรการควบคุมเพื่อการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

6.1.2.5 เพื่อสร้างแรงจูงใจ และสร้างจิตสำนึกตระหนักในคุณค่า และความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมแก่สมาชิกในชุมชน เพื่อรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ยั่งยืนสามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังคนรุ่นต่อไป

6.2 เป้าหมายในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การกำหนดเป้าหมายในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักในคุณค่า และความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมของตน ที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์

และการพัฒนาอย่างยั่งยืน สร้างประโยชน์สุขให้แก่ทุกคนที่อยู่อาศัยในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ไปยังคนรุ่นต่อไป โดยมีเป้าหมายความสำเร็จในการอนุรักษ์ และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ดังนี้

6.2.1 ความเข้าใจ และจิตสำนึก ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมของสมาชิกในชุมชน ซึ่งจะสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตามซึ่งจะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

6.2.2 ความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย วางแผนการอนุรักษ์ และการบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6.2.3 ชุมชนสามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สมาชิกในชุมชนตระหนักรู้ และมีจิตสำนึกที่จะรักษาปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ สืบสาน รักษา มรดกทางวัฒนธรรม และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ยั่งยืน และสามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ไปยังคนรุ่นต่อไป

6.2.4 ผู้คนอาศัยอยู่ในชุมชนของตนอย่างมีความสุข โดยการอนุรักษ์ และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะต้องสร้างประโยชน์สุขให้แก่สมาชิกทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

6.2.5 ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็นนามธรรม โดยการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะต้องรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน

6.3 แนวคิดการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอู๋ชัย

จากการศึกษากระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิทำให้ทราบถึงองค์ประกอบ ประเภท คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและทราบถึงสถานการณ์ ปัญหา โอกาสและอุปสรรคในการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม พบว่า องค์ประกอบและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดโอกาสในการอนุรักษ์และส่งเสริมคุณค่าสืบเนื่องจากการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ปัญหาความทรุดโทรมของอาคารเก่าที่ส่งผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อสภาพแวดล้อมของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด การพัฒนาหอโหวดที่เชื่อมต่อกับบึงปลาอู๋ชัยเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นส่งผลให้เกิดการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อองค์ประกอบและลดทอนคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ การ

เสนอแนะแนวความคิดการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่วางแผนมุ่งเน้นในการจัดการเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา และมุ่งเน้นในการจัดการเพื่อส่งเสริมคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสร้างแรงจูงใจ สร้างจิตสำนึกตระหนักในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ และการพัฒนาให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ดังนี้

6.3.1 การอนุรักษ์ และพัฒนาสภาพแวดล้อมของย่านชุมชนเก่า เพื่อกำหนดมาตรการควบคุม รูปแบบ วิธีการในการอนุรักษ์ และพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อรักษาคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรม และมรดกทางวัฒนธรรม

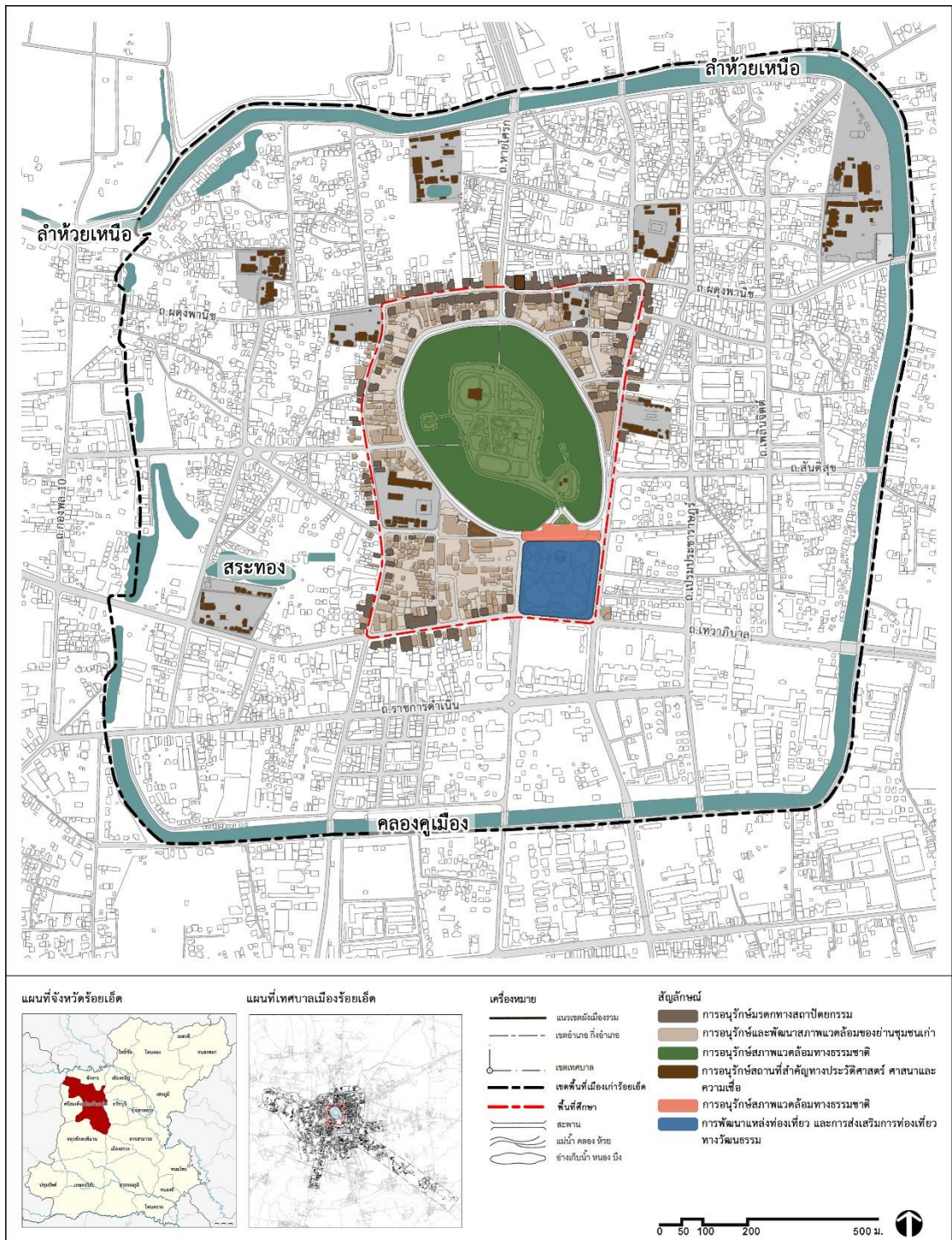
6.3.2 การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อกำหนดมาตรการ รูปแบบ และวิธีการในการอนุรักษ์ ปกป้อง พื้นฟูสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน

6.3.3 การอนุรักษ์สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และความเชื่อ เพื่อกำหนดมาตรการ รูปแบบ และวิธีการในการอนุรักษ์ เพื่อรักษาคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมและมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญของชุมชนที่มีคุณค่าทางจิตวิญญาณ และคุณค่าด้านการศึกษา

6.3.4 การปรับปรุง และพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรม เพื่อกำหนดรูปแบบ ทิศทางในการปรับปรุง และพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมในการรองรับกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพื่ออนุรักษ์ สืบสานส่งเสริม และธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังคนรุ่นต่อไป

6.3.5 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การจัดการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่จะสร้างโอกาสให้ทั้งประชาชนในท้องถิ่น และผู้มาเยือนได้มีประสบการณ์รับรู้ เข้าใจ ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นจะต้องสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจตอบแทนแก่ชุมชนท้องถิ่น

การเสนอแนวความคิดการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาช้อยนั้นจำเป็นต้องมีการพัฒนาแบบยั่งยืน จากความร่วมมือและบูรณาการจากหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ ด้านวิถีชีวิต ด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น ภายใต้กรอบของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่คำนึงและพิจารณาถึงองค์ประกอบ และคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรม

รูปที่ 58 แนวคิดการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัย

6.4 รูปแบบและวิธีการในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

จากการศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายและแนวคิดในการอนุรักษ์และการจัดการพื้นที่ ซึ่งสามารถกำหนดรูปแบบและวิธีการในการจัดการพื้นที่ได้ดังนี้

6.4.1 การอนุรักษ์ และการจัดการพื้นที่ที่มีองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม เช่น ลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ฯลฯ โดยการกำหนดรูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนในการจัดการที่เหมาะสมภายใต้กรอบแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถจำแนกแนวทางการอนุรักษ์และการจัดการได้ ดังนี้

1) การศึกษาและวิจัย (Study and Research) การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่นั้น ถือว่าเป็นขั้นตอนพื้นฐานในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม กล่าวคือต้องทำการศึกษาพื้นที่ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์เกี่ยวกับพื้นที่ในประเด็นต่าง ๆ ก่อนที่จะมีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรม

2) การดูแลรักษา (Maintenance) เป็นขั้นตอนแรกของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยการเฝ้าระวังและดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอให้อยู่ในสภาพที่มีความมั่นคงสมบูรณ์ และเรียบร้อย ซึ่งหากมีการเสื่อมสภาพก็สามารถทำการซ่อมแซมปรับปรุงได้ทันที

3) การรักษาให้คงสภาพ (Preservation) เป็นการรักษาให้คงสภาพอย่างที่เป็นอยู่ซึ่งเป็นวิธีการจัดการที่เหมาะสมที่สุดในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมทุกที่ร้าง และได้ขาดการใช้สอยร่วมสมัยของปัจจุบันไปแล้ว เพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของผู้คนในท้องถิ่นและผู้ที่มาศึกษา อีกทั้งยังไม่ควรทำการต่อเติมใด ๆ ลงไปเพราะอาจจะเป็นการบิดเบือนหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

4) การบูรณะ (Restoration) เป็นการซ่อมแซมและปรับปรุงให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมกลับมามีคุณค่า และมีรูปทรงเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต เพื่อรักษาบรรยากาศโดยรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญของชุมชน ตลอดจนรักษาจิตวิญญาณของชุมชนไว้ด้วย

5) การปฏิสังขรณ์ หรือการสร้างขึ้นใหม่รูปแบบเดิม (Reconstruction) โดยการทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมได้เสื่อมสลายหรือสูญเสีรูปร่างไปแล้วให้กลับมาในรูปแบบเดิม ซึ่งการจัดการลักษณะนี้จะต้องใช้ข้อมูลประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ผลของการปฏิสังขรณ์ถูกต้องตามหลักวิชาการ และสามารถใช้อ้างอิงในการศึกษาเรียนรู้ต่อไปได้ แนวคิดการสร้างขึ้นใหม่แม้จะไม่สอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงความแท้ของรูปแบบหรือวัสดุ แต่เมื่อ

มีความต้องการใช้ประโยชน์หรือสถานที่นั้นมีความคุณค่าและความสำคัญก็มีเหตุผลที่จะมีการการปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการใช้ประโยชน์ที่ร่วมสมัย

6) การฟื้นฟู (Rehabilitation) เป็นการส่งเสริมให้กิจกรรมหรือวิถีชีวิตในลักษณะเดิมในอดีตของพื้นที่กลับมาดำเนินต่อไป เพื่อเป็นการทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เดิมแต่ได้ซบเซาลงไปแล้วกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง

7) การปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ (Adaptation) เป็นการปรับให้พื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เดิมแต่ได้ซบเซาลงไปให้มีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยการปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมกิจกรรมใหม่เข้าไปในพื้นที่นั้นต้องคำนึงถึงคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ขนาด รูปแบบ สัดส่วน สีและพื้นผิวควรจะคล้ายคลึงกับสิ่งที่มีอยู่เดิม และควรหลีกเลี่ยงการเลียนแบบที่อาจจะก่อให้เกิดความสับสนระหว่างสิ่งที่มีอยู่เดิมกับสิ่งสร้างขึ้นใหม่

8) การพัฒนาและการสร้างสรรค์ใหม่ (Development and Creation) เป็นการจัดการที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมของพื้นที่มากที่สุด โดยการสร้างสรรค์ใหม่นั้นจะต้องเคารพบริบทดั้งเดิม คำนึงถึงคุณค่าของพื้นที่ และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และไม่ทำลายหรือลดทอนคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

โดยแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยนั้นจะเลือกใช้วิธีการจัดการที่เหมาะสมที่สุดต่อพื้นที่ศึกษา ทั้งความต้องการใช้สอยร่วมสมัยและการรักษาคุณค่าด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ศึกษา โดยประยุกต์ใช้ร่วมกันกับแนวทางต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติตลอดไป

6.4.2 การพัฒนากลไกการบริหารจัดการ เป็นการกำหนดมาตรการเพื่อควบคุมกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน ควบคุมการก่อสร้าง และดัดแปลงอาคาร โดยการใช้กรอบของกฎหมายในการควบคุม

6.4.3 การสร้างแรงจูงใจ สร้างความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

6.5 แนวทางการจัดการองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

6.5.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการองค์ประกอบด้านกายภาพ

6.5.1.1 การจัดการองค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะเด่นในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) อาคารไม้แบบท้อถิ่น โดยอาคารไม้แบบท้อถิ่นที่พบในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยมีลักษณะเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น และอาคารครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น โทนสีภายนอกของอาคารเป็นสีขาว และสีน้ำตาล

2) เรือนแถวไม้แบบท้อถิ่น โดยเรือนแถวไม้แบบท้อถิ่นที่พบในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยมีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ 1-2 ชั้น และเรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น โทนสีภายนอกของอาคารเป็นสีขาวและสีน้ำตาล

3) ตึกแถวแบบท้อถิ่น โดยตึกแถวแบบท้อถิ่นที่พบในชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยมีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน 1-3 ชั้น โทนสีภายนอกของอาคารเป็นสีขาว สีครีม สีเหลืองอ่อนและสีน้ำตาล

สถาปัตยกรรมที่เป็นองค์ประกอบในภูมิทัศน์ประเภทอื่น ๆ ได้แก่ หอโหวด ประตูเมืองสาเกตนคร ศาลากลางน้ำทรงเก้าเหลี่ยม และศาลาวรรณศิลป์

โดยมีข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการองค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรม เพื่ออนุรักษ์และดูแลรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด ส่งเสริมคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมและมรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้

1) การดูแลรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอให้อยู่ในสภาพที่มีความมั่นคงสมบูรณ์และเรียบร้อย เพื่อส่งเสริมรูปแบบภูมิทัศน์และทัศนียภาพที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็นย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด

2) การบูรณะ ซ่อมแซม และปรับปรุงมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีสภาพทรุดโทรม เสื่อมสภาพให้กลับมาดำรงคุณค่าและมีรูปทรงเช่นที่เคยเป็นมาในอดีตหรือใกล้เคียงมากที่สุด รื้อถอนสิ่งต่อเติมที่เป็นสิ่งแปลกปลอมที่ส่งผลทำให้คุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมนั้นลดลงออกไปด้วย

3) การปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ให้มรดกทางสถาปัตยกรรมที่ได้ซบเซาลงไปให้มีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยการปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมกิจกรรมการใช้สอยใหม่ เช่น กิจกรรมที่ส่งเสริมวิถีชีวิต กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ กิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ และกิจกรรมที่รองรับ

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อรักษาบรรยากาศและส่งเสริมวิถีชีวิตในย่านชุมชนเมืองเก่า ร้อยเอ็ด

4) มาตรการควบคุมการก่อสร้างและตัดแปลงอาคาร โดยการกำหนด มาตรการควบคุม เพื่อรักษาคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมของย่านชุมชน เมืองเก่าร้อยเอ็ด ดังนี้

4.1) การควบคุมสีของอาคาร จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวกับวัสดุและสีของอาคารบริเวณย่านชุมชนเก่าพบว่าวัสดุและโทนสีภายนอกของอาคารที่มี คล้ายคลึงกัน คือ สีขาว สีครีม สีเหลืองอ่อน และสีน้ำตาล ดังนั้น การก่อสร้างและตัดแปลงอาคารใน พื้นที่ย่านชุมชนเก่าควรมีการพิจารณาใช้วัสดุและโทนสีทั้ง 4 โทนสีที่ได้กล่าวมาในข้างต้นในการการ ก่อสร้างและตัดแปลงอาคาร เพื่อส่งเสริมบรรยากาศในย่านชุมชนและเกิดความกลมกลืนกับบริบท แวดล้อมของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด

4.2) การควบคุมความสูงของอาคาร ป้ายโฆษณา และป้าย กิจกรรมเชิงพาณิชย์ จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าอาคารที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น มีความสูงเฉลี่ยประมาณ 3 ชั้น หรือ 12 เมตร ดังนั้นการก่อสร้างและตัดแปลงอาคารในพื้นที่ย่าน ชุมชนเก่าควรมีการพิจารณาควบคุมการก่อสร้างและตัดแปลงอาคารให้มีความสูงไม่เกิน 12 เมตร และควรมีการพิจารณาควบคุมรูปแบบ รูปทรง สัดส่วน และเนื้อที่ของป้ายประเภทต่าง ๆ เพื่อไม่ให้ เกิดผลกระทบทางสายตาและบดบังทัศนียภาพของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด

6.5.1.2 การจัดการองค์ประกอบด้านเส้นทางสัญจร

การปรับปรุงเส้นทางสัญจรเพื่อส่งเสริมรูปแบบภูมิทัศน์ และทัศนียภาพเพื่อ แสดงออกถึงเอกลักษณ์ความเป็นย่านพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมี เส้นทางสัญจรที่สำคัญ คือ ถนนเทวภิบาล ถนนประชธรรมรักษ์ ถนนผดุงพานิช ถนนสุริยเดช บำรุง และถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ซึ่งเป็นถนนสายวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญใน ประวัติศาสตร์และเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่ใช้จัดกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมี ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรม และการจัดการองค์ประกอบด้านเส้นทางสัญจร ดังนี้

1) ทางสัญจร การจัดการพัฒนาปรับเปลี่ยนวัสดุพื้นผิวจราจรถนนสุนทร เทพกิจจารักษ์ ให้มีสีและผิวสัมผัสที่แตกต่างออกไป เช่น หินปูพื้น (Cobblestone) คอนกรีตพิมพ์ ลาย (Stamped Concrete) เป็นต้น เพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ถนนสายวัฒนธรรมและลดอันตรายที่ เกิดขึ้นจากความเร็วจากการสัญจร

2) ทางเดินเท้า การจัดการพัฒนาพื้นที่ทางเดินเท้าให้มีขนาดที่เหมาะสม เพิ่มจุดข้ามและอุปกรณ์ประกอบถนนต่าง ๆ เพื่อสร้างความปลอดภัยและเป็นมิตรต่อการเดินเท้า โดยไม่มีการรुक้าจากการวางสิ่งกีดขวางทางเดินเท้าที่จะทำให้ผู้คนที่ใช้งานเท้าเดินสามารถเดินทางได้สะดวกสบาย การเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในชุมชนด้วยเส้นทางเดินเท้าที่จะช่วยส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

3) อุปกรณ์ประกอบถนนและสาธารณูปโภค เช่น เสาไฟ ม้านั่ง ป้ายแสดงข้อมูล ป้ายแผนที่แสดงมรดกทางวัฒนธรรม เป็นต้น ควรมีการออกแบบที่ส่งเสริมอัตลักษณ์ของท้องถิ่นโดยการประยุกต์รูปแบบจากโหนดที่เป็นเครื่องดนตรีพื้นถิ่นซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด การจัดการเกี่ยวกับปัญหา สายไฟฟ้า สายสื่อสารที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน ควรมีการนำลงท่อใต้ดินเพื่อไม่ให้รบกวนมุมมองของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

4) พรรณไม้ในงานภูมิสถาปัตยกรรม ควรมีการปลูกต้นไม้ใหญ่ เพื่อสร้างความร่มรื่นด้วยแนวต้นไม้และพรรณไม้บริเวณถนนเทศบาล ถนนประชธรรมรักษ์ ถนนผดุงพานิช ถนนสุริยเดชบำรุง และถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ โดยเลือกใช้พันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่ง่ายต่อการดูแลรักษา หรือพันธุ์ไม้ที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น ต้นกระบก ต้นอินทนิลบก ฯลฯ ที่จะช่วยส่งเสริมบรรยากาศและภูมิทัศน์ของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด

5) มาตรการเชิงควบคุม ควรมีการควบคุมรูปแบบ ขนาด สี วัสดุและความสูงของป้ายโฆษณาและป้ายกิจกรรมเชิงพาณิชย์ในเขตย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด เพื่อให้มีรูปแบบที่กลมกลืนกับบริบทแวดล้อมของย่านชุมชนเก่าที่มีเอกลักษณ์ เช่น ไม่ควรใช้วัสดุและสีที่สะท้อนแสงมาทำเป็นป้ายโฆษณา เป็นต้น

6.5.1.3 การจัดการองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง

ได้แก่ บึงปลาอุยชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด จากการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าบึงปลาอุยชัยที่เป็นบึงธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐาน วิธีการดำเนินชีวิต เป็นสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนและเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์และเป็นศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมือง เช่น พาณิชยกรรม กิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมนันทนาการ พักผ่อนหย่อนใจและเป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรมและการจัดการองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง ดังนี้

การอนุรักษ์ และดูแลรักษาสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศและองค์ประกอบอื่น ๆ ในบริเวณบึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดให้อยู่ในสภาพที่มีความมั่นคงสมบูรณ์ สะอาดและเรียบร้อยอยู่เสมอ

การฟื้นฟูคุณภาพน้ำในบึงพลาญชัยโดยใช้ระบบพีชกรองน้ำเสีย เช่น ต้นกกกลม ต้นพุทธรักษา ฯลฯ การพัฒนาภูมิทัศน์บริเวณลานกิจกรรมและลานจอดรถโดยการปลูกต้นไม้ใหญ่และไม้พุ่มที่จะช่วยสร้างร่มเงาและสร้างสภาวะน่าสบายโดยเลือกใช้พันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่ง่ายต่อการดูแลรักษาหรือพันธุ์ไม้ที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น ต้นกระบก ต้นอินทนิลบก ฯลฯ เพื่อส่งเสริมบรรยากาศและทัศนียภาพแวดล้อมของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ ผลลัพธ์จากการจัดการดังกล่าวจะช่วยรักษาให้บึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตให้มีความยั่งยืน ในฐานะสมบัติของชุมชน

การใช้การสื่อความหมายเพื่อการรับรู้ในรูปแบบประติมากรรมและป้ายแสดงข้อมูล เพื่อบอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของบึงพลาญชัยที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์รับรู้ เข้าใจของประชาชนต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม

การพัฒนาบึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดเพื่อเป็นศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวเพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่จะช่วยส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และกำหนดมาตรการควบคุมการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและมาตรการควบคุมการท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม

6.5.2 ข้อเสนอแนะทางการจัดการองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม

6.5.2.1 การจัดการองค์ประกอบด้านสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ

ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยนั้นตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของจิตวิญญาณชาติพันธุ์ ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม ได้แก่ วัดบึงพระลานชัย ศาลเจ้าร้อยเอ็ด ศาลหลักเมืองร้อยเอ็ด วัดราชบุรุษศิริ และพระพุทธรูปมณฑลศาสดา นอกจากนี้ ยังมีสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ อื่น ๆ ที่กระจายตัวอยู่ภายในเขตเมืองเก่าร้อยเอ็ด ได้แก่ วัดเหนือ วัดกลางมิ่งเมือง วัดสระทอง วัดสระแก้ว วัดบูรพาภิราม วัดคุ้มวนารม วัดสว่างอารมณ์และศาลเจ้าพ่อมหศักดิ์กานูภาพ โดยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการองค์ประกอบสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ ดังนี้

ขั้นตอนและวิธีการในการจัดการองค์ประกอบด้านสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อจำเป็นต้องมีการศึกษาข้อมูลองค์ประกอบต่าง ๆ และคุณค่าด้านต่าง ๆ ของมรดกทาง

สถาปัตยกรรมและมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ให้ครบถ้วนเสียก่อน เพื่อกำหนดรูปแบบและวิธีการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม

สถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อที่มีคุณค่าและความสำคัญที่ระบุไว้ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์จำเป็นต้องได้รับการรักษาให้คงสภาพ (Preservation) การดูแลรักษา (Maintenance) ให้คงอยู่ในสภาพที่มีความมั่นคงสมบูรณ์จากการตรวจสอบดูแลอย่างสม่ำเสมอ ในส่วนของสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อที่ต้องได้รับการบูรณะ (Restoration) ซ่อมแซมปรับปรุง เนื่องจากความทรุดโทรมของสภาพอาคารและสิ่งก่อสร้าง ก่อนที่จะดำเนินการบูรณะจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีซึ่งจะนำมาใช้อ้างอิงเพื่อเลือกใช้วิธีการรูปแบบ สัดส่วนและวัสดุที่จะทำให้การบูรณะถูกต้องตามหลักวิชาการให้กลับมาดำรงคุณค่าและมีรูปทรงคล้ายคลึงเช่นที่เคยเป็นมาในอดีตหรือใกล้เคียงมากที่สุด การนำเสนอข้อมูลเนื้อหาเฉพาะด้านของสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อที่จะช่วยสร้างประสบการณ์รับรู้และสร้างความเข้าใจต่อมรดกทางวัฒนธรรม ผลลัพธ์จากการจัดการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมและมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญของชุมชนที่มีคุณค่าทางจิตวิญญาณ และช่วยส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

6.5.2.2 การจัดการองค์ประกอบด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา คติความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำโหวดที่เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าไหมลายสาเกตที่เป็นการทอผ้าไหมที่ประกอบด้วยลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีบุญผะเหวด ประเพณีสงกรานต์ งานสักการะเจ้าพ่อมหศักดิ์ดำนุภาพ งานบุญซำฮะสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษากวนข้าวทิพย์ งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง ประเพณีสมมน้ำคั้นเพ็งเส็งประทีป เป็นต้น โดยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการองค์ประกอบด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

โดยการส่งเสริมการเรียนรู้และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จะช่วยสร้างโอกาสให้สมาชิกในชุมชนและผู้มาเยือนได้มีประสบการณ์รับรู้ เกิดความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกที่ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ สืบสาน รักษาเพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้คงอยู่ยั่งยืน นอกจากนี้ ควรมีการส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายผลผลิตจากภูมิปัญญา

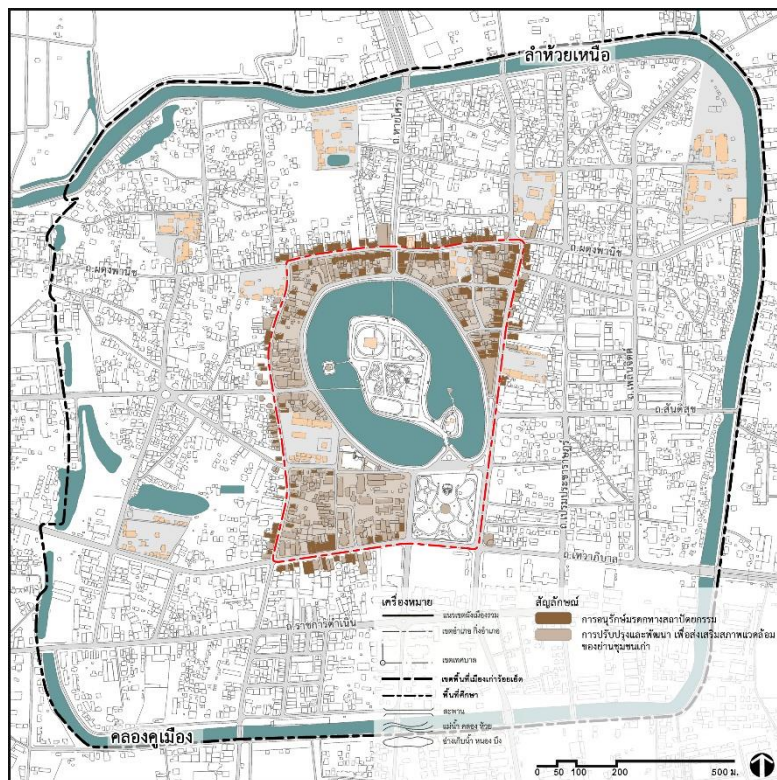
ท้องถิ่นหรือผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่อาจช่วยก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน ผลลัพธ์จากการจัดการดังกล่าวจะช่วยให้ชุมชนสามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ยั่งยืนและสามารถสืบทอดไปยังคนรุ่นต่อไป

6.5.3 ข้อเสนอแนะทางการจัดการองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์

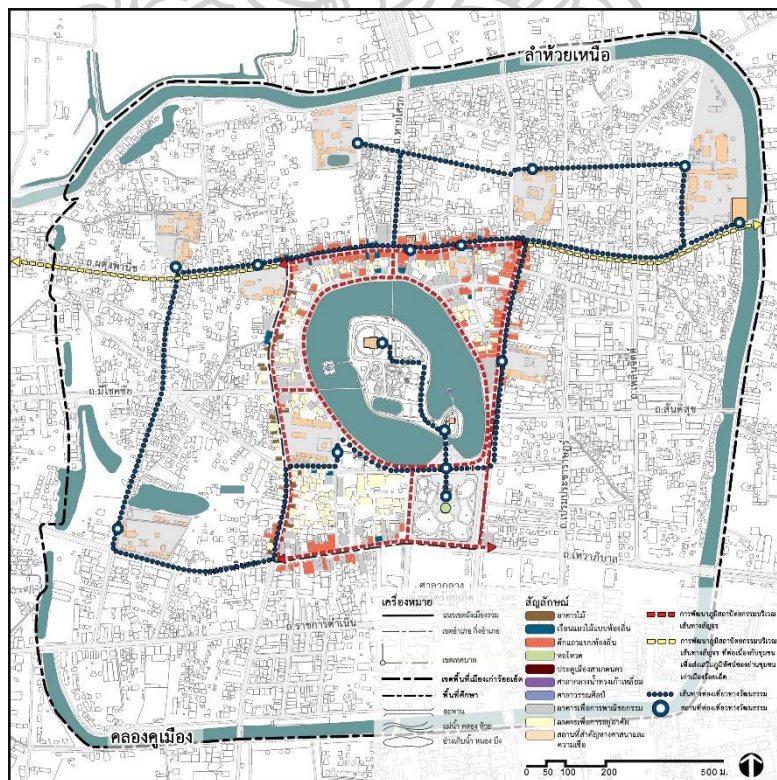
6.5.3.1 การจัดการองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์

โดยการอนุรักษ์และดูแลรักษาอนุสรณ์สถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ อย่างสม่ำเสมออยู่ในสภาพที่มั่นคงสมบูรณ์ การส่งเสริมการเรียนรู้และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ของชุมชนให้แก่สมาชิกในชุมชนผ่านสถานศึกษาและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชุมใน ชุมชน กิจกรรมสำหรับเด็ก เยาวชน กิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ฯลฯ เพื่อสร้าง แรงจูงใจ สร้างจิตสำนึกตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้ และ ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนทำหน้าที่มีคฤเทศน์ในการให้ความรู้และบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ของชุมชนแก่ผู้มาเยือน ผลลัพธ์จากการจัดการดังกล่าวจะช่วยสร้างแรงจูงใจ สร้างจิตสำนึกให้แก่ สมาชิกในชุมชนที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะช่วย ให้เกิดการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

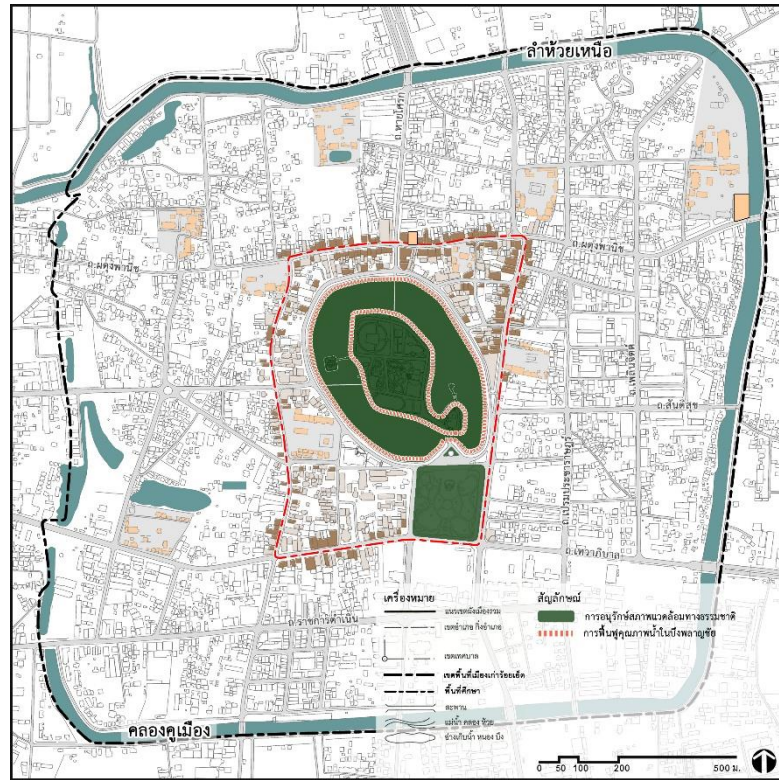
การสร้าง ความเข้าใจแก่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือน โดยใช้การสื่อความหมาย เพื่อการรับรู้ นำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ที่เน้นเนื้อหาเฉพาะด้านของอนุสรณ์สถาน สถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านการ เรียบเรียงข้อมูล ที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์รับรู้ และความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อแหล่งมรดก วัฒนธรรม ทั้งนี้วิธีการและรูปแบบการนำเสนอ นั้นสามารถทำได้หลายวิธี เช่น ป้ายแสดงข้อมูล ป้าย แพนที่แสดงมรดกทางวัฒนธรรม การบรรยาย การนำเที่ยว และการนำเสนอด้วยสื่อมัลติมีเดีย ฯลฯ

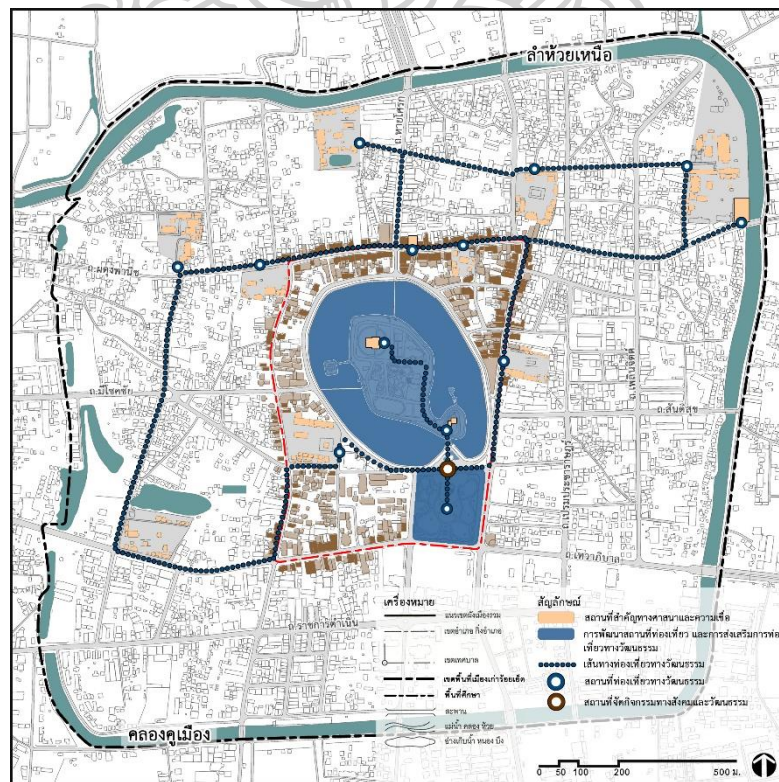
รูปที่ 59 ข้อเสนอแนะทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรม

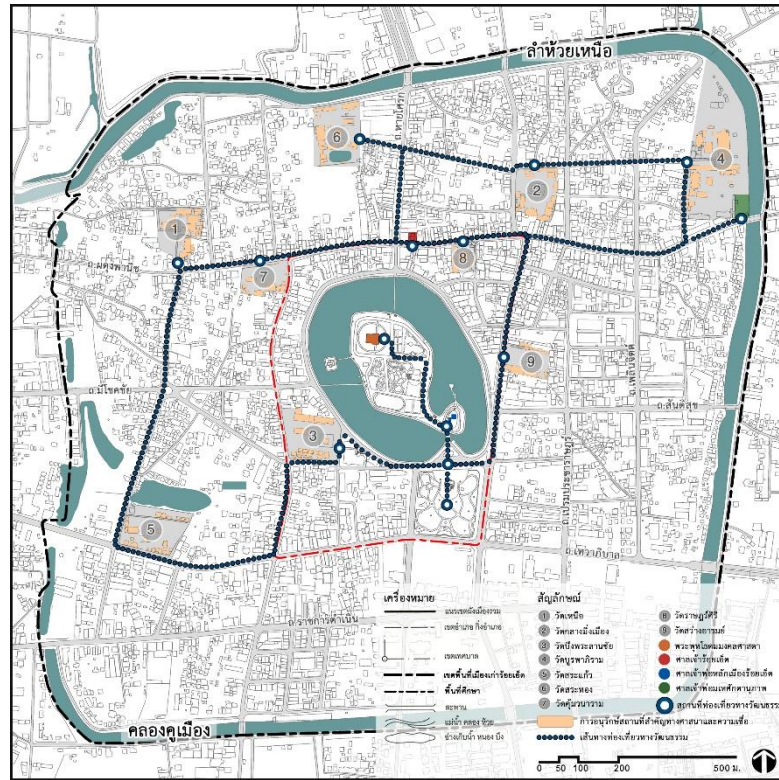
รูปที่ 60 ข้อเสนอแนะทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านเส้นทางสัญจร

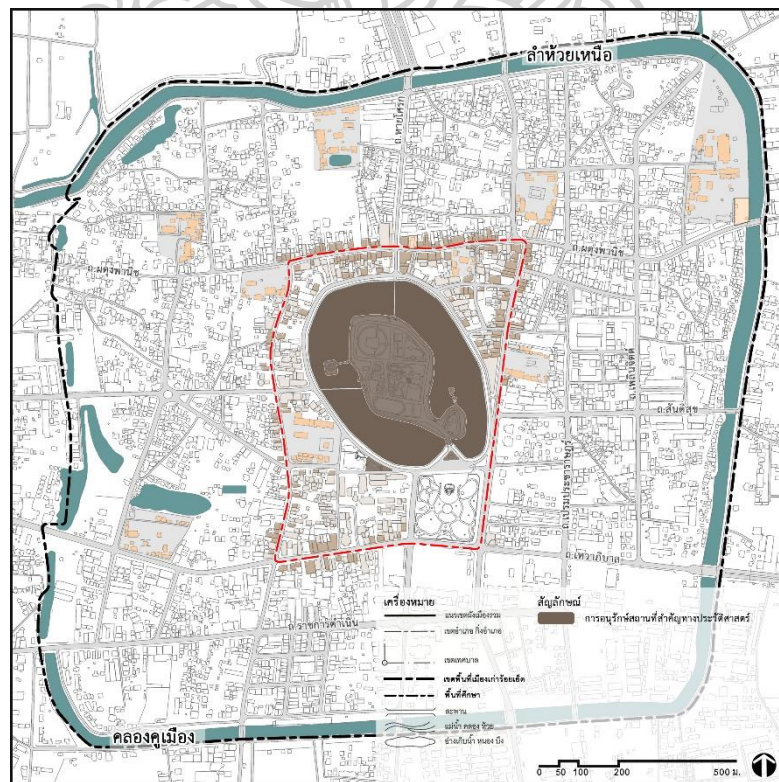
รูปที่ 61 ข้อเสนอแนวทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง

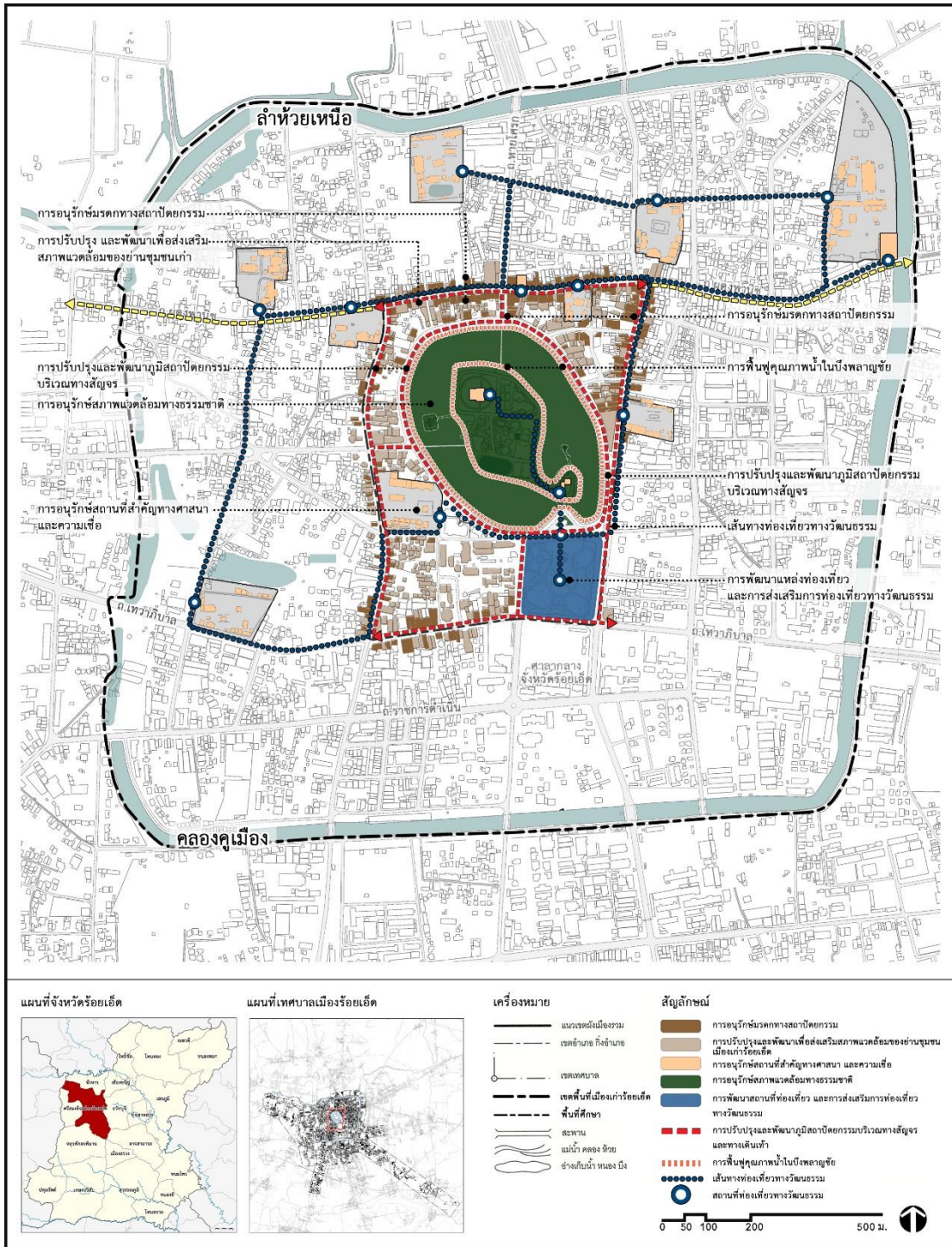
รูปที่ 62 ข้อเสนอแนวทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม

รูปที่ 63 ข้อเสนอแนวทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ

รูปที่ 64 ข้อเสนอแนวทางการจัดการการจัดการองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์

รูปที่ 65 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

6.6 แนวคิดที่เกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์

การกำหนดมาตรการเพื่อนำมาใช้เป็นการควบคุมการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย โดยสังเคราะห์ข้อมูลจึงได้กำหนดมาตรการเพื่อตอบสนองการจัดการพื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพตามเป้าหมายในการอนุรักษ์ ดังนี้

6.6.1 มาตรการแรงจูงใจ (Enabling Measure)

1) การจูงใจทางด้านภาษี ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดิน และเจ้าของอาคารที่ถูกควบคุมด้วยมาตรการต่าง ๆ ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดิน เจ้าของอาคาร ที่นำเงินไปใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์

2) การให้ออนสิทธิการพัฒนา ในกรณีผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินหรือเจ้าของอาคารอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ได้รับผลกระทบจากมาตรการการควบคุมด้านต่าง ๆ เช่น การควบคุมการใช้พื้นที่เพื่อก่อสร้างอาคารมาตรการควบคุมความสูงอาคาร เป็นต้น ควรมีการพิจารณาให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลกลุ่มนี้ เช่น สิทธิในการก่อสร้างอาคารสูง หรืออาคารขนาดใหญ่ในบางบริเวณหรือพื้นที่อื่น ให้ได้สิทธิทางภาษีและค่าธรรมเนียมในการขายหรือโอน เพื่อเป็นการชดเชยการเสียสิทธิในพื้นที่อนุรักษ์ที่ดินเป็นเจ้าของที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการการควบคุมด้านต่าง ๆ

3) การมอบรางวัลอนุรักษ์ดีเด่น จัดให้มีการประกวดอาคารอนุรักษ์ดีเด่น โดยมอบรางวัลเป็นเงินทุนหรือเกียรติบัตรเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติแก่เจ้าของอาคารนั้น ๆ

4) การจัดหาทุนสมทบการอนุรักษ์ โดยขอรับเงินสนับสนุนจากกองทุนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาคม ได้แก่ กองทุนสิ่งแวดล้อม กองทุนองค์การระหว่างประเทศ กองทุนส่งเสริมกิจการเทศบาล กองทุนส่งเสริมกิจการองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ

6.6.2 มาตรการเชิงควบคุม (Controlling Measure)

เป็นการกำหนดมาตรการควบคุม เพื่อป้องกันไม่ให้คุณค่าและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยถูกทำลาย ถูกทำให้เหลือน้อยลงหรือถึงลדתอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดลง โดยมีมาตรการควบคุมที่ใช้เป็นกรอบแนวทางการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ดังนี้

1) การควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคาร ต้องเป็นไปตามรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องและกลมกลืนกับบริบทแวดล้อมของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด หากมีการก่อสร้างใหม่ ซ่อมแซมหรือดัดแปลงอาคารเดิมต้องอยู่ในรูปแบบดังที่กำหนด และให้มีความสูงไม่เกิน 12 เมตร สืบเนื่องจากอาคารที่มีคุณค่าที่เป็นมรดกทางสถาปัตยกรรม (เรือนไม้ เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่นและตึกแถวแบบท้องถิ่น) นั้นล้วนมีความสูงเฉลี่ยประมาณ 12 เมตร เพื่อไม่ให้เกิดการบดบังทางสายตาและไม่ให้เกิดผลกระทบต่อภูมิทัศน์ของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด

1) การควบคุมรูปแบบ วัสดุและสี หากมีการก่อสร้างใหม่ ซ่อมแซมหรือดัดแปลงอาคารเดิม ต้องเป็นไปตามรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องและกลมกลืนกับบริบทแวดล้อมของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด

2) การควบคุมความสูงของอาคารที่จะก่อสร้างใหม่ ซ่อมแซมหรือดัดแปลงอาคารเดิม ต้องมีความสูงไม่เกิน 12 เมตร เพื่อไม่ให้เกิดการบดบังทางสายตาและไม่ให้เกิดผลกระทบต่อภูมิทัศน์ของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด สืบเนื่องจากอาคารที่มีคุณค่าที่เป็นมรดกทางสถาปัตยกรรม (เรือนไม้ เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่นและตึกแถวแบบท้องถิ่น) ล้วนมีความสูงของอาคารเฉลี่ยประมาณ 12 เมตร

3) การควบคุมป้ายโฆษณาและป้ายกิจกรรมเชิงพาณิชย์ต้องพิจารณาควบคุมรูปแบบ รูปทรง สัดส่วน สีและเนื้อที่ของป้ายประเภทต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทางสายตาและบดบังทัศนียภาพของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด

4) การควบคุมการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและกำหนดมาตรการควบคุมกิจกรรมการท่องเที่ยวนิวบริวณบึงพลาญชัย เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบและไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อคุณค่าหรือลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของมรดกทางวัฒนธรรม

5) การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและกิจกรรมไม่ให้เกิดผลกระทบต่อคุณค่าและภูมิทัศน์วัฒนธรรมทำให้สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้นถูกทำลาย ถูกทำให้เหลือน้อยลงหรือถึงลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดลง

การจัดการควรหลีกเลี่ยงการใช้กฎหมายบังคับแต่ควรใช้แรงจูงใจให้ชุมชนปฏิบัติตาม ซึ่งมาตรการที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นจะถูกนำมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมในแต่ละคุณลักษณะขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา การจัดการจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและได้รับการยอมรับจากชุมชน โดยเฉพาะมาตรการควบคุมนั้นหน่วยงานภาครัฐจะต้องสร้างความเข้าใจแก่สมาชิกในชุมชน อธิบายถึงผลกระทบและประโยชน์ที่จะได้รับจากมาตรการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม มาตรการควบคุมต่าง ๆ ควรยืดหยุ่นได้และต้องคำนึงถึงสิทธิของชุมชนที่จะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

6.7 บทบาทของหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะประสบความสำเร็จได้จะต้องเริ่มมาจากชุมชน แต่ต้องประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานอื่น ๆ และบุคลากรที่มีความรู้และประสบการณ์ในสาขานั้น ๆ มาช่วยให้คำแนะนำหรือเป็นที่ปรึกษา เพื่อช่วยให้การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีประสิทธิภาพและบรรลุจุดประสงค์ของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.7.1 หน่วยงานระดับท้องถิ่น

1) กลุ่มบุคคลผู้ที่มีความสนใจต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมืองและกลุ่มประชาสังคมร่วมกันดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมถึงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งคุณค่าด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และอื่น ๆ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและจิตสำนึกรักถิ่นฐาน

2) สถานศึกษา และวัดที่อยู่ในท้องถิ่น ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ร่วมกันสร้างกลไกการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น การประชุมในชุมชน กิจกรรมสำหรับเด็ก เยาวชน และกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญ ความรัก ความหวงแหนต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้

6.7.2 หน่วยงานภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

2) หน่วยงานระดับจังหวัดที่อยู่ภายใต้การดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัด เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

6.7.3 หน่วยงานส่วนกลางระดับชาติ ได้แก่ กรม กระทรวง และหน่วยงานเทียบเท่า เป็นหน่วยงานที่เป็นองค์ประกอบให้การกำหนดกรอบและทิศทางของประเทศในอนาคต ปัจจุบันหน่วยงานต่าง ๆ ได้มุ่งความสนใจถึงเรื่องราวทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง เช่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และกรมศิลปากร ซึ่งทั้งสองหน่วยงานอยู่ภายใต้การบริหารงานของกระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

นอกเหนือไปจากหน่วยงานราชการแล้วยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งหน่วยงานในประเทศ และต่างประเทศที่พร้อมที่จะสนับสนุนการจัดการโครงการเกี่ยวกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม และวัฒนธรรมในแขนงต่าง ๆ ทั้งในการสนับสนุนทางด้านทุนทรัพย์ และการให้คำปรึกษา ฯลฯ เช่น สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย มูลนิธิใบไม้เขียว องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) อิโคโมส (ICOMOS) เป็นต้น

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยนั้นคำนึงและพิจารณาถึงองค์ประกอบ และคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมต้องไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและลดทอนคุณค่าด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม การเสนอแนะแนวทางการจัดการและการพัฒนาภูมิทัศน์นั้นพิจารณารูปแบบและวิธีการจัดการตามความเหมาะสมขององค์ประกอบ และคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยประยุกต์ใช้ร่วมกันกับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องภายใต้กรอบของแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสร้างแรงจูงใจ สร้างจิตสำนึกให้แก่สมาชิกในชุมชนที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะช่วยทำให้เกิดการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาญชัยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติตลอดไป

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

เนื้อหาในส่วนนี้เป็นบทสรุปของการศึกษาวิจัยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเป็นการสรุปให้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัยครั้งนี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึงการตอบสนองเป้าหมายของการวิจัย ซึ่งมีการกำหนดวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม
- 2) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย
- 3) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย
- 4) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ประเด็นปัญหา และปัจจัยคุกคามที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย
- 5) เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7.1 สรุปผลการวิจัย

จากศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ระบุประเภท ประเมินคุณค่า และวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา โอกาสและอุปสรรคในการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม นำไปสู่ขั้นตอนการเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย ซึ่งเป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการในการดำเนินงานวิจัย โดยสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ดังต่อไปนี้

7.1.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การศึกษาแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นการศึกษาเพื่อหาวิธีการ กระบวนการในการจัดการที่เหมาะสม จากการศึกษาได้นำวิธีการตามแนวทางของ Assessing the Significance of Cultural Landscape ซึ่งเป็นคู่มือการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ของ Alps National Park มาใช้เป็นแนวทางหลักในการดำเนินการศึกษา โดยประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในการศึกษากระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อศึกษาองค์ประกอบประเภทและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้อ้างอิงและใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

7.1.2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบและประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาอุบชัยนั้นจัดอยู่ในประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งปรากฏให้เห็นจากสภาพแวดล้อมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นที่เกิดจากการจัดการพื้นที่ทางกายภาพที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานและวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ซึ่งผลลัพธ์จากกระทำดังกล่าวปรากฏให้เห็นในรูปแบบขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ดังนี้

7.1.2.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านกายภาพ

1) องค์ประกอบด้านการตั้งถิ่นฐาน การตั้งถิ่นฐานในระยะแรกของชุมชนเป็นการตั้งถิ่นฐานตามแหล่งน้ำใกล้วัด เกิดขึ้นบริเวณบึงปลาอุบชัยและบริเวณโดยรอบวัดบึงพระลานชัย ชุมชนใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภค สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ต่อมาเมื่อประชากรหนาแน่นขึ้นชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นส่งผลต่อการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและเส้นทางการสัญจรในชุมชนส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางการสัญจรบริเวณถนนผดุงพานิช ถนนสุริยเดชบำรุง และถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ เป็นต้น

2) องค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรม

2.1) สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัย ได้แก่ อาคารไม้ เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้แบบท้องถิ่น และตึกแถวแบบท้องถิ่น

2.2) สถาปัตยกรรมที่เป็นองค์ประกอบในภูมิทัศน์ประเภทอื่น ๆ ได้แก่ หอโหวด ประตุมืองสาเกตนคร ศาลากลางน้ำทรงเก้าเหลี่ยม และศาลาอารมศิลป์

3) องค์ประกอบด้านเส้นทางการสัญจร ได้แก่ ถนนทวารวภิบาล ถนนประชาธรรมรักษ์ ถนนผดุงพานิช และถนน สุริยเดชบำรุงซึ่งเป็นที่ตั้งของย่านชุมชนพาณิชยกรรมเก่า ถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์ซึ่งเป็นถนนสายวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์

4) องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่เปิดโล่ง ได้แก่ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดและบึงปลาอุบชัยที่เป็นบึงน้ำธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิต การตั้งถิ่นฐาน และเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์

7.1.2.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ กิจกรรมการใช้ชีวิตที่พึ่งพาอาศัยและผูกพันกับบึงปลาชัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำโหวดที่เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าไหมลายสาเกตที่เป็นการทอผ้าไหมที่ประกอบด้วยลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ประเพณีบุญผะเหวด ประเพณีสงกรานต์ งานสักการะเจ้าพ่อมหศักดิ์คานูภาพ งานบุญซำชะสัการะเจ้าพ่อหลักเมือง ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษากวนข้าวทิพย์ งานกฐินหนึ่งร้อยหนึ่งกอง ประเพณีสมมาน้ำคั้นเพ็งเสียงประทีป เป็นต้น ซึ่งสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมอยู่บริเวณบึงปลาชัย สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ร้อยเอ็ดและถนนสุนทรเทพกิจจารักษ์

2) องค์ประกอบด้านสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ ชุมชนตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ ได้แก่ วัดบึงพระลานชัย ศาลเจ้าร้อยเอ็ด ศาลหลักเมืองร้อยเอ็ด วัดราชบุรุษศิริ และพระพุทธโศดมมงคล ศาสดา นอกจากนี้ ยังมีสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ อื่น ๆ ที่กระจายตัวอยู่ภายในเขตเมืองเก่าร้อยเอ็ด ได้แก่ วัดเหนือ วัดกลางมิ่งเมือง วัดสระทอง วัดสระแก้ว วัดบูรพาภิราม วัดคุ้มวารม วัดสว่างอารมณ์และศาลเจ้าพ่อมหศักดิ์คานูภาพ

7.1.2.3 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์

1) ประวัติศาสตร์ ชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาชัยเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่าร้อยเอ็ดที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและร่องรอยกายอยู่อาศัยของมนุษย์ตั้งแต่ช่วงก่อนประวัติศาสตร์ และสันนิษฐานว่าน่าจะมีการใช้ประโยชน์พื้นที่มากขึ้นในช่วงสมัยทวารวดี ชุมชนยังคงปรากฏร่องรอยการจัดการพื้นที่ทางกายภาพโดยการขุดหรือปรับขยายคูน้ำคันดิน และการขุดลอกบึงปลาชัย เพื่อประโยชน์ในการจัดการน้ำและการอุปโภค-บริโภค ผลลัพธ์จากการดังกล่าวก่อให้เกิดวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิต สถาปัตยกรรม เส้นทางสัญจรและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์

2) อนุสรณ์สถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ อนุสรณ์สถานอำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ และบึงปลาชัยที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการตั้งถิ่นฐาน วิธีการดำเนินชีวิต และเป็นสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์

7.1.3 ผลการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลนำมาสู่ขั้นตอนการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญเนื่องจากเป็นตัวกำหนดทิศทางในการวางแผนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยสามารถสรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

7.1.3.1 คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ บึงพลาญชัยเป็นบึงน้ำธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐาน วิธีการดำเนินชีวิตและเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนและเหตุการณ์ที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์

7.1.3.2 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนมีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏให้เห็นจากบึงพลาญชัยที่เป็นบึงธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ร่มรื่นและมีทัศนียภาพที่สวยงามตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองเก่าร้อยที่ยังคงปรากฏมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ หอโหวดที่จำลองรูปแบบจากโหวดซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นถิ่นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด และประตูเมืองสาเกตนครที่จำลองรูปแบบจากประตูเมืองสาเกตนครในสมัยโบราณ

7.1.3.3 คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ บึงพลาญชัยเป็นที่ตั้งของสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดซึ่งเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์สัตว์น้ำท้องถิ่นจากแม่น้ำโขง ชี มูล หอและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดเป็นที่ตั้งของหอโหวดซึ่งเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

7.1.3.4 คุณค่าด้านสังคม ชุมชนตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ สังคมและวัฒนธรรม บึงพลาญชัยเป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางวัฒนธรรม และเป็นศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมือง เช่น พาณิชยกรรม กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมนันทนาการ และพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ

7.1.4 ผลการวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพ ปัญหา โอกาสและอุปสรรคในการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา โอกาสและอุปสรรคในการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม พบว่าชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีศักยภาพบริเวณใจกลางเมืองเก่าร้อยเอ็ดซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและศูนย์รวมกิจกรรมการใช้ชีวิตในเมือง การประกาศเขตพื้นที่ร้อยเอ็ดอำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ดทำให้สถานการณ์ของชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยเกิดโอกาสในการอนุรักษ์และส่งเสริมคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ยังคงพบปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม เช่น ปัญหาความทรุดโทรมของอาคารและสิ่งก่อสร้างที่ส่งผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมของย่านชุมชนเมืองเก่าร้อยเอ็ด การ

พัฒนาหอโหวดที่เชื่อมต่อกับบึงพลาญชัยเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้นส่งผลให้เกิดการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อ องค์ประกอบและลดทอนคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

7.1.5 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

จากศึกษาข้อมูลและการวิเคราะห์องค์ประกอบ ประเภทและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการในการดำเนินงานวิจัย และนำข้อมูลจากกระบวนการในข้างต้น มาใช้อ้างอิงและใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) เพื่อระบุถึงศักยภาพ ปัญหา โอกาส และข้อจำกัดของพื้นที่ศึกษา จากนั้นนำข้อมูลจากกระบวนการดังกล่าวมาสังเคราะห์เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการอนุรักษ์และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะนำไปสู่ขั้นตอนการเสนอแนะแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัย

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยนั้นคำนึงและพิจารณาถึง องค์ประกอบ และคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมต้องไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและลดทอนคุณค่า ด้านหนึ่งด้านใดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม การเสนอแนะแนวทางการจัดการและการพัฒนาภูมิทัศน์นั้น พิจารณารูปแบบและวิธีการจัดการตามความเหมาะสมขององค์ประกอบ และคุณค่าของภูมิทัศน์ วัฒนธรรม โดยประยุกต์ใช้ร่วมกันกับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องภายใต้กรอบ ของแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสร้าง แรงจูงใจ สร้างจิตสำนึกให้แก่สมาชิกในชุมชนที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะช่วยทำให้เกิดการอนุรักษ์ และการพัฒนาให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน บริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยดำรงอยู่อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

7.2 อุปสรรคและข้อจำกัดในการศึกษา

เนื่องจากการศึกษาข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในภาพรวมของพื้นที่ ซึ่งได้ทำการ สสำรวจพื้นที่ที่มีความสำคัญเพียงบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากข้อจำกัดต่าง ๆ และระยะเวลาในการทำ วิจัย ซึ่งทำให้การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งสามารถสรุปข้อบกพร่องใน การศึกษาได้ดังนี้

7.2.1 การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ จากการศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ เอกสาร งานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง และสื่อต่าง ๆ จากการดำเนินการศึกษาข้อมูลบางส่วนนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา หรือมีข้อมูลใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นมา อีกทั้งข้อมูลที่ได้มาบางส่วนยังขาดรายละเอียดที่จำเป็นและเพียงพอต่อ

การศึกษา จึงจำเป็นต้องศึกษาและคัดกรองข้อมูลจากหลายแหล่งมาประกอบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำมาใช้อ้างอิงและใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ที่มีความคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด

การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ จากการสำรวจพื้นที่ศึกษาซึ่งข้อมูลที่ได้มาจากการสำรวจนั้นยังขาดความครบถ้วนสมบูรณ์ เช่น สถาปัตยกรรม เศรษฐกิจ สังคมและวิถีชีวิตชุมชนที่ยังไม่มีรายละเอียดครบถ้วน ทำให้การจัดทำแผนที่ระบุแหล่งความสำคัญทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ อาจยังไม่ครอบคลุมในทุกองค์ประกอบที่มีคุณลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

7.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินงานในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาเกิดจากการวิเคราะห์และประเมินจากองค์ความรู้ของผู้วิจัยเพียงเท่านั้น ซึ่งยังขาดการวิเคราะห์และประเมินจากบุคลากรที่มีความรู้และประสบการณ์เฉพาะด้านในเรื่องนั้น ๆ นอกจากนี้การดำเนินงานยังขาดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การเสนอแนะและการวิเคราะห์ข้อมูลจากสมาชิกในชุมชนและบุคคลภายนอก

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

7.3.1 การศึกษาข้อมูลของชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบริเวณโดยรอบบึงพลาญชัยซึ่งอยู่ภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดบริเวณพื้นที่ที่ 1 ซึ่งเป็นบริเวณใจกลางเมืองร้อยเอ็ดจากการแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning) ภายในขอบเขตเมืองเก่าร้อยเอ็ดออกเป็น 5 พื้นที่ การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาข้อมูลของชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงทั้งหมดภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าร้อยเอ็ดให้ครอบคลุมในทุกองค์ประกอบที่มีคุณลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลส่วนนี้มาใช้ในการวิเคราะห์ และเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และการจัดการที่ครอบคลุมทุกองค์ประกอบภายในเขตเมืองเก่าร้อยเอ็ด เพื่อให้เมืองเก่าร้อยเอ็ดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติตลอดไป

7.3.2 การศึกษาทัศนคติของสมาชิกในชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชน

โดยการเก็บข้อมูลแบบสอบถามจากสมาชิกในชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชน เพื่อให้ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นที่หลากหลายและข้อเสนอแนะต่าง ๆ เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา อีกทั้งยังสามารถทราบถึงความต้องการ และปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ความสำคัญของปัญหา และความต้องการในการอนุรักษ์และพัฒนาได้อย่างถูกต้องตอบสนองต่อความต้องการได้มากที่สุด

7.3.3 การศึกษานโยบายของหน่วยงานภาครัฐ

โดยการศึกษานโยบายและแผนจากหน่วยงานภาครัฐในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งจะทำให้สามารถทราบถึงข้อมูลเชิงนโยบาย แผนการพัฒนาที่สามารถนำมาทำการศึกษาและการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงโอกาส ข้อจำกัดและปัจจัยต่าง ๆ ที่จะส่งผลต่อพื้นที่ศึกษาจากการดำเนินการจากหน่วยงานภาครัฐ

จากการศึกษาการวิจัยหัวข้อ แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโดยรอบบึงปลาชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นการศึกษาในรายวิชาสุดท้ายของหลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต โดยผู้วิจัยได้ดำเนินงานตามระเบียบวิธีวิจัย สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และได้ประโยชน์ตามที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินงานวิจัย

อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้ยังมีข้อจำกัดดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยแก่ผู้ที่ต้องการศึกษาในขั้นตอนต่อไป ซึ่งจะส่งผลให้งานวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องมีความสมบูรณ์มากขึ้น

รายการอ้างอิง

Australia ICOMOS. (1999). The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance: Burwood, Victoria: Australia ICOMOS Secretariat, Deakin University.

Lennon, J., & Mathews, S. (1996). Cultural Landscape Management. Canberra: Australian Alps Liaison Committee.

เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม / เกรียงไกร เกิดศิริ. กรุงเทพฯ :: อุษาคเนย์. จังหวัดร้อยเอ็ด. เข้าถึงได้จาก

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%88%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%AB%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%94%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%A2%E0%B9%80%E0%B8%AD%E0%B9%87%E0%B8%94>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2561). แผนพัฒนาท้องถิ่น: เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2562a). โครงการทอดกฐินร้อยเอ็ดรวมใจ ปีที่ 13 จำนวน 130 กอง.

ประชาสัมพันธ์ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2631874980209637&type=3>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2562b). งานบุญข้าชะและสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง. ประชาสัมพันธ์ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2349037568493381&type=3>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2562c). งานประเพณีสืบสานตำนานเทียนพรรษา 101

ประชาสัมพันธ์ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2422486421148495&type=3>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2562d). งานประเพณีออกพรรษา. ประชาสัมพันธ์ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.

เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2585711018159367&type=3>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2562e). เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ร่วมทำบุญตักบาตรเนื่องในประเพณีสงกรานต์.

ประชาสัมพันธ์ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2263754300355042&type=3>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2562f). พิธีเปิด “มหาทานบารมี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด”. ประชาสัมพันธ์

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2213529072044232&type=3>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2562g). พิธีเปิดงานประเพณี “สมมาน้ำ คั้นเพ็ง เส็งประทีป”. ประชาสัมพันธ์

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2652969724766829&type=3>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2562h). พิธีเลี้ยงสักการะเจ้าพ่อมเหศักดิ์ตำนานภาพ. ประชาสัมพันธ์ เทศบาล

เมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2651621731568295&type=3>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2562i). พิธีสักการะและบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มือง. ประชาสัมพันธ์

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563. เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2651621731568295&type=3>.

เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (ม.ป.ป.). เล่าเรื่องเมืองร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด: กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.

นนทวัฒน์ รอดเนียม. (2563). "แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนริมแม่น้ำปาก

พั้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช". หลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภูมิสถาปัตยกรรม ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ผังเมืองรวมเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด. (2562).

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ด. (2564). ภาพถ่ายเก่าเมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2565.

เข้าถึงได้จาก <https://www.isangate.com/new/oldies-images/1049-oldie-roi-ed-2.html#>.

มนตรี โคตรคันทา. (2565). ภาพเก่าเล่าเรื่องเมืองเกินร้อย 101. เข้าถึงเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2565.

เข้าถึงได้จาก <https://www.isangate.com/new/oldies-images/1049-oldie-roi-ed-2.html#>.

สรรรค์ เวสสุนทรเทพ. (2556). "แนวโน้มการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมในประเทศไทย". หลักสูตรภูมิ

สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภูมิสถาปัตยกรรม ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2563). โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่

เมืองเก่า เมืองเก่าร้อยเอ็ด กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2549). แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม / ในความร่วมมือของ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ; ผู้เรียบเรียงเนื้อหาและจัดทำ วนิดา พึ่งสุนทร ... [และคนอื่นๆ]. กรุงเทพฯ :: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554a). ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่า ในประเทศไทย: กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554b). ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 2 แนวคิดและหลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า: กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554c). ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 3 ระเบียบ กฎหมาย และข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่า ในประเทศไทย: กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554d). ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 4 กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาเมืองเก่า สำหรับประชาชนและเยาวชน: กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554e). ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 5 การจัดทำแผนงานโครงการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง: กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด. (2562). ข้อมูลงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสู่เส้นทาง ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด.

สำนักงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด. (2563). ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับประชากรจังหวัดร้อยเอ็ด. เข้าถึงได้จาก http://roiet.nso.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=669:2--2563---2562&catid=116&Itemid=607

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2553). ร้อยเอ็ดมาจากไหน? / โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ. กรุงเทพฯ :: กระทรวงวัฒนธรรม.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2563). น้ำใต้ดิน อยู่บาดาล เลี้ยงคนและก่อสร้างเมือง. มติชนสุดสัปดาห์. เข้าถึงเมื่อ 6 มิถุนายน 2563. เข้าถึงได้จาก

https://www.matichonweekly.com/column/article_309710.

หัตยา สิริพัฒนากุล. (2550). “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม?”. จุลสารอิโคโมสไทย, 10 (เมษายน-กฤษฏาคม).
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด. เข้าถึงได้จาก

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AD%E0%B8%B3%E0%B9%80%E0%B8%A0%E0%B8%AD%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%A2%E0%B9%80%E0%B8%AD%E0%B9%87%E0%B8%94>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

ธารา สรรพวุธ

วุฒิการศึกษา

สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม
ผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

